

Verborgen, maar toch gezien?

Een onderzoek naar het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord

Thamar Toonen
&
Fransine Verhage
Mei 2016

'Ik ben een vrouw en ben al best een lange tijd in Nederland. Maar de eerste paar jaar dat ik hier woonde, vanuit Turkije, zat ik in dezelfde situatie. Dus ik weet hoe moeilijk het is. Dus dat is eigenlijk de reden dat ik ook graag andere vrouwen wil helpen'
(sleutelfiguur)

Inhoudsopgave

COLOFON	5
VOORWOORD	6
LEESWIJZER	7
1. ONDERZOEKSOPZET	9
1.2 Probleembeschrijving	14
1.3 Overige onderzoeken en meerwaarde	15
1.4 Vraagstelling	16
1.5 Doelstelling, resultaten en product	17
1.6 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden	19
1.7 Middelen en tijdsplanning	24
2. LITERATUURSTUDIE	26
Inleiding	26
2.1 Verborgen vrouwen	27
2.2 Hulpverleningsmogelijkheden verborgen vrouwen	33
2.3 Profiel sleutelfiguren	40
2.4 Vergelijkende onderzoeken	43
2.5 Datagegevens	50
2.6 Beantwoording van de deelvraag	51
3. PERSPECTIEF VAN DE SLEUTELFIGUREN	55
Inleiding	55
3.1 Activiteiten sleutelfiguren	57
3.2 Taakopvatting sleutelfiguren	59
3.3 Motivatie	59
3.4 Culturele afkomst en invloed culturele afkomst	61
3.5 Visie op verborgen vrouwen problematiek	62
3.6 Profiel sleutelfiguren	63
3.7 Signaleren	65
3.8 Doorgeven van vermoedens	68
3.9 Wensen en ideeën sleutelfiguren	72
3.10 Samenwerken	74
3.11 Beantwoording van de deelvraag	78
4. PERSPECTIEF VAN DE STAKEHOLDERS	82
Inleiding	82
4.1 Functie en taken stakeholders	84
4.2 Ervaringen met Dona Daria	86
4.3 Ervaringen met en visie op sleutelfiguren	87

4.4 Wensen en ideeën samenwerking.....	90
4.5 Visie op Verborgen Vrouwen (problematiek)	95
4.6 Beantwoording van de deelvraag	97
5. ANALYSE.....	99
Inleiding	99
5.1 Het inzetten van sleutelfiguren in de aanpak Verborgen Vrouwen	99
5.2 Signaleren	102
5.3 Doorgeven van vermoedens	103
5.4 Wensen en ideeën signaleren en doorgeven van vermoedens.....	104
5.5 Samenwerken	105
6. CONCLUSIE.....	108
7. AANBEVELINGSRAPPORT	109
8. DISCUSSIE.....	112
Inleiding	112
8.1 (Beroeps)relevantie van het onderzoek.....	112
8.2 Mogelijke vervolgonderzoeken	113
8.3 Productevaluatie.....	113
8.4 Procesevaluatie	115
9. LITERATUURLIJST	118
10. INHOUD BIJLAGEN.....	120
Bijlage I Begrippenlijst	121
Bijlage II Interviewprotocol sleutelfiguren	122
Bijlage III Interviewprotocol stakeholders	125
Bijlage IV Definitielijst kernlabels kernlabelschema sleutelfiguren	128
Bijlage V Definitielijst kernlabels kernlabelschema stakeholders.....	131
Bijlage VI Kernlabelschema interviews sleutelfiguren.....	133
Bijlage VII Kernlabelschema interviews stakeholders	147
Bijlage VIII Analyseschema	155

Colofon

Auteurs

Fransine Verhage (120385)

Thamar Toonen (120361)

Mede mogelijke gemaakt door

Christelijke Hogeschool Ede

Postadres: Postbus 80, 6710 BB Ede

Bezoekadres: Oude Kerkweg 100, 6717 JS Ede

Website: <http://www.che.nl>

E-mail: info@che.nl

Telefoon: 0318 696300

Fax: 0318 696396

In opdracht van

Kenniscentrum Emancipatie Dona Daria

Adres: Gerard Scholtenstraat 129, 3035 SJ Rotterdam

Website: <http://www.donadaria.nl>

E-mail: info@donadaria.nl

Telefoonnummer: 010 4659296

Contactpersoon: Drs. A. de Jong.

Contactpersonen

Afstudeerbegeleider: Hanneke van Wijgerden-Snoek

Eerste beoordelaar: Aletta Simons-Karels

Rotterdam, 17 mei 2016

© 2015, Christelijke Hogeschool Ede. Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Voorwoord

Begin 2015 werd Yasmeen Dad, een 25-jarige Pakistaanse vrouw die woonde in Rotterdam, om het leven gebracht door haar echtgenoot. Na een vluchtpoging werd Yasmeen vermist en later vermoord gevonden in de bossen bij Drenthe. Yasmeen was een voorbeeld van wat een verborgen vrouw wordt genoemd. Een verborgen vrouw wordt door haar man en de familie volkomen geïsoleerd van de buitenwereld. Vaak mag de vrouw geen contact hebben met anderen of meedoen aan welke activiteit dan ook. De vrouwen staan er doorgaans volkomen alleen voor. Yasmeen Dad was een voorbeeld van veel vrouwen die leven in moderne slavernij. Deze vrouwen hebben niet de mogelijkheid om te gaan en te staan waar ze willen. Ze leven in het verborgene. Helaas komt dit ook in Nederland voor. Hoe komt het dat niemand Yasmeen heeft opgemerkt?

Voor u ligt onze afstudeerscriptie 'Verborgen, maar toch gezien?' In opdracht van Dona Daria, Kenniscentrum Emancipatie Rotterdam, hebben wij onderzoek gedaan naar het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken door sleutelfiguren en stakeholders in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord in Rotterdam.

Dona Daria, Kenniscentrum Emancipatie Rotterdam, stelt verschillende onderwerpen aan de kaak. Vaak zijn het onderwerpen die een enorme taboesfeer kennen. Zo ook het onderwerp Verborgen Vrouwen. Sinds september 2013 houdt Dona Daria zich bezig met de aanpak Verborgen Vrouwen in Rotterdam. In dit afstudeeronderzoek hebben wij onderzocht hoe de aanpak Verborgen Vrouwen nog voorspoediger kan verlopen. Over een aantal maanden zal Dona Daria minder actief zijn in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. Andere vrijwilligers en professionals zullen dan de taken over moeten nemen, zodat het onderwerp verborgen vrouwen op de kaart blijft staan. Ook is het belangrijk dat wanneer er vermoedens zijn van een verborgen vrouw, er werkelijk ook iets gedaan wordt met deze signalen. Sleutelfiguren spelen in het signaleren van verborgen vrouwen een hele belangrijke rol. Sleutelfiguren zijn vrijwilligers of professionals, die dicht bij de mensen uit de wijk staan. Wij willen onderzoeken wat sleutelfiguren nodig hebben in het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken om de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord voort te zetten. Onze opdrachtgever is Aisha de Jong, beleidsmedewerker en wetenschappelijk onderzoeker van Dona Daria.

Ten eerste gaat onze dank uit naar de opdrachtgever mevrouw de Jong voor het meedenken in ons onderzoek. Ten tweede gaat onze dank uit naar onze afstudeerbegeleider mevrouw van Wijgerden voor haar hulp en feedback. Ten slotte willen wij de sleutelfiguren en stakeholders bedanken voor het delen van hun ervaringen en kennis met ons door middel van de interviews. Deze personen zijn erg belangrijk geweest voor de totstandkoming van ons afstudeeronderzoek.

Leeswijzer

Opbouw onderzoeksverslag

Hieronder vindt u de inhoud van de hoofdstukken van het onderzoeksverslag.

In het eerste hoofdstuk staat de onderzoeksopzet. Dit is een inleiding op het onderwerp dat wij hebben onderzocht. Hierin wordt de aanleiding, context en achtergrond van ons onderzoek beschreven. Ook worden de hoofd- en deelvragen verantwoord en beschrijven wij de doelen die wij gesteld hebben. Als laatste onderdeel van dit hoofdstuk wordt er ingegaan op de gebruikte onderzoeksmethoden.

In het tweede hoofdstuk wordt deelvraag 1 beantwoord vanuit de literatuur. We hebben onderzocht wat de literatuur en datagegevens zeggen over de inzet van sleutelfiguren en het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen.

In het derde hoofdstuk is deelvraag 2 beantwoord. We beschrijven de uitkomsten van de interviews, die we hebben gehouden met de sleutelfiguren. Wij hebben ons gericht op het perspectief van de sleutelfiguren betreffende het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen.

In het vierde hoofdstuk is er antwoord gegeven op deelvraag 3. We hebben de uitkomsten van de interviews beschreven, die we hebben gehouden met de stakeholders. Wat is het perspectief van de stakeholders betreft het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen?

Het vijfde bestaat uit een analyse. Er is in dit hoofdstuk teruggeblikt op deelvraag 1,2 en 3. We hebben de onderzoeksresultaten uit de literatuur en de interviews met de sleutelfiguren en de stakeholders met elkaar vergeleken. Sluiten de verschillende resultaten bij elkaar aan of zijn er ook opvallende tegenstrijdige resultaten?

Het zesde hoofdstuk bestaat uit de beschreven conclusies, die de opstap vormen voor de aanbevelingen. We beschrijven in dit hoofdstuk wat het onderzoek heeft opgeleverd door antwoord te geven op de hoofd- en deelvragen.

Het zevende hoofdstuk bestaat uit aanbevelingen die gevormd zijn uit de conclusies van hoofdstuk zes.

Het achtste hoofdstuk bestaat uit een discussie waarin we vooruitkijken door te beschrijven welke vraagstukken er nog liggen volgens de sleutelfiguren en stakeholders in de aanpak Verborgten Vrouwen. Ook blikken we terug op ons onderzoeksproces door middel van een evaluatie. Ook wordt beschreven welke zaken, omstandigheden en beslissingen invloed hebben gehad op het onderzoek.

Het negende hoofdstuk bestaat uit een literatuurlijst op alfabetische volgorde, waar de bronnen in voorkomen die ons geholpen hebben in ons onderzoek.

Als bijlagen bij ons onderzoeksverslag vindt u: een begrippenlijst met verklaringen van begrippen uit het onderzoeksverslag, de interviewprotocollen die gebruikt zijn voor de interviews met de sleutelfiguren en stakeholders voor alle deelvragen. Ook treft u de kernlabelschema's aan met een definitielijst.

Opbouw aanbevelingsrapport

Op basis van ons onderzoeksverslag hebben wij een aanbevelingsrapport aan Dona Daria, Kenniscentrum Emancipatie geschreven. Dit aanbevelingsrapport bevat aanbevelingen, gebaseerd op de resultaten, over de voorzetting van de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord door de sleutelfiguren en de stakeholders.

De cursieve woorden kunt u terugvinden in onze begrippenlijst (bijlage I). Het begrip zal alleen cursief zijn, wanneer deze voor het eerst genoemd wordt.

1. Onderzoeksopzet

1.1 Aanleiding

Sinds oktober 2014 zet *Dona Daria* zich in het gebied *Feijenoord* in Rotterdam in om de *verborgen vrouwen problematiek* aan te pakken. Deze inzet van *Dona Daria* in het gebied *Feijenoord* in Rotterdam is eind 2015 gestopt. In ons onderzoek hebben we ons gericht op de *aanpak Verborgen Vrouwen* in het gebied *Feijenoord* in Rotterdam. In het voorjaar van 2015 is de aanpak *Verborgen Vrouwen* in het gebied *Feijenoord* geëvalueerd door de gemeente Rotterdam. De directe aanleiding voor dit besluit was de moord op de jonge Pakistaanse vrouw *Yasmeen Dad* in februari 2015 (zie voorwoord). Uit de evaluatie bleek onder andere dat er nog meer opvolging moest komen van de signalen, die in beeld gekomen waren van verborgen vrouwen. Zo bleek dat het voor de *sleutelfiguren* lastig is om de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek door te geven aan instanties. Ook bleek dat er een duidelijke plaatselijke samenwerking in het gebied *Feijenoord* moet komen om de verborgen vrouwen problematiek goed aan te pakken (Gemeente Rotterdam, 2015). Omdat *Dona Daria* zich wil terugtrekken uit het gebied *Feijenoord* en het hun wens is dat het gebied *Feijenoord* zelf de problematiek verborgen vrouwen kan aanpakken, zijn de signalen uit de tussenevaluatie van de gemeente Rotterdam zorgwekkend.

Omdat de hierboven beschreven signalen uit de tussenevaluatie van de gemeente Rotterdam het uitgangspunt van ons onderzoek hebben gevormd, is het van groot belang om eerst de niveaus te schetsen, waarbinnen ons onderzoek heeft plaatsgevonden. Allereerst zullen we de doelgroep verborgen vrouwen beschrijven, zodat het duidelijk is wat er bedoeld wordt als er over verborgen vrouwen problematiek wordt gesproken. Daarna beschrijven we *Dona Daria* als organisatie, zodat het duidelijk wordt vanuit welk belang dit onderzoek wordt gedaan. Vervolgens beschrijven we de inzet van sleutelfiguren, omdat ons onderzoek gericht is op de inzet van sleutelfiguren in de aanpak *Verborgen Vrouwen*. Omdat we ons hebben gericht op de aanpak *Verborgen Vrouwen* in het gebied *Feijenoord*, is het belangrijk om stil te staan bij wat er gedaan is in het gebied *Feijenoord*. Nadat we de pilot in *Feijenoord* hebben beschreven, staan we inhoudelijk stil bij de aanpak *Verborgen Vrouwen*. Op welke manier wordt deze aanpak momenteel gedaan en wat is de functie van *Dona Daria* in deze aanpak? Beiden zijn nodig om te weten, zodat de signalen uit de tussenevaluatie van de gemeente Rotterdam in een breder licht bekeken kunnen worden. Vervolgens staan we stil bij de stakeholders in de verborgen vrouwen problematiek in het gebied *Feijenoord*, zodat het duidelijk wordt welke organisaties er betrokken zijn bij de aanpak *Verborgen Vrouwen* in het gebied *Feijenoord*.

In de aanleiding staan we achtereenvolgens stil bij de volgende onderwerpen:

- verborgen vrouwen;
- *Dona Daria*;
- sleutelfiguren;
- pilot *InZicht Feijenoord*;
- brugfunctie *Dona Daria*;

- tussenevaluatie pilot Feijenoord;
- stakeholders.

1.1.2 Verborgen Vrouwen

In Rotterdam zijn ongeveer 200 tot 300 verborgen vrouwen (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 3). Er zijn verschillende definities van verborgen vrouwen. In dit onderzoek hebben we de definitie uit het rapport 'Leven in gedwongen isolement' (Drost L., Goderie, Flikweert, & Tan, 2012, p. 17) van onderzoekers van het *Verwey Jonker Instituut*, gebruikt: 'Een door de partner en/of familie afgedwongen, en door de vrouw in kwestie niet gewenst, leven in isolement'. De vrouwen zijn geïsoleerd van de samenleving en contact met de buitenwereld gebeurt vaak onder begeleiding en controle. Er zijn twee typen verborgen vrouwen:

- de ondergeschikte verborgen vrouw;
- de opgesloten verborgen vrouw.

Een ondergeschikte verborgen vrouw is een vrouw, die vaak laag opgeleid is en uit een traditioneel milieu komt. Ze is minder weerbaar doordat ze de Nederlandse taal niet spreekt en de Nederlandse samenleving niet kent. Ze is opgevoed met traditionele opvattingen over de positie van de vrouw, het huwelijk, ouderschap en opvoeding. Deze vrouwen worden vaak uitgehuwelijkt en trouwen met een man uit hetzelfde traditionele milieu. Deze man heeft dus ook traditionele en niet-westerse opvattingen over de positie en de rol van de vrouw in het huwelijk en gezin. De vrouwen hebben sterk het gevoel dat ze in de gaten worden gehouden door hun man, familie of sociale omgeving. Cultuur, religie en schaamte worden door de sociale omgeving gebruikt om haar klein en onwetend te houden. Angst voor schaamte en roddel zorgt ervoor dat de situatie blijft voortbestaan. Zolang de vrouw zich blijft schikken in haar rol, is er geen reden voor de partner of (schoon)familie om geweld te gebruiken.

Een opgesloten verborgen vrouw is een vrouw, die vaak zelf voor hun partner hebben gekozen. Etnische achtergrond, cultuur en tradities zijn minder van invloed. De motivatie van de pleger is vaak het uitoefenen van macht en controle. Er is sprake van letterlijke vrijheidsberoving. Het controlemechanisme om de vrouw verborgen te houden is vaak het uitvoeren van excessief geweld of de dreiging daarmee. Ook hoogopgeleide vrouwen vallen onder dit type verborgen vrouwen. In de praktijk kan er natuurlijk ook een combinatie van beide typen voorkomen (Drost et al., 2012, p. 28).

1.1.3 Dona Daria

Dona Daria, Kenniscentrum Emancipatie Rotterdam, stelt verschillende onderwerpen aan de kaak. Vaak zijn het onderwerpen die een enorme taboesfeer kennen. Zo ook het onderwerp verborgen vrouwen. Dona Daria houdt zich vooral bezig met onderwerpen die gericht zijn op de emancipatie van vrouwen. Dona Daria streeft ernaar om iedereen dezelfde kansen te geven, evenveel keuzevrijheid en gelijke mogelijkheden voor mannen en vrouwen. Sinds een aantal jaar ligt de nadruk van het werk van Dona Daria op de overdracht van expertise aan iedereen, die werkt met groepen vrouwen, mannen en jongeren in een achterstandspositie. Daarnaast richten ze zich op het versterken van het netwerk van organisaties in Rotterdam en daarbuiten, die zich met emancipatie bezighouden. Ook zorgen zij ervoor dat emancipatie op de politieke agenda blijft. Sinds september 2013 houdt Dona Daria zich bezig met de aanpak Verborgene Vrouwen. Dona Daria maakt zich samen met Gemeente Rotterdam sterk voor deze problematiek (Dona Daria, 2012). Dona Daria wordt gesubsidieerd door de gemeente Rotterdam. Dona Daria heeft

ruim 2,5 jaar de tijd gehad om de problematiek op de kaart te zetten en de aanpak stedelijk uit te rollen.

1.1.4 Sleutelfiguren

Een belangrijk element in de aanpak Verborgten Vrouwen is het werken met sleutelfiguren. In ons onderzoek kijken we vanuit het perspectief van de sleutelfiguren. Het is daarom belangrijk om stil te staan bij de definitie van sleutelfiguren. Sleutelfiguren zijn actieve wijkbewoners of professionals, die zich inzetten voor hun buurt. Ze hebben een groot netwerk en bezitten een natuurlijke overtuigingskracht. Ze kennen de wijk goed en functioneren als vertrouwenspersoon in de wijk. Vaak zijn ze actief als vrijwilliger bij basisscholen, zorginstellingen, zelforganisaties en welzijnsorganisaties. Ze organiseren als vrijwilliger activiteiten in de wijk. De kracht van het inzetten van deze sleutelfiguren is hun grote achterban en toegang tot vrouwen, die door anderen niet bereikt kunnen worden (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 8).

1.1.5 Pilot InZicht Feijenoord

Het onderwerp 'verborgen vrouwen' staat sinds 2013 op de politieke agenda van de gemeente Rotterdam. In 2012/2013 is de motie 'Realisatie aanpak Verborgten Vrouwen' aangenomen (Leefbaar Rotterdam, 2012). Vanaf oktober 2014 is er gestart met de pilot InZicht in het gebied Feijenoord Rotterdam. De pilot liep tot begin 2016. In dit onderzoek hebben we ons gefocust op dit gebied (vroeger deelgemeente).

De doelen van de pilot in Feijenoord voor eind 2015 waren als volgt (Jong, Tussentijdsverslag Verborgten Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015, p. 15):

- Professionals en vrijwilligers kennen de signalen en risicofactoren van verborgen vrouwen.
- Er is een platform van stakeholders in Feijenoord, dat een verbindende en agenderende functie heeft.
- Er zijn voorlichtingen uitgevoerd onder diverse groepen in Feijenoord ten behoeve van de bewustwording over de problematiek van verborgen vrouwen.
- Sleutelfiguren hebben zich actief ingezet, om het onderwerp bespreekbaar te maken en bij signalen de verbinding te leggen (via Dona Daria) met benodigde hulp (in samenwerking met de wijkteams).
- De verwijfsroute is geïmplementeerd binnen de wijkteams.

In januari 2016 is de afronding van de pilot in Feijenoord geweest. In april is de uitkomst van de pilot verantwoord aan de gemeente.

1.1.6 Brugfunctie Dona Daria

Het laatste halfjaar van 2015 is Dona Daria meer gericht geweest op het onderzoeken en doorverwijzen van vermoedens van verborgen vrouwen in het gebied Feijenoord. Daarnaast vervult Dona Daria een brugfunctie voor de sleutelfiguren die actief zijn in het gebied Feijenoord. Dat wil zeggen dat de medewerkers van Dona Daria vragen van de sleutelfiguren kunnen beantwoorden, maar ook bij andere zaken kunnen bijspringen (Jong, Aanpak InZicht 'uit de verborgenheid', 2015). Dona Daria ondersteunt verschillende partijen die belangrijk zijn in het signaleren van verborgen vrouwen. Dit doen zij door mee te denken, vragen te beantwoorden of mee te gaan op huisbezoek. Zo probeert een medewerker van Dona Daria samen met het sleutelfiguur op huisbezoek te gaan bij de vrouw in kwestie. Dit kan alleen als er gegevens bekend zijn van de vrouw/familie. Vaak is het zo dat er vage vermoedens zijn van de

verborgenheid van de vrouw. Er zijn te weinig aanknopingspunten en gegevens bekend om gelijk actie te kunnen ondernemen. Dona Daria probeert dan samen met het sleutelfiguur meer informatie te verzamelen. Wanneer er een naam en geboortedatum bekend is kunnen zij dit doorgeven aan *Veilig Thuis*, die bekijkt of de vrouw reeds bij hen bekend is.

Veilig Thuis is het advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Dit zijn regionale organisaties waar slachtoffers, daders en omstanders terecht kunnen voor deskundige hulp en advies. Veilig Thuis is er voor iedereen die te maken heeft met huiselijk geweld of kindermishandeling. Veilig Thuis geeft advies en biedt ondersteuning, ook aan professionals. Veilig Thuis biedt de helpende hand, doorbreekt onveilige situaties en zet mensen in beweging. Veilig Thuis biedt perspectief op een betere situatie, waardoor mensen weer toekomst hebben (Veilig Thuis, 2015).

Ook houdt de brugfunctie van Dona Daria in dat wanneer er vermoedens zijn van verborgenheid, ze deze signalen doorgeven aan organisaties, die verder kunnen met de signaleringen. Dit kan bijvoorbeeld de schoolmaatschappelijk werker van de basisschool zijn, de jeugdverpleegkundige van het Centrum voor Jeugd en Gezin, de participatiemakelaar van DOCK of andere partijen die een ingang hebben bij de vrouw/het gezin. Zij kijken met de vrouw/het gezin waar de behoefte ligt en wat de doorverwijsmogelijkheden zijn. Ook geeft Dona Daria relevante informatie en kennis door aan organisaties en bewoners van verschillende wijken. Dona Daria geeft workshops, waarin buurtbewoners/ professionals meer te weten komen over een bepaald onderwerp. Als laatste vertaalt Dona Daria signalen uit de wijk naar beleidsadviezen. Dona Daria stelt problematiek van verschillende aard aan de orde. Wanneer de gemeente verder gaat met de gegeven adviezen, kan dit uitmonden in een project (Jong, Tussentijdsverslag Verborgen Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015).

1.1.7 Tussenevaluatie pilot Feijenoord

In het voorjaar van 2015 is door wethouder de Jonge besloten tot een versnelde tussentijdse evaluatie van het project InZicht in Feijenoord. De directe aanleiding voor dit besluit was de moord op de jonge Pakistaanse vrouw Yasmeen Dad in februari 2015. De wens van de gemeente is om de aanpak InZicht zo snel mogelijk over de stad uit te rollen. De resultaten van Feijenoord waren daarbij van belang om te komen tot een goed en werkbaar onderzoeksopzet voor de verdere uitbreiding in 2016. Uit het verschenen rapport zijn verschillende aandachtspunten gekomen die voor ons onderzoek relevant zijn en de basis vormen voor onze probleembeschrijving. De aandachtspunten zijn beschreven in paragraaf 1.2.

1.1.8 Stakeholders

Verder is aandacht nodig voor het verbinden van de sleutelfiguren en de professionals in de samenwerking. Het is van belang dat de sleutelfiguren en de professionals in het gebied voldoende toegerust zijn om zelfstandig met de casuïstiek om te gaan. De sleutelfiguren spelen een belangrijke rol in het oppikken van signalen en de verbinding maken tussen professionele hulpverlening. Het wijkteam en/of de Vraagwijzer kan hier een belangrijke rol in spelen. Mevrouw de Jong zegt hierover: 'We weten uit ervaring dat het lastig is voor vrijwilligers om zelfstandig door te gaan. De begeleiding en het contact met ons ervaren ze als positief. En zeker met zo'n lastig onderwerp als verborgen vrouwen, zien we nu ook al, dat wanneer we het gesprek erover niet blijven voeren, het weer wegzakt. Wanneer Dona Daria zich nog meer zal terugtrekken uit het gebied is het belangrijk, dat het onderwerp verborgen vrouwen geborgd is.'

Dit kan bijvoorbeeld door sleutelfiguren te koppelen aan stakeholders.' Stakeholders zijn mensen binnen een professionele organisatie, die de sleutelfiguren advies kunnen geven. Ook kunnen stakeholders verder met de signalen, die vernomen zijn door de sleutelfiguren. De volgende stakeholders zijn van belang voor de sleutelfiguren (Jong, Tussentijdsverslag Verborgten Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015):

- wijkagenten;
- participatiemakelaars (DOCK in Feijenoord);
- wijkteam-medewerkers;
- medewerkers van het Centrum voor Jeugd en Gezin;
- schoolmaatschappelijk werkers;
- medewerkers Veilig Thuis.

Tot het voorjaar van 2016 konden sleutelfiguren nog terecht bij de medewerkers van Dona Daria. Vanaf maart 2016 kon dit niet meer met dezelfde intensiteit plaatsvinden en zou er een andere professionele organisatie moeten komen om de sleutelfiguren te ondersteunen. Volgens projectleider mevrouw de Jong is de stap richting bijvoorbeeld Veilig Thuis voor veel sleutelfiguren te groot. Ze schromen om daar advies te vragen. De drempel is voor veel sleutelfiguren te hoog, omdat de medewerkers van Veilig Thuis ver van hen af staan. Dit is in tegenstelling tot Dona Daria heel anders. De sleutelfiguren voelen zich veilig om informatie te delen, omdat het vertrouwen door de tijd heen gegroeid is.

1.2 Probleembeschrijving

Zoals eerder genoemd werd op 12 februari 2015 de Pakistaanse Yasmeen Dad (25) uit het gebied Feijenoord, moeder van twee kinderen, dood gevonden. Yasmeen was 5 jaar geleden naar Nederland gekomen en leefde in een isolement. Later bleek dat de gemeenschap meer wist over haar lot, maar niet naar buiten durfden te treden. De dood van Yasmeen Dad was een directe aanleiding om de pilot InZicht in Feijenoord eerder te evalueren. In de evaluatie over de periode januari-juni 2015 kwamen enkele conclusies naar voren. Zo werd er geconcludeerd dat (Gemeente Rotterdam, 2015):

- de effectieve verbinding tussen de sleutelfiguren en de professionals nog meer aandacht nodig heeft;
- het opvolgen van signalen nog meer aandacht nodig heeft;
- Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond nadrukkelijk zichtbaar moet zijn voor iedereen, ook als het gaat om deze complexe problematiek;
- de verwijlsroute duidelijk moet zijn, zodat vrouwen in deze positie in beeld komen en eventuele hulp laagdrempelig bereikt kan worden.

Deze conclusies sluiten aan bij de problemen waar Dona Daria tegenaan loopt. Ze zien dat de sleutelfiguren vooral nog naar Dona Daria toe komen met vermoedens van verborgen vrouwen problematiek, maar Dona Daria streeft ernaar dat deze vermoedens rechtstreeks bij de professionals in het gebied Feijenoord komen. Ze willen zich terugtrekken in het gebied en de aanpak Verborgen Vrouwen moet geborgen zijn. Volgens mevrouw de Jong is op dit moment de stap richting Veilig Thuis voor veel sleutelfiguren te groot. Ze schromen om daar advies te vragen. Dona Daria is op zoek naar een aanspreekpunt in de wijken in het gebied Feijenoord, waar de sleutelfiguren met eventuele zorgen of vragen terecht kunnen. Ook zien ze dat er belemmeringen zijn bij de sleutelfiguren om wel/niet de signalen door te geven. Dona Daria is benieuwd naar het perspectief van de sleutelfiguren.

1.3 Overige onderzoeken en meerwaarde

Er zijn in het verleden verschillende onderzoeken gedaan naar het thema verborgen vrouwen. In 2012 hebben Lianne Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut, samen met de gemeente Amsterdam een verkennend onderzoek gedaan naar verborgen vrouwen in Amsterdam, genaamd 'Leven in een gedwongen isolement'. In dit onderzoek hebben er zes gesprekken plaatsgevonden met verborgen vrouwen en vijftig vraaggesprekken met sleutelfiguren. Het rapport schetst een beeld van de kenmerken en hulpbehoeften van vrouwen in een gedwongen isolement (Drost et al., 2012). In 2015 is een soortgelijk onderzoek gedaan door Lianne Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut, maar dan in de gemeente Den Haag (Drost, Smits van Waesberghe, & Los, Opgesloten in eigen huis, een onderzoek naar aard en omvang van verborgen vrouwen in Den Haag, 2015). Het Verwey Jonker Instituut heeft ook in deze stad gekeken naar de omvang van de problematiek en de bekendheid ervan. In Den Haag wordt gewerkt met Wijkcontactvrouwen. Dat zijn vrouwen die net als sleutelfiguren actief zijn in de wijk. Zij zijn erg belangrijk in het signaleren van de problematiek. De onderzoeken die gedaan zijn in Amsterdam en Den Haag waren voor ons onderzoek vooral bruikbaar. In de onderzoeken die gedaan zijn door de onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut is vooral aandacht besteed aan de doelgroep verborgen vrouwen. Wie zijn het en aan welke signalementen worden deze vrouwen herkend? In ons onderzoek gaan we nog een stap verder en willen we achterhalen hoe verborgen vrouwen bereikt kunnen worden door middel van het inzetten van sleutelfiguren. Wat heeft deze groep nodig, in samenwerking met andere professionals, om de problematiek op de kaart te houden, nadat Dona Daria zich terugtrekt?

1.4 Vraagstelling

1.4.1 Hoofdvraag

Wat hebben de sleutelfiguren¹ nodig om tot signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken met de stakeholders te komen om de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord voort te zetten, nadat Dona Daria zich heeft teruggetrokken?

1.4.2 Deelvragen

1. Wat zegt de literatuur en datagegevens over de inzet van sleutelfiguren, het signaleren, het doorgeven van vermoedens van signalen en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen?
2. Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreffende het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?
3. Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de stakeholders betreffende het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?

¹ Als vrijwilliger

1.5 Doelstelling, resultaten en product

1.5.1 Doelstellingen

Begin januari 2016 hebben wij de volgende doelen gesteld:

- Inzicht in de belemmeringen en behoeften van de sleutelfiguren in het signaleren van verborgen vrouwen problematiek in het gebied Feijenoord.
- Inzicht in de belemmeringen en behoeften van de sleutelfiguren in het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek in het gebied Feijenoord.
- Inzicht in de belemmeringen en behoeften van de sleutelfiguren en de stakeholders in het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord.

In de probleembeschrijving staat beschreven dat er in de tussenevaluatie van de gemeente Rotterdam over de pilot InZicht in Feijenoord enkele conclusies werden getrokken over het functioneren van de sleutelfiguren en de stakeholders in het gebied Feijenoord. Ook is er beschreven dat Dona Daria enkele problemen signaleert en wensen heeft voor de toekomst. Wij hebben deze conclusies bekeken vanuit de literatuur, datagegevens en interviews met de sleutelfiguren en stakeholders. Verder hebben we gekeken naar de gewenste situatie volgens de sleutelfiguren en stakeholders in het signaleren, doorgeven van vermoedens van signalen en samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen. De doelgroep van ons onderzoek is dan ook de sleutelfiguren en de stakeholders uit het gebied Feijenoord.

Vanuit dit onderzoek hebben we aanbevelingen gegeven aan Dona Daria, de sleutelfiguren en de stakeholders in het gebied Feijenoord en de gemeente Rotterdam over de juiste aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord.

1.5.2 Resultaten

De resultaten en aanbevelingen van ons onderzoek worden meegenomen door Kenniscentrum Dona Daria, de gemeente Rotterdam en stedelijke en gebiedsgerichte partner in de aanpak Verborgene Vrouwen in Rotterdam. Allereerst zullen de resultaten van ons onderzoek worden gebruikt in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Dona Daria, de stakeholders en de gebiedsgerichte partners van de gemeente Rotterdam zullen in gesprek gaan met elkaar over de inzichten van ons onderzoek en deze oppakken. Ten tweede zullen de resultaten van ons onderzoek worden gebruikt door Dona Daria bij de verdere stedelijke uitrol van de werkwijze Inzicht. Vanaf 2016 is de werkwijze Inzicht in de gebieden Noord, Kralingen-Crooswijk, Delfshaven en Hillelgersberg-Schiebroek in Rotterdam ingezet. Dit gebeurt gebiedsgericht, maar de resultaten van ons onderzoek zijn bruikbaar in elk gebied. De resultaten geven namelijk inzicht in de verbeterpunten op het gebied van de rol, positie en behoeften van de sleutelfiguren. Het overkoepelende en uiteindelijke doel van ons onderzoek is, dat er in heel Rotterdam per gebied aandacht en alertheid komt voor het vraagstuk van verborgen vrouwen en dat er zo meer verborgen vrouwen in beeld komen.

1.5.3 Product

Wij hebben een onderzoeksverslag geschreven, waarin wij de resultaten van ons onderzoek hebben verwerkt. Op basis van dit verslag hebben wij aanbevelingen opgesteld voor Dona Daria. De aanbevelingen, gebaseerd op de resultaten, over de voorzetting van de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord door de sleutelfiguren en de stakeholders kunnen gebruikt worden voor de verdere voortzetting, wanneer Dona Daria zich terug zal trekken.

Ook is het aanbevelingsrapport bruikbaar voor de stedelijke uitrol van de pilot InZicht van 1 januari 2016 t/m 31 december 2016 in de gebieden Noord, Kralingen-Crooswijk, Delfshaven en Hillegersberg- Schiebroek in Rotterdam.

Het proces van het onderzoek staat beschreven in de productevaluatie, paragraaf 8.3.

1.6 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden

1.6.1 Type onderzoek

Onze onderzoeksvraag/hoofdvraag heeft een explorerend en verkennend karakter (Baarda, 2013, p. 36). Er zijn conclusies getrokken door de gemeente Rotterdam en Dona Daria (zie aanleiding en probleemanalyse) over het signaleren en samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord door de sleutelfiguren en de stakeholders. Wij hebben deze conclusies onderzocht en gekeken naar de oorzaken hiervan. We onderzochten wat de oorzaken zijn van het niet voldoende signaleren door de sleutelfiguren, het niet voldoende doorgeven van vermoedens van signalen en de niet-effectieve samenwerking tussen de sleutelfiguren en de stakeholders. Vanuit deze oorzaken hebben we gekeken naar de gewenste situatie: Wat hebben de sleutelfiguren nodig in het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen? Om een antwoord te kunnen geven op onze hoofd- en deelvragen hebben we gebruik gemaakt van literatuur, datagegevens en interviews met de sleutelfiguren en de stakeholders.

1.6.2 Verantwoording werkwijze en beschrijving onderzoeksmethoden

Kwalitatieve dataverzamelingsmethoden:

Deelvraag	Bestaand materiaal: literatuur	Bestaand materiaal: kwantitatieve Datagegevens	Interviews
1	X	X	
2			X
3			X

1.6.3 Gebruik van bestaand materiaal: literatuuronderzoek

Ons onderzoek bestaat gedeeltelijk uit het gebruiken van bestaand materiaal, namelijk literatuuronderzoek. Er is sprake van gebruik van bestaand materiaal, omdat we de wetenschappelijke artikelen en beleidsnota's als onderzoekdata hebben gebruikt. We hebben de literatuur geanalyseerd op bruikbare thema's (Baarda, 2013, p. 72). Zo hebben we gekeken naar wat er in de literatuur gezegd is over de inzet van sleutelfiguren, het signaleren, het doorgeven van vermoedens van signalen en het samenwerken in aanpak van verborgen vrouwen problematiek. Om de literatuur goed te analyseren, hebben we gebruik gemaakt van synoniemen voor bepaalde begrippen. Zo hebben we niet alleen gekeken naar het begrip verborgen vrouwen, maar ook naar 'geïsoleerde vrouwen'. Voor het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van de Kennisbank Diversiteit & Emancipatie (Emancipatie, 2016). Deze kennisbank bevat bijna 40.000 titels, die te maken hebben met het werkveld van enkele kenniscentra uit Rotterdam: Radar, Dona Daria Rotterdam en het Rotterdams Kenniscentrum Diversiteit. We hebben vooral gebruik gemaakt van de artikelen bij het hoofdthema 'Vrouwenemancipatie' uit de kennisbank. Daarnaast hebben we gebruik gemaakt van *Movisie*. Via Movisie hebben we wetenschappelijke artikelen gevonden over geïsoleerde (allochtone) vrouwen en de aanpak daarvan.

1.6.4 Gebruik van bestaand materiaal: kwantitatieve datagegevens

Dona Daria beschikt over datagegevens over het aantal signalen van verborgen vrouwen en de hoeveelheid signalen die zijn doorgegeven aan de stakeholders in het gebied Feijenoord. Ook beschikt Dona Daria over datagegevens waarin staat wat er met elk signaal gebeurd is. Deze kwantitatieve datagegevens hebben we gebruikt om te analyseren wat er met de vermoedens van signalen wordt gedaan door de sleutelfiguren.

1.6.5 Interviews met de sleutelfiguren

De andere dataverzamelmethode was het afnemen van interviews met de sleutelfiguren. We hebben interviews afgenomen bij negen van de vijftien (door Dona Daria) getrainde sleutelfiguren. Om ons onderzoek te beperken, hebben we ervoor gekozen om niet alle 15 sleutelfiguren te spreken. Via mevrouw de Jong hebben we de gegevens van de sleutelfiguren gekregen. We hebben half-gestructureerde interviews gehouden om er achter te komen wat de ervaringen zijn van de sleutelfiguren in het signaleren, doorgeven van vermoedens en samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen (Baarda, 2013, p. 150). De onderwerpen en de belangrijkste vragen lagen vast, maar er was mogelijkheid om door te vragen op de gegeven antwoorden. We denken dat dit belangrijk was, omdat we hebben doorgevraagd naar subjectieve aspecten: ervaringen, meningen en verwachtingen. De topics hebben we opgesteld aan de hand van de elementen uit deelvraag 2: Het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen. Vanuit deze elementen hebben we een aantal vaststaande vragen opgesteld. De topiclijst en de vragen hebben we vooraf voorgelegd aan mevrouw de Jong en onze afstudeerbegeleider vanuit de Christelijke Hogeschool Ede.

1.6.6 (Expert) interviews met de stakeholders

In ons onderzoek hebben we ook stil gestaan bij de samenwerking tussen de sleutelfiguren en de stakeholders in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Om een goed beeld te krijgen van deze samenwerking en de gewenste situatie hierin, hebben we (expert) interviews afgenomen met de belangrijkste stakeholders in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Dit wordt ook wel een Delphi-onderzoek genoemd (Baarda, 2013, p. 61). We hebben gevraagd naar de mening van een groot aantal experts over de samenwerking. Via mevrouw de Jong hebben we de gegevens van de belangrijkste stakeholders in het gebied Feijenoord gekregen. We zijn in gesprek gegaan met een medewerker van Veilig Thuis, de voorzitter Gebiedscommissie Rotterdam Feijenoord, een wijkteam medewerker (gezinscoach), de participatiemakelaar (Dock in Feijenoord), een gebiedsnetwerker (Gemeente Rotterdam) en een medewerker van het Centrum voor Jeugd en Gezin. We hebben half gestructureerde interviews gehouden om erachter te komen wat de kijk is van de stakeholders op de huidige samenwerking in de aanpak Verborgten Vrouwen. Ook hebben we stil gestaan bij de verwachtingen van de stakeholders betreffende de gewenste situatie in het samenwerken. De onderwerpen en de belangrijkste vragen lagen vast, maar de mogelijkheid om dieper door te vragen was aanwezig. We denken dat dit een belangrijk aspect was, omdat we in het interview hebben gekeken naar subjectieve aspecten. De topiclijst en de interviewvragen hebben we vooraf voorgelegd aan onze afstudeerbegeleider.

1.6.7 Beperking onderzoeksmethoden en mogelijke risico's

Als we kijken naar de beperkingen en mogelijke risico's van de gekozen onderzoeksmethoden, kijken we naar de begrippen betrouwbaarheid en geldigheid. Onderzoeksgegevens zijn betrouwbaarder naarmate ze minder van toeval afhangen (Baarda, 2013, p. 73). Geldigheid heeft

te maken met de kwaliteit van de gegevens en vooral met de mate waarin deze een geldige weergave zijn van het te bestuderen onderwerp (Baarda, 2013, p. 75).

1.6.7.1 Literatuuronderzoek

Om de kwaliteit van het bestaande materiaal te bepalen, zijn we ons bewust geweest van de volgende vragen (Baarda, 2013, p. 136):

- Wie is de auteur?
- Wat is de motivatie?
- Is het materiaal compleet?

In het onderzoek hebben we gezien dat de auteur bepalend is voor de kijk op een bepaald thema. In de onderzoeksopzet is gebruik gemaakt van de tussenevaluatie van de Gemeente Rotterdam en die van Dona Daria over de pilot in het gebied Feijenoord. Zo beschrijft Dona Daria in haar onderzoek niet expliciet de zorgen die worden beschreven in de tussenevaluatie van de Gemeente Rotterdam over de pilot in het gebied Feijenoord, terwijl de Gemeente Rotterdam dit wel doet. De motivatie van de Gemeente Rotterdam was het evalueren van de pilot in het gebied Feijenoord en aanbevelingen geven voor een verdere aanpak, terwijl Dona Daria in haar tussenevaluatie een positief beeld wilde schetsen van de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. De auteur en de motivatie van de auteur bepaalt dus, vanuit welk perspectief er gekeken wordt naar de problematiek. Het onderzoeksonderwerp is een beladen onderwerp. Er komen veel emoties en gevoelens bij kijken. Het was voor ons daarom van groot belang dat we keken wie de auteur was en wat zijn motivatie was om het stuk te schrijven.

We hebben gebruik gemaakt van literatuur over ‘verborgen vrouwen’. De benaming ‘verborgen vrouwen’ is door Dona Daria gekozen. We wilden gebruik maken van geldige literatuur over gelijksoortige thematiek. Een risico hierbij was dat we er vanuit zouden gaan dat het thema hetzelfde is, terwijl er in het materiaal toch iets anders wordt bedoeld. We gingen hiermee om door de letterlijke betekenis van het begrip ‘verborgen vrouwen’ te vergelijken met de letterlijke betekenis van het beschreven thema in het materiaal. Ook als we gebruik maakten van internationaal materiaal was het belangrijk om goed te kijken naar de betekenis van het thema. Verder hebben we ook gebruik gemaakt van literatuur over de aanpak van verborgen vrouwen problematiek. Een risico hierbij was dat we conclusies uit deze literatuur trekken die we direct toepassen op de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord door Dona Daria, terwijl de aanpak niet vergelijkbaar is met de aanpak van Dona Daria. Zo is er een onderzoek uitgebracht door onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut over de aanpak van geïsoleerde vrouwen problematiek in Den Haag. Uit dit onderzoek bleek dat vrijwilligers niet zelfstandig met deze problematiek aan de slag kunnen gaan. Maar in deze aanpak was geen organisatie zoals Dona Daria, die een brugfunctie vervulde en de vrijwilligers trainde. Het was dus belangrijk dat we ons bewust waren van het feit dat het materiaal vergelijkbaar moet zijn.

1.6.7.2 Interviews met de sleutelfiguren en stakeholders

In het onderzoek bestond het risico dat we bevooroordeeld de interviews met sleutelfiguren en stakeholders in zouden gaan. Zo weten we uit de rapporten van de gemeente Rotterdam en Dona Daria dat er problemen spelen op het gebied van de inzet van sleutelfiguren en de samenwerking tussen de sleutelfiguren en de stakeholders. Dit kon van invloed zijn op de vragen die we stelden tijdens het interviewen.

We hebben na de interviews samen uitgebreid geëvalueerd en de uitkomsten op papier gezet, zodat we ons bewust zouden worden van deze ideeën (Baarda, 2013, p. 76).

In het afnemen van de interviews zagen we ook een aantal specifieke risico's. Zo kon er sprake zijn van sociaal wenselijkheid en angst om eerlijk te zijn bij de sleutelfiguren en stakeholders (Baarda, 2013, p. 154). Met deze risico's zijn we als volgt omgegaan. Allereerst kozen we ervoor om individuele interviews met de sleutelfiguren en stakeholders af te nemen. Hiermee speelde we in op sociaal wenselijkheid. Omdat we de sleutelfiguren en stakeholders hebben bevraagd op gevoelige thema's, was het belangrijk dat er een vertrouwensband ontstond. Voor deze vertrouwensband hebben we mevrouw de Jong ingeschakeld. Mevrouw de Jong heeft een goede band met de sleutelfiguren en kent de belangrijkste stakeholders goed. Ze heeft ons, door middel van haar collega's geïntroduceerd bij de sleutelfiguren en stakeholders. Ook was er de mogelijkheid dat zij, of een van haar collega's, aanwezig zou zijn bij een gesprek met een sleutelfiguur of stakeholder. Verder zijn we met deze risico's omgegaan door de sleutelfiguren en stakeholders het belang van ons onderzoek te vertellen en we hebben verteld dat dit onderzoek aansluit bij hun belangen. We hebben benoemd bij de sleutelfiguren en stakeholders dat het hun iets gaat opleveren, wanneer we een goed beeld hebben vanuit hun perspectief. Hierbij was het belangrijk dat we de sleutelfiguren en de stakeholders lieten inzien dat we aan hun kant stonden en hen juist niet wilden controleren.

In ons onderzoek zijn we er vanuit gegaan dat de sleutelfiguren belemmeringen ervaren in het signaleren van verborgen vrouwen problematiek, het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek en in het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Ook gingen we er vanuit dat de sleutelfiguren behoeften hebben in het signaleren van verborgen vrouwen problematiek, het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Daarnaast zijn we er vanuit gegaan dat de stakeholders ook belemmeringen ervaren in het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen. Door middel van ons onderzoek wilden we inzicht krijgen in bovengenoemde aspecten. We gingen er vanuit dat de sleutelfiguren deze belemmeringen ervaren en dat de stakeholders en sleutelfiguren bepaalde behoeften hadden, omdat in de tussenevaluatie van de Gemeente Rotterdam beschreven staat dat bovengenoemde aspecten niet goed lopen. Mevrouw de Jong heeft deze aspecten ook bevestigd. Een klein risico hierbij was dat de literatuur deze aspecten niet zo aangeven en dat dit ook niet uit de interviews zou blijken. Het kon zijn dat de sleutelfiguren geen belemmeringen zouden ervaren in het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen. Ook kon het zo zijn dat de stakeholders aan zouden geven dat er een goed werkende lokale samenwerking zou zijn in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Dit risico was klein, omdat mevrouw de Jong eerder genoemde aspecten ook signaleerde. Ook merkte ze dat de sleutelfiguren nog naar Dona Daria komen in plaats van lokale stakeholders in het gebied Feijenoord.

Toch was het belangrijk om stil te staan bij dit risico. Hoe zouden we met dit risico omgaan? Wanneer een sleutelfiguur of stakeholder deze aspecten niet zou onderschrijven, konden we dit juist ook zien als nuttig materiaal. We zouden dan dieper doorvragen en samen kijken wat er goed gaat in het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen. Dan hadden we terug kunnen geven aan Dona Daria wat er juist goed loopt. Voor Dona Daria is dit bruikbaar materiaal in de voorzetting van de aanpak Verborgene Vrouwen in de andere gebieden in Rotterdam vanaf 2016. Wanneer we zouden merken dat er sprake zou

zijn van sociaal wenselijkheid of angst om eerlijk te zijn, zouden we de sleutelfiguur of stakeholder op een vriendelijke manier confronteren met de signalen uit de tussenevaluatie van de Gemeente Rotterdam en van mevrouw de Jong. Hierbij zouden we benadrukken dat het de sleutelfiguren en stakeholders iets op zou opleveren wanneer ze eerlijk zouden zijn.

1.7 Middelen en tijdsplanning

1.7.1 Middelen

Allereerst hebben wij voor ons onderzoek gebruik gemaakt van de faciliteiten van de Christelijke Hogeschool Ede. Maar veelal zijn wij thuis aan de slag gegaan. Bij Thamar in Sommelsdijk of bij Fransine in Rotterdam. Daarnaast hebben we het onderzoek deels individueel thuis uitgewerkt. We hebben ernaar gestreefd om minimaal drie dagen per week aan het onderzoek te werken: twee dagen gezamenlijk en één dag individueel. De apparatuur die we gebruikten voor het onderzoek en de uitwerking van ons onderzoek, waren de computers van de Christelijke Hogeschool Ede of onze eigen laptops. Voor het literatuuronderzoek hebben we gebruik gemaakt van de aanwezige literatuur in de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede, de literatuurstukken die we zelf in bezit hadden en de rapporten die mevrouw de Jong ons had aangereikt. De gebruikte internetbronnen hebben we van de databanken, die ons zijn aangereikt vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Ook hebben we openbare databanken gebruikt, zoals de databank van het Kenniscentrum Dona Daria. De plaats waar de interviews gehouden zijn met de sleutelfiguren, was op de plaats waar ze als sleutelfiguur actief zijn. Tijdens de interviews hebben we gebruik gemaakt van onze eigen opnameapparatuur. De afspraken met mevrouw de Jong hebben plaatsgevonden op het kantoor van Dona Daria te Rotterdam. Met onze praktijkbegeleider hadden wij afgesproken dat wij een leidende rol zouden hebben. Wanneer wij het nodig vonden om onderwerpen door te spreken, hebben we dat aangegeven. De bijeenkomsten, die we hadden met onze afstudeerbegeleider mevrouw van Wijgerden, hebben plaatsgevonden op de Christelijke Hogeschool Ede. Met onze afstudeerbegeleider waren de volgende afspraak gemaakt: wij zijn verantwoordelijk voor het proces van ons onderzoek. Wanneer er vragen zijn, geven wij dit zelf aan. Wij reserveren een gespreksruimte en sturen minimaal twee dagen van te voren vooraf aan de bijeenkomst de agenda met gesprekspunten door.

1.7.2 Privacy

In ons onderzoek hebben we gewerkt met privacygevoelige informatie. De kans was aanwezig dat de sleutelfiguren/stakeholders informatie deelden waarvan ze niet wilde dat wij het met andere mensen zouden delen. Wanneer zo'n situatie voorkwam, hebben wij gevraagd of we de informatie wel anoniem mochten gebruiken. Wanneer dat niet het geval was, hebben wij die keuze gerespecteerd. Voordat we de interviews hielden, hebben wij aan de sleutelfiguren en stakeholders gevraagd of dat wat zij vertelden, gebruikt mocht worden voor ons onderzoek. Ook hebben we benadrukt dat de gedeelde informatie uitsluitend gebruikt zou worden voor ons onderzoek. Daarnaast hebben we aangegeven dat de informatie gebruikt zou worden door Dona Daria om de aanpak Verborgten Vrouwen te verbeteren.

*“Zij hebben echt contact met doelgroep. Hun hebben
echt contact met de wijk, ook overdag’
(sleutelfiguur)*

2. Literatuurstudie

Inleiding

In Rotterdam zijn er ongeveer 200 tot 300 verborgen vrouwen per jaar (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 3). Er zijn verschillende definities van 'verborgen vrouwen'. In dit onderzoek wordt er gebruikt gemaakt van de definitie uit het rapport *'Leven in gedwongen isolement'* van Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut (2012, p. 17): 'Een door de partner en/of familie afgedwongen, en door de vrouw in kwestie niet gewenst, leven in isolement'. De vrouwen zijn geïsoleerd van de samenleving en contact met anderen gebeurt vaak onder begeleiding en controle.

In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar deelvraag 1: Wat zeggen de literatuur en datagegevens over de inzet van sleutelfiguren in het signaleren, het doorgeven van vermoedens van signalen en het samenwerken in de aanpak van Verborgene Vrouwen? Beantwoording van deze deelvraag is belangrijk, om te komen tot beantwoording van de hoofdvraag. Dit is belangrijk, omdat we de literatuur en de datagegevens naast de uitkomsten van de interviews met de sleutelfiguren en de stakeholders kunnen leggen en hieruit conclusies kunnen trekken voor de beantwoording van onze hoofdvraag.

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens stil gestaan bij de verborgen vrouwen problematiek, de hulpverleningsmogelijkheden verborgen vrouwen, het profiel van sleutelfiguren en vergelijkende onderzoeken. Paragraaf 1 beschrijft vanuit de literatuur de verborgen vrouwen problematiek. De kennis vanuit de literatuur over verborgen vrouwen problematiek is nodig, om te kijken naar de hulpverleningsmogelijkheden voor verborgen vrouwen. In paragraaf 2 zal dan ook stil gestaan worden bij de hulpverleningsmogelijkheden voor verborgen vrouwen. Vervolgens zal er in paragraaf 3 gekeken worden naar het profiel van sleutelfiguren. Er is gekozen om in een aparte paragraaf stil te staan bij het profiel van sleutelfiguren, omdat sleutelfiguren een belangrijk element in de aanpak Verborgene Vrouwen zijn en het uitgangspunt vormen van dit onderzoek. In de vierde paragraaf worden vergelijkende onderzoeken naar de verborgen vrouwen problematiek beschreven. Deze onderzoeken zijn van belang, omdat ze conclusies en aanbevelingen bevatten voor de aanpak Verborgene Vrouwen. Deze conclusies en aanbevelingen uit andere onderzoeken zijn bruikbaar in het kijken naar de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Ten slotte wordt de deelvraag beantwoord. De gebruikte methode in dit hoofdstuk is 'gebruik van bestaand materiaal: literatuuronderzoek'.

2.1 Verborgen vrouwen

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt bestaande kennis beschreven over verborgen vrouwen, de risicofactoren, risicogroepen, kenmerken, daders en het dagelijks leven van een verborgen vrouw. Deze bestaande kennis is belangrijk voor het onderzoek, omdat dit een vertrekpunt is voor het kijken naar de hulpbehoeften van verborgen vrouwen en de aanpak van de verborgen vrouwen problematiek. In deze paragraaf wordt vooral gerefereerd en geciteerd naar de verkennende onderzoeken van Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut, betreffende de aard en omvang van de verborgen vrouwen problematiek in Amsterdam en Den Haag (Drost et al., 2012; Drost et al., 2015). Het doel van beide onderzoeken is, om de aard en omvang van de problematiek van verborgen vrouwen in beeld te krijgen. Voor beide onderzoeken zijn er interviews gehouden met sleutelfiguren (professionals en vrijwilligers van organisaties) en voormalig verborgen vrouwen. Naar de conclusie uit deze interviews wordt regelmatig verwezen in deze paragraaf. Voor deze paragraaf is er ook gezocht op andere literatuurbronnen, maar er is geen bruikbare bestaande kennis over de risicofactoren, risicogroepen, kenmerken, daders en het dagelijks leven van een verborgen vrouw te vinden. Wel is er bestaande kennis beschikbaar over gerelateerde sociale problematiek, zoals huiselijk geweld en sociale isolatie. Dit is voor deze paragraaf niet bruikbaar. Vanzelf kunnen verborgen vrouwen ook te maken hebben met deze problematiek, maar de verborgen vrouwen problematiek is op zichzelf van andere aard.

2.1.1 Verborgen vrouwen

Er zijn twee typen verborgen vrouwen: de ondergeschikte verborgen vrouw en de opgesloten verborgen vrouw. Een ondergeschikte verborgen vrouw is een vrouw, die vaak laag opgeleid is en uit een traditioneel milieu komt. Ze is minder weerbaar, doordat ze de Nederlandse taal niet spreekt en de Nederlandse samenleving niet kent. Ze is opgevoed met traditionele opvattingen over de positie van de vrouw, het huwelijk, ouderschap en opvoeding. Deze vrouwen worden vaak uitgehuwelijkt en trouwen met een man uit hetzelfde traditionele milieu. Deze man heeft dus ook traditionele en niet-westerse opvattingen over de positie en de rol van de vrouw in het huwelijk en gezin. De vrouwen hebben sterk het gevoel, dat ze in de gaten worden gehouden door hun man, familie of sociale omgeving. Cultuur, religie en schaamte worden door de sociale omgeving gebruikt om haar klein en onwetend te houden. Angst voor schaamte en roddel zorgt ervoor, dat de situatie blijft voortbestaan. Zolang de vrouw zich blijft schikken in haar rol, is er geen reden voor de partner of (schoon)familie om geweld te gebruiken.

Een opgesloten verborgen vrouw is een vrouw, die vaak zelf voor hun partner hebben gekozen. Etnische achtergrond, cultuur en tradities zijn minder van invloed. De motivatie van de pleger is vaak het uitoefenen van macht en controle. Er is sprake van letterlijke vrijheidsberoving. Het controlemechanisme om de vrouw verborgen te houden, is vaak het uitvoeren van excessief geweld of de dreiging daarmee. Ook hoogopgeleide vrouwen vallen onder dit type Verborgene Vrouwen. In de praktijk kan er natuurlijk ook een combinatie van beide typen voorkomen (Drost et al., 2012, p. 28).

2.1.2 Risicofactoren

Uit het onderzoek van Drost et al. (2015, p. 27) blijkt, dat er verschillende risico's verbonden zitten aan verborgen vrouwen problematiek. De volgende risicofactoren worden genoemd:

- Sociale druk en controle door partner en/of (schoon)familie en gemeenschap.
In gezinnen of culturen waar traditionele opvattingen heersen over het huwelijk en de positie van de vrouw, zal de vrouw in westerse landen door de familie en de

gemeenschap vaak zo veel mogelijk geïsoleerd worden van de samenleving. Zo wordt de vrouw beschermd tegen ‘verkeerde’ invloeden van buitenaf, zoals dat ze verwesterd zal raken. Als een vrouw binnen gehouden wordt, kan de man en de (schoon)familie invloed uitoefenen op de vrouw.

- Familie-eer.
‘Een man heeft meer eer als hij zijn vrouw onder controle heeft. Als hij dat niet heeft, wordt zijn eer en mannelijkheid aangetast’ (Drost et al., 2015, p. 27). In gezinnen en families waar familie-eer centraal staat, zal de man of de (schoon)familie vaak druk ervaren vanuit de familie of het gezin, om de eer van de familie hoog te houden. Dit kan door de vrijheid van de vrouw te beperken, omdat dit een teken is van het feit, dat de man of de (schoon)familie de macht heeft over de vrouw. Deze risicofactor is tegelijk een wisselwerking, omdat de vrouwen niet snel aan de bel zullen trekken uit angst voor de familie-eer en verstoting uit de familie.
- Lage opleiding, laaggeletterdheid, analfabetisme en/of de Nederlandse taal niet kunnen spreken.
Wanneer een vrouw laag opgeleid is, of de Nederlandse taal niet voldoende beheerst, heeft ze vaak ook een minder assertieve houding en onvoldoende kennis over haar rechten en plichten. Ze weet haar weg niet in de Nederlandse samenleving. Ze weet niet hoe ze uit haar situatie moet komen en accepteert deze.
- Financiële afhankelijkheid.
Wanneer een vrouw financieel afhankelijk is van haar man of (schoon)familie, is het lastig voor haar om zich te ontwikkelen. Ze heeft geen geld om dingen voor haarzelf te kopen en kan zelf geen leuke dingen ondernemen. Hierdoor loopt ze een groot risico om in een sociaal isolement terecht te komen.
- Inwoning bij de schoonfamilie.
Als een vrouw bij haar schoonfamilie woont en nauwelijks zelfredzaam is, is het risico groot, dat ze in een afhankelijk positie terecht zal komen ten opzichte van haar schoonfamilie. Wanneer de vrouw zelf geen sociaal netwerk heeft, zal dit risico nog groter zijn.

In het onderzoek van het Verwey Jonker Instituut (2012, p. 13) wordt er daarnaast nog gesproken over de risicofactoren ‘bonding’ en ‘bridging’. Deze begrippen komen uit de theorie van Putnam en gaan over sociale cohesie. Deze begrippen verwijzen naar twee soorten van cohesie. Het begrip bonding slaat op de verbondenheid tussen mensen binnen een bepaalde sociale of culturele groep en komt vooral voor binnen sterk gesloten gemeenschappen. Bonding komt vooral voor op religieus of cultureel gebied. Er is een wantrouwende houding tegenover buitenstaanders, uittreding of afwijking van de norm binnen de groep wordt niet getolereerd en er is in sterke mate sprake van sociale controle. De identiteit van de individuele groepsleden conformeert zich aan die van de groep en het is lastig voor individuen om zich buiten de groep staande te houden, omdat ze geen eigen identiteit hebben ontwikkeld.

Bridging verwijst naar het gevoel van verbondenheid tussen mensen uit verschillende sociale, religieuze groepen of verbanden. Deze sociale cohesie ontstaat, wanneer iemand autonomie heeft en zijn eigen identiteit kan vormgeven, in plaats van een identiteit die hetzelfde is als de groep. Er worden relaties aangegaan op basis van gedeelde interesses, talenten en karaktereigenschappen. Wanneer er sprake is van binding, heeft een individu de mogelijkheid, om zelf een interpretatie te geven aan zijn of haar levensovertuiging (Wolters, 2007, p. 15).

Wanneer er in sterke mate sprake is van bonding en nauwelijks van bridging, wordt het risico op verborgen vrouwen problematiek groter. Volgens de theorie van Putnam kan er juist sprake zijn van bridging, wanneer er bonding is, omdat iemand wordt gestimuleerd om naar buiten toe te treden, als hij ook in de eigen gemeenschap participeert. Maar volgens de netwerktheoretici komt er juist geen bridging als er te veel bonding is, omdat er geen individuele keuzevrijheid is (Wolters, 2007, p. 26). Dit is terug te zien in de gesloten gemeenschappen, waar deze verborgen vrouwen vaak in leven. Zo kan in een gesloten gemeenschap de religie worden misbruikt, om vrouwen te isoleren uit de samenleving. Omdat een individu uit deze gemeenschap geen eigen identiteit heeft ontwikkeld, zal het lastig zijn, om zich te onttrekken en te participeren buiten de eigen gemeenschap (Drost et al., 2012, p. 13).

2.1.3 Risicogroepen

Wie zijn deze vrouwen die verborgen gehouden worden? In het onderzoek van Drost et al. (2015, p. 7) staan de risicogroepen voor verborgen vrouwen problematiek beschreven:

- Vrouwen afkomstig uit een gesloten gemeenschap waarin traditionele denkbbeelden heersen over gender(on)gelijkheid en over de rol en de positie van de vrouw. Ook kan eer(cultuur) binnen de gemeenschap een grote rol spelen.
- Vrouwen die voor een huwelijk naar Nederland migreren.
- Vrouwen zonder verblijfsstatus, of die voor een verblijfsvergunning afhankelijk zijn van hun partner.
- Vrouwen voor wie een huwelijk gearrangeerd wordt met een man met een psychische of lichamelijke beperking.
- Vrouwen die onder druk van de familie trouwen met een partner (huwelijksdwang).
- Vrouwen die onder druk van de familie trouwen met een partner met psychiatrische problemen, zoals extreme achterdocht, jaloezie of paranoïde gedrag.

Het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 12) beschrijft daarnaast nog een risicogroep: postorderbruid. Het rapport geeft de volgende definitie aan 'postorderbruid': 'buitenlandse vrouwen uit arme milieus, die zich in catalogi en op internetsites kandidaat stellen om te huwen met een buitenlandse man, in ruil voor een beter leven' (Drost et al., 2012, p. 12). Vaak lopen deze huwelijken uit op misbruik. Deze vrouwen lopen een risico, omdat ze vaak hun rechten niet weten en de Nederlandse taal onvoldoende spreken. Ook hebben ze geen sociaal netwerk. Daardoor kunnen ze moeilijk uit hun situatie ontsnappen.

Het Tussentijds verslag Verborgen vrouwen InZicht, Feijenoord van Dona Daria (2015, p. 4) noemt aanvullend de volgende risicogroepen:

- Slachtoffers van gedwongen prostitutie en mensenhandel.
- Kinderloze vrouwen, die met het doel van gezinsvorming op latere leeftijd, naar Nederland komen, om bijvoorbeeld de zorg voor de kinderen of man van een overleden vrouw over te nemen.
- (Jonge) vrouwen die naar Nederland komen als gratis werkkkracht, om voor (schoon)familie te zorgen, zonder dat zij dit weten of beseffen

2.1.4 Kenmerken

Drost et al. (2012, pp. 17-18) noemen in het onderzoek naar aanleiding van de gesprekken met de respondenten verschillende kenmerken van verborgen vrouwen. Ook het onderzoek van Drost et al. (2015, pp. 17-21) onderstreept deze kenmerken.

- **Leeftijd;**
Uit het onderzoek blijkt, dat de leeftijd van de vrouwen op zichzelf geen kenmerk is, maar dat het isolement vaak wel begint direct na het huwelijk. De vrouwen zijn dan meestal tussen de 18 of 25 jaar.
- **Opleidingsniveau;**
Uit de gesprekken blijkt, dat de meeste verborgen vrouwen laag zijn opgeleid. De problematiek kan ook hoger opgeleiden overkomen, maar deze vrouwen kunnen zich vaak beter redden in Nederland.
- **Etniciteit/nationaliteit;**
verborgen vrouwen problematiek komt niet alleen in specifieke culturen voor. Uit het onderzoek van Drost et al. (2015, p. 17) blijkt, dat in Den Haag het vooral voorkomt in de Marokkaanse en Turkse cultuur, maar ook onder vrouwen afkomstig uit Somalië, Suriname, Afghanistan, Pakistan, Egypte, India en Irak. Nederlandse, autochtone vrouwen hebben een kleinere kans, omdat ze het vaak gewend zijn om in vrijheid te leven. Wanneer ze gedwongen geïsoleerd worden, zullen ze daar sneller tegenin gaan en beter weten, bij welke instanties ze terecht kunnen.
- **Positie van de vrouw;**
De respondenten uit het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 19) geven aan, dat er een verband is tussen de culturele tradities en religie en een gedwongen isolement. Zo komen veel van de vrouwen uit een omgeving, waar traditionele opvattingen heersen over het huwelijk en de positie van de vrouw. Ze komen in een huwelijk terecht met een man, die dezelfde traditionele opvattingen heeft. Soms halen deze mannen speciaal hun vrouw uit het buitenland. Deze vrouwen komen terecht in een huwelijk, waar het weer hetzelfde aan toe gaat als in hun ouderlijk huis. Een van de seksecoderingen is, dat de vrouw thuis hoort te zijn en dat de man zorgt voor het inkomen en de belangen buitenshuis behartigd. 'De rol van de vrouw ligt bij de geboorte al vast: Zij hoort thuis te zitten en vrouwen horen volgbaar te zijn en te luisteren naar de man. Dat wordt hun vanaf de wieg aangeleerd' (Drost et al., 2012, p. 19) , aldus een van de respondenten. Deze opvattingen worden generatie op generatie doorgegeven en deze vrouwen hebben deze verinnerlijkt. Deze opvattingen worden problematisch als ze gebruikt worden, om de vrouw gedwongen in een sociaal isolement te houden
- **Religie;**
De hierboven beschreven positie van de vrouw wordt door de mannen en de (schoon)familie goedgepraat, door het te baseren op de Koran. Zo wordt er gezegd, dat er in de Koran wordt geschreven, dat vrouwen niets mogen. Doordat de vrouwen ook zijn opgegroeid in een gesloten cultuur, weten ze niet beter. Ook is het een taboe om deze rolpatronen te doorbreken, uit angst om verstoten te worden. In het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 20) geeft een van de respondenten het volgende aan: 'Het gaat eigenlijk om normen en waarden, die van generatie op generatie zijn doorgegeven en waarin de onderdanige positie van de vrouw is vastgelegd. Deze normen en waarden zijn gebaseerd op culturele tradities en niet zozeer op het geloof, in dit geval de islam'. Een klein gedeelte van de respondenten geven aan, dat het goedpraten van het isoleren vrouwen door middel van de Koran niet direct verbonden is aan het islamitische landen. Ze geven aan dat dit ook kan voorkomen in christelijke en hindoeïstische gemeenschappen. Verder is er verdeeldheid onder de respondenten, wat betreft de invloed van beleving van de religieuze bronnen op het wel/niet meegaan in het gedachtegoed van de man. Zo stellen enkele respondenten, dat een vrouw zich niet snel

zal laten onderdrukken, wanneer ze zelf belezen is in de Koran. Anderen stellen, dat dit juist geen invloed heeft.

- **Huwelijk;**
Zoals beschreven bij het kenmerk 'positie van de vrouw' blijkt uit de gesprekken met de respondenten, dat een groot gedeelte van de vrouwen uit een gemeenschap komt, waar traditionele opvattingen heersen over de positie van de man en vrouw binnen het huwelijk en het gezin. Deze vrouwen hebben vaak te maken met een gearrangeerd huwelijk, dat niet gebaseerd is op liefde. Ook worden deze vrouwen vaak uit het buitenland gehaald, om te trouwen met een man die al in Nederland woont.
- **Verblijfsvergunning;**
Wanneer je als vrouw naar Nederland komt om bij je partner te gaan wonen, krijg je een 'afhankelijke verblijfsvergunning'. Dit houdt in dat je eigen vergunning afhankelijk is van de vergunning van je partner. Als je 3 jaar een afhankelijke verblijfsvergunning hebt gehad, heb je recht op een zelfstandige/onafhankelijke verblijfsvergunning. Als je te maken hebt met huiselijk geweld, kun je eerder een zelfstandige/onafhankelijke verblijfsvergunning krijgen. Daarnaast zijn er ook vrouwen, die illegaal in Nederland verblijven. De vrouwen die verborgen worden gehouden, weten vaak niet of ze een verblijfsvergunning hebben en welke rechten en plichten ze hebben. Vaak bewaren hun mannen de documenten.

Daarnaast is er een groep vrouwen, zo blijkt uit de gesprekken met de respondenten, waar niet sprake is van bovenstaande situatie. Deze vrouwen kunnen Nederlands zijn of uit het buitenland komen, maar deze vrouwen hoeven niet perse in een islamitisch land opgegroeid te zijn. Ook kunnen deze vrouwen wel hoogopgeleid zijn. Het kenmerk van deze vrouwen is, dat ze juist wel hun eigen partner hebben uitgekozen. Een klein gedeelte van de respondenten geeft aan, dat deze vrouwen vaak te maken hebben met intergenerationele overdracht. Ze hebben bijvoorbeeld veel meegemaakt in hun jeugd en maken zich snel afhankelijk van de verkeerde vriendjes (Drost et al., 2012, p. 22).

2.1.5 Daders

Wie zijn het die deze vrouwen verborgen houden? Wie was het die Yasmeeen Dad verborgen hield? Uit het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 27) blijkt, dat echtgenoten/partners en schoonfamilie de daders zijn van het verborgen houden van de vrouwen. Zo ook in het droevige verhaal van Yasmeeen Dad: Haar partner hield haar verborgen. Er bestaat tot de dag van vandaag nog onduidelijkheid over de vraag, of de schoonfamilie van Yasmeeen Dad wist van haar gedwongen isolement. Helaas is er nog weinig bekend over de achtergrond en de kenmerken van de partners, die hun vrouw verborgen houden. Wat wel blijkt uit het onderzoek is, dat de mannen van deze vrouwen vaak uit niet-westerse landen komen en traditionele opvattingen hebben over de positie van deze vrouwen. Ze houden hun vrouwen om verschillende redenen vast. Zo speelt cultuur, religie en schaamte een grote rol. Het is belangrijk voor deze mannen, om hun machtspositie ten opzichte van hun vrouw aan hun omgeving en familie te laten zien. Wanneer hun vrouw meer gaat participeren in de Nederlandse maatschappij, kan dit hun machtspositie bedreigen. Daarnaast blijkt er uit het onderzoek, dat een gedeelte van de echtgenoten die dader zijn, zelf ook onder druk staan van hun familie. Ook zijn er enkele plegers, die psychiatrische problematiek hebben of een verslaving. Maar waarom willen deze mannen hun vrouw bewust verborgen houden? Een van de motivaties kan zijn dat de man macht en controle wil uitoefenen. Dit kan gepaard gaan met (excessief) partnergeweld. Niet alleen de

partner kan een dader zijn in het verborgen houden van een vrouw, maar de schoonfamilie speelt ook een grote rol, blijkt uit het evaluatierapport van de Gemeente Rotterdam over de pilot Verborgten Vrouwen in Feijenoord (2015, p. 20). Een van de respondenten geeft het volgende aan: 'In het land van herkomst woont de vrouw weliswaar ook vaak bij de schoonfamilie, maar is het vaak veel ruimer, leven zij meer buiten en komen er meer mensen over de vloer. Hier in Nederland zitten ze in een klein flatje van drie hoog op elkaars lip en is het heel anders. De schoonfamilie komt ook uit dezelfde tradities en weet vaak niet beter' (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 20).

2.1.6 Het leven van een verborgen vrouw

Er is stilgestaan bij de risicofactoren, risicogroepen, kenmerken en daders. Om een goed beeld te krijgen van de verborgen vrouwen problematiek, is het van belang om te kijken naar het dagelijks leven van deze vrouwen. Uit het onderzoek van Drost et al (2012, pp. 33-37) blijkt, dat er verschillen zijn in de manier, waarop de vrouwen verborgen werden gehouden. Zo zijn er vrouwen, die letterlijk opgesloten worden en geen enkel contact hebben met de buitenwereld, maar ook vrouwen die af en toe gecontroleerd naar buiten mochten gaan. De vrouwen die letterlijk opgesloten zaten, kwamen heel af en toe buiten wanneer ze naar de dokter of het consultatiebureau moesten. Boodschappen doen of de kinderen wegbrengen mocht niet. Een van de vrouwen geeft aan, dat de deur letterlijk op slot werd gedaan, er mocht geen enkel contact zijn met de buitenwereld. De vrouwen mogen vaak de Nederlandse taal niet leren en moeten zich onderdanig gedragen. Een van de vrouwen zegt het volgende: 'Hij ruilde de vaste telefoon in voor een mobieltje, zodat ik niet meer kon bellen. Als hij wegging, deed hij vaak de deur op slot. Ik had geen sleutel en kon er dus niet uit. Als ik zei dat ik naar buiten wilde, zei hij dat ik daar geen reden voor had. 'Wat moet je buiten doen, ga je mannen zoeken of zo?' zei hij dan. Soms mocht ik met de kinderen naar de speeltuin. Maar hij was altijd achterdochtig' (Drost et al., 2012, p. 36). Alle vrouwen in het onderzoek (2012) geven aan, dat ze geen telefoon of internet hadden om contact te onderhouden met hun eigen familie en de buitenwereld. Ze hebben vaak alleen de televisie, wat hen in verbinding houdt met de buitenwereld. Ook hebben ze zelf geen geld en het paspoort of de verblijfsvergunning werd bij een aantal vrouwen ingenomen. Uit het onderzoek van Shirin Musa en Elja Diepenbrock (2013, p. 52), onderzoekers van Stichting Femmes for Freedom, blijkt dat huiselijk geweld bijna in alle gevallen van verborgen vrouwen problematiek voorkomt.

2.2 Hulpverleningsmogelijkheden verborgen vrouwen

In deze paragraaf worden bestaande gegevens beschreven over de gevolgen van een gedwongen isolement, de contactmomenten van verborgen vrouwen, de signalen verborgen vrouwen en de in standhoudende factoren, die ervoor zorgen, dat een vrouw in het gedwongen isolement blijft. Vanuit deze aspecten wordt er, aan de hand van bestaande gegevens, gekeken naar de hulpbehoeften van verborgen vrouwen en de hulpverleningsmogelijkheden. In deze paragraaf wordt ook gerefereerd aan de onderzoeken van Drost en anderen van het Verwey Jonker Instituut (2012; 2015).

2.2.1 Gevolgen

Wat doet het met je als je gedwongen in een isolement verkeerd? In de onderzoeken van Drost et al. (2012, pp. 26-27; 2015, pp. 21) wordt geschreven over de invloed van het gedwongen isolement op de psychische en lichamelijke gezondheid. Zo blijkt uit de gesprekken met de vrouwen, dat ze fysieke en geestelijke klachten hebben. De vrouwen hebben veel psychosomatische klachten en ervaren moeheid, slapeloosheid, buikpijn, hoofdpijn, pijn in de gewrichten en andere pijnen. Ook kan het zo zijn, dat ze lichamelijke verwondingen hebben wanneer er ook sprake is van huiselijk geweld, zoals blauwe plekken, gebroken ribben en ander letsel. Op geestelijk gebied ervaren deze vrouwen ook veel klachten. Ze krijgen vaak depressieve gedachten, zijn somber en kunnen suïcidale gedachten hebben. Een van de vrouwen zegt het volgende: 'Na 5 jaar met hem samen te zijn werd ik ziek, ziek van alle stress. Ik kon niet meer. Ik werd depressief en had overal pijn. Ik was een wrak. Ik had het lichaam van een 80-jarige en woog nog maar 40 kilo. Ik leefde als een robot. Hij had mij volledig in zijn macht. Als hij 'zit, sta, zit, sta...' zei, ik deed het allemaal. Hij kon mij besturen met de afstandsbediening. Ik had geen eigen wil meer. Ik was altijd zo bang. Elke dag dacht ik, dat ik het einde van de dag niet zou halen. Het liefst wilde ik dood' (Drost et al., 2012, p. 37). Verborgene vrouwen kampen vaak ook met een negatief zelfbeeld. Een van de respondenten in het onderzoek geeft het volgende aan: 'Deze vrouwen hebben ten opzichte van mannen en andere vrouwen een laag zelfbeeld. Ze hebben het idee dat ze voor iedereen onderdoen. Dat is een slechte bodem, dat maakt ze veel kwetsbaarder. Ze geloven daardoor, wat hun cultuur of familie hen voorschrijft' (Drost et al., 2012, p. 27). Een ander aspect van de respondenten is, dat de verborgene vrouwen in zichzelf gekeerd zijn. De vrouwen zijn niet te bereiken en vermijden elke manier van contact.

2.2.2 Contactmomenten

Het gedwongen in een isolement verkeren, is een van de belangrijkste elementen uit de definitie van een verborgene vrouw. Maar hoe en wanneer kunnen verborgene vrouwen gezien worden? Een van de momenten, waarop een verborgene vrouw contact heeft met de buitenwereld, is tijdens een bezoek aan de huisarts. Wanneer een vrouw kinderen heeft, heeft ze vaak meer mogelijkheden voor contact met de buitenwereld. Zo moet ze naar het consultatiebureau en eventueel naar het Centrum voor Jeugd en Gezin. Ook heeft een verloskundige en de kraamzorg meer toezicht op de vrouw, wanneer ze in verwachting is van een kindje. Ook moeten de kinderen naar de peuterspeelzaal en de basisschool worden gebracht. Ondanks dat het brengen van de kinderen naar school vaak onder begeleiding gaat van de partner of de schoonfamilie, is het toch een moment, waarop de vrouw gezien kan worden door de buitenwereld. Ook de verplichte inburgeringscursus kan een moment zijn, waarop de vrouw contact heeft. Ook kan de vrouw tijdens deze cursus informatie krijgen over haar rechten en plichten. Toch gaan er ook veel vrouwen niet naar de verplichte inburgeringscursus, omdat ze bijvoorbeeld zwanger zijn, of

de man zorgt ervoor, dat de vrouw toch thuis blijft. Verder is er verdeeldheid over het feit, of de vrouwen gesignaleerd zouden kunnen worden in een moskee. De respondenten geven aan, dat de vrouwen wel naar de moskee mogen van hun partner of schoonfamilie, terwijl uit de verhalen met de verborgen vrouwen blijkt, dat ze niet naar een moskee mochten. Ook wordt er gesproken over de rol van de zelforganisaties in het contact met verborgen vrouwen, omdat deze alert zijn als het gaat om het signaleren van verborgen vrouwen. Wel geven de geïnterviewde verborgen vrouwen aan, dat ze pas veel aan de zelforganisaties hebben gehad, toen ze al uit het gedwongen isolement waren. Als laatste worden door enkele respondenten de politie, de burens en de voedselbank gezien als contactmomenten. De politie/wijkagent komt vaak pas in zicht, wanneer de situatie al is geëscaleerd. De burens worden wel als belangrijk gezien, omdat bij hen kan opvallen, dat hun buurvrouw nooit buiten komt (Drost et al., 2012, p. 49).

2.2.3 Signalen

Uit de gesprekken met de respondenten uit het onderzoek van Drost et al. (2012, pp. 50-52) komen enkele signalen naar voren. De signalen die beschreven zijn, zijn niet expliciet beschreven voor bepaalde professionals, maar zijn voor alle burgers belangrijk om alert op te zijn. De signalen die hieronder staan beschreven, hoeven op zichzelf niet alarmerend te zijn. Vaak gaat het om een combinatie van signalen. Ook is het bij verborgen vrouwen problematiek ook vaak een 'onderbuikgevoel' dat er iets niet klopt. Naar aanleiding van de gesprekken met de respondenten en de verborgen vrouwen komen de volgende signalen naar voren:

- **Nooit komen opdagen.**
Het kan een signaal zijn als een vrouw nooit op een afspraak komt, of als ze nooit op een activiteit in de wijk verschijnt. Een van de respondenten zegt hierover het volgende: 'Als een moeder nooit verschijnt op het schoolplein, ouderavonden, koffieochtenden of andere activiteiten en ook niet komt als je een brief stuurt, dan denk ik wel dat er meer aan de hand is' (Drost et al., 2012, p. 50).
- **Nooit alleen zijn.**
Ook kan het een signaal zijn als een vrouw nooit alleen op een afspraak of activiteit komt. Wanneer een vrouw altijd met haar partner of schoonfamilie boodschappen doet, is dit opmerkelijk. Een van de geïnterviewde verborgen vrouwen geeft aan, dat haar omgeving haar partner betrokken vond, omdat hij altijd mee ging.
- **Man praat en/of bepaalt.**
Wanneer de man altijd antwoord geeft op vragen, ook al zijn ze specifiek gericht aan de vrouw, kan dit een signaal zijn. Het kan zijn, dat de vrouw de Nederlandse taal nog niet voldoende beheerst, maar als de man altijd antwoordt zonder overleg met de vrouw, is dit opmerkelijk. Een gedeelte van de verborgen vrouwen geeft aan, dat ze nooit iets mochten zeggen, ook al wisten ze zelf het antwoord op de vraag. Ook mogen de vrouwen vaak weinig zelf bepalen, ook al weten ze er meer vanaf dan de partner of de schoonfamilie.
- **Huiselijk geweld.**
Uit de gesprekken met de voormalig verborgen vrouwen blijkt, dat ze allemaal te maken hebben gehad met huiselijk geweld. Huiselijk geweld kan dus ook een signaal zijn van verborgen vrouwen problematiek. De vrouwen wordt niet alleen fysiek geweld aangedaan, maar juist ook geestelijk geweld. Zo wordt de vrouw vaak negatief beschreven door de partner of de schoonfamilie naar anderen toe. Ook wordt ze gekleineerd.

- Psychosomatische klachten.
Het kan een signaal zijn, als een vrouw psychosomatische klachten heeft, die kunnen worden veroorzaakt door de stress. Zo geven de voormalig verborgen vrouwen aan, dat ze lichamelijk en geestelijke klachten hebben.
- Timide en levenloze indruk.
'In haar ogen zie je het verdriet', 'De vrouwen zeggen dat het goed gaat, maar ze schreeuwen eigenlijk om hulp' (Drost et al., 2012, p. 51), zeggen een paar respondenten. Ze zeggen, dat de vrouwen oogcontact vermijden en het lijkt alsof de dingen die gezegd worden tegen de vrouw niet landen. Ook de voormalig verborgen vrouwen onderstrepen dit. Ze zeggen, dat ze teruggetrokken waren en naar beneden keken en liever geen contact hadden met anderen.
- Deur blijft dicht.
De vrouwen zaten letterlijk opgesloten en de respondenten gaven aan, dat de deur inderdaad niet open werd gedaan, terwijl de vrouwen wel thuis waren.

Het onderzoek van Drost et al. (2015, p. 32) noemt aanvullend de volgende signalen, die niet worden genoemd in het onderzoek van Drost et al. (2015):

- Je ziet de vrouw niet of nauwelijks buiten
- De vrouw wil geen hulp, uit angst voor meer problemen of geweld
- Gedwongen inwoning bij (schoon)familie.
- De ramen zijn verduisterd

2.2.4 In standhoudende factoren

Een gedwongen isolement heeft een grote invloed op de fysieke en lichamelijke gezondheid van de vrouwen. Sommige vrouwen hebben zelfs suïcidale gedachten. Waarom blijven deze vrouwen in de situatie waarin ze verkeren? Waarom rennen ze niet meteen weg? Het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 38-42) beschrijft de mechanismen en omstandigheden, die ervoor zorgen, dat een vrouw in de situatie van gedwongen verborgenheid blijft. Allereerst spelen cultuur, schaamte en de directe omgeving hier een grote rol in. Zo geven de voormalig verborgen vrouwen aan, dat scheiden voor hen geen optie was, omdat ze het gevoel hadden, dat ze zelf voor dit huwelijk hadden gekozen. Ook geven sommige vrouwen aan, dat scheiden in hun familie als een zonde wordt gezien en dat dit de familie teleurstelt. Daarnaast speelt de schoonfamilie vaak een negatieve rol in het besluitvormingsproces om hulp te zoeken, omdat ze druk op de vrouwen uitoefenen, om de relatie met de partner in stand te houden. Ten tweede spelen de kinderen een rol in het niet doorbreken van het gedwongen isolement. Zo geven de geïnterviewde vrouwen in het onderzoek aan, dat ze bang zijn om de kinderen kwijt te raken door bijvoorbeeld Bureau Jeugdzorg, wanneer ze hulp zouden zoeken. Daarnaast zorgen de kinderen er juist ook voor, dat de vrouwen hun situatie konden blijven volhouden, omdat ze bang waren, dat de kinderen bij hun vader achtergelaten zouden worden, als moeder er niet meer is. Een van de geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen zegt hierover het volgende: 'Als ik bij hem weg zou gaan, dan zou hij de kinderen meenemen naar de bergen in Marokko en zou ik ze nooit meer zien' (Drost et al., 2012, p. 40).

Ten derde geven de voormalig verborgen vrouwen aan, dat de angst voor hun man als gevolg van controle en bedreiging ervoor zorgde, dat ze de stap niet zetten. De meeste voormalig verborgen vrouwen kennen fysieke, geestelijke en seksuele mishandeling en intimidatie. Ze worden voortdurend in de gaten gehouden en er wordt controle op hen uitgeoefend, door

onverwachts binnen te komen bijvoorbeeld. Ook blijkt er uit de gesprekken, dat de meeste mannen zeiden, dat er camera's in huis hangen, of dat hun familie de vrouw in de gaten houdt. De vrouwen zijn zo angstig voor hun man, dat ze dit allemaal geloven. Ze zijn gehersenspoeld of geïndoctrineerd. De vrouwen geven aan, dat ze wel eens geprobeerd hebben om even uit hun isolement te komen, maar doordat dit grote gevolgen had, hebben ze dit vaak maar een keer geprobeerd. Als vierde wordt er geschreven over de letterlijke opsluiting van de vrouwen, wat ervoor zorgt, dat ze niet uit hun situatie konden komen. Bij sommige vrouwen ging de deur letterlijk op slot, waardoor ze niet konden ontsnappen. Opvallend is, dat uit enkele verhalen van de voormalig verborgen vrouwen blijkt, dat ze zich op den duur gingen schikken in de situatie, waarin ze zaten. Ze leggen zich bij de opsluiting neer, omdat ze geen extra problemen willen krijgen, of omdat ze straatvrees hebben ontwikkeld bijvoorbeeld. Als laatste mechanisme, dat ervoor zorgde dat de vrouwen niet ontsnapten, is dat ze niet wisten waar ze heen moesten. Ze hebben geen netwerk in Nederland en wisten niet naar welke organisaties ze toe zouden kunnen gaan. Daarnaast spreken ze vaak de Nederlandse taal niet.

2.2.5 Hulpbehoeften

In het onderzoek van Drost et al. (2012, pp. 53-56) worden de hulpbehoeften beschreven vanuit de voormalig verborgen vrouwen en de respondenten. Het uit het gedwongen isolement komen, is vaak niet een stap, maar kent een proces van lange tijd. Het kan zelfs jaren duren, voordat een vrouw gaat inzien, dat haar situatie niet gewoon is en openstaat voor hulpverlening. Zoals beschreven zijn er verschillende mechanismen en omstandigheden, die ervoor zorgen, dat de vrouw in haar situatie blijft. Toch zijn de geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen uit de situatie van verborgenheid gekomen. Dit kan op een verschillende manier zijn gegaan. In het onderzoek staat het volgende beschreven: 'Voor de meeste van de geïnterviewde vrouwen was een zoveelste klap de aanleiding, die de spreekwoordelijke emmer deed overlopen. Ze realiseerden zich, dat de situatie enkel erger kon worden en dat alleen zij iets aan de situatie konden veranderen' (Drost et al., 2012, p. 44).

Welke hulpbehoeften hebben deze vrouwen gehad tijdens hun proces van losmaking van hun partner of schoonfamilie? Alle voormalig verborgen vrouwen geven aan, dat ze aanvankelijk vooral behoefte hadden aan een luisterend oor. De vrouwen geven aan, dat ze iemand uit de sociale omgeving nodig hadden, die vroeg hoe het met haar ging. Een van de voormalig verborgen vrouwen zegt hierover het volgende: 'Vertellen over mijn leven en dat ik ongelukkig was. Het alleen al vertellen aan iemand zou mij hebben geholpen' (Drost et al., 2012, p. 53). In de eerste fase van het losmaken heeft de vrouw vooral behoefte aan iemand, die de signalen herkent en openstaat voor het verhaal van de vrouw. Tijdens die fase staat de vrouw vaak nog niet open voor hulp. Als de vrouw openstaat voor hulp, is de huisarts belangrijk. De vrouwen geven aan, dat ze graag met hun huisarts hadden willen spreken en hem om hulp vragen. Daarna, als de vrouw echt de stap wil zetten om uit haar situatie te komen, is het belangrijk, dat de vrouw weet welke hulpverleningsmogelijkheden er zijn. De vrouwen geven aan, dat ze geen idee hadden waar ze naar toe konden gaan. Informatie over verschillende hulpverleningsmogelijkheden is hier van essentieel belang. Wanneer de vrouw uit de situatie gekomen is en gebroken heeft met haar echtgenoot, geven de vrouwen aan, zijn de laagdrempelige vrouwenorganisaties in de buurt van belang. De vrouwen willen leren hoe ze zich kunnen redden in de Nederlandse maatschappij. Ook willen ze graag in contact komen met andere vrouwen en deelnemen aan activiteiten. Het is van groot belang, dat er in elke fase van het losmaken wordt aangesloten. Als de vrouw nog niet openstaat voor hulp, heeft het geen zin om

hulp te bieden. De hulpbehoeften volgens respondenten komen overeen met die van de voormalig verborgen vrouwen zelf. De respondenten benadrukken, dat het belangrijk is om de vrouw de tijd te geven en aan te voelen, in welke fase van het losmakingsproces de vrouw zit.

2.2.6 Hulpverleningsmogelijkheden

Welke hulpverleningsmogelijkheden zijn er om deze vrouwen te zien en te helpen uit hun situatie te komen? Als eerste wordt het 'Outreaching werken' als een belangrijke manier van werken in de aanpak Verborgen Vrouwen genoemd. De Nederlandse Encyclopedie geeft de volgende definitie aan het begrip 'Outreaching werken': Het hanteren van een werkmethode, waarbij actief ingezet wordt op het leggen van contact met de doelgroep, het onderzoeken van de vragen en het motiveren en verwijzen van de doelgroep naar vormen van hulpverlening en/of Maatschappelijke Opvang of anderszins. Daarnaast is het belangrijk, dat de hulpverleners en vrijwilligers met een open en begripvolle opstelling in contact met deze vrouwen gaan. De Presentiebenadering is hierbij uitermate geschikt. De Presentiebenadering is ontwikkeld door de heer Baart (Baart, 2003). 'Karakteristiek voor de Presentiebenadering is: er-zijn-voor de ander, alles draait om de goede en nabije relatie (veel meer dan om het koste wat kost wegpoetsen van problemen), om zorg, om de waardigheid van de ander, om de basale act van erkennen, zodat de ander – hoe gek, hoe anders ook – voluit in tel is, om wederzijdsheid (van hartelijkheid tot strijd), om alledaagse werkvormen, om verhalen, om nauwgezette afstemming op de leefwereld, om de wil de ander uit te graven, het beste van zijn of haar mogelijkheden waar te laten worden en niemand ooit af te schrijven (ook als zo ongeveer alles aan hem of haar niet meer deugen wil), om een soort voorzichtige traagheid en een zogeheten 'latende modus' van werken die ruimte geeft aan wat zich niet maken of afdwingen laat' (Baart, 2003, p. 12).

De Presentiebenadering kent de volgende methodische kenmerken (Baart, 2003, pp. 12-13):

- Niet werken vanuit een bureau of kantoor, maar mensen opzoeken. De cliënt komt niet naar de professional, maar omgekeerd. Ook is de professional of vrijwilliger niet aan tijd gebonden, maar past zich aan op het leefritme van de cliënt.
- Generalistisch werken. De professional kan helpen bij verschillende type hulpvragen. De familie en de wijk enzovoorts worden betrokken bij de hulpvragen. De verhalen en sociale structuren van de cliënt die zich voordoen zijn leidend.
- Aansluiting bij de leefwereld en levensloop van de cliënt. De omgang is hartelijk en informeel. Openheid, door beide zijden. Ook de professional is open. Er is geen agenda, maar het proces loopt door het ritme van de dag.
- Betekenis geven aan het leven van de cliënt, door ervoor te zorgen, dat de cliënt wordt opgenomen in een sociaal verband en erkend wordt als mens.

De Presentiebenadering is een geschikte werkwijze, omdat deze uitgaat van de aanwezigheid van de professionals en vrijwilligers op de plek, waar de vrouwen wonen en leven, waarin ontmoetingen centraal staan. Door te luisteren naar het verhaal van de ander en hier erkenning voor te geven, kan er contact en een relatie ontstaan (Patricia Wijntuin, 2009, p. 16).

Ook wordt er geschreven in het onderzoek van Drost et al. (2012, p. 61) over het toekomstgericht werken. In de hulp aan verborgen vrouwen houdt dit in, dat je ze bewust maakt van hun hulpbronnen. Vaak hebben ze meer hulpbronnen dan ze zelf denken. Verder is het een belangrijke hulpverleningsmogelijkheid, dat een vrouw wordt toegerust. Dit kan zijn door de vrouw te vertellen over haar rechten in Nederland en de hulpverleningsmogelijkheden. Ook is

de inburgeringscursus een belangrijke manier om de vrouw toe te rusten. Als laatste, en dit werd ook al bij de hulpbehoeften benoemd, wordt als een belangrijke hulpverleningsmogelijkheid genoemd, dat het van belang is aan te sluiten bij het tempo van de cliënt. De hulpverlener of vrijwilliger moet oog hebben voor de fase van losmaking waar de vrouw in zit. Ze moeten haar niet pushen om bij haar man weg te gaan bijvoorbeeld. De hulpverlener of vrijwilliger hoeft geen expert te zijn, maar juist een gids. Het is belangrijk, dat de vrouw beseft, dat ze zelf de keuze heeft. Wanneer er sprake is van huiselijk geweld en/of kinderen die hiermee te maken hebben, is dit natuurlijk anders. Dan zal de politie, Veilig Thuis en gedwongen hulpverlening ingeschakeld moeten worden. Ook hebben organisaties te maken met de meldcode voor huiselijk geweld (huwelijksdwang valt ook onder huiselijk geweld). Zo moeten professionals bij vermoedens van huiselijk geweld de meldcode in acht nemen (Drost et al., 2012, pp. 60-62). In Rotterdam kunnen professionals en vrijwilligers voor advies terecht bij Veilig Thuis. Veilig Thuis is het Advies- en Meldpunt Huiselijk Geweld en Kindermishandeling. Hier kan ook een melding worden gedaan van huiselijk geweld.

Om een goed beeld te krijgen op welke manier mensen in een gedwongen isolement geholpen kunnen worden, is er gezocht op andere onderzoeken naast die van de onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut (2012; 2015). Het Kenniscentrum Sociale Innovatie, Lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning van de Hogeschool Utrecht heeft de publicatie 'Vinden, benaderen, bereiken, Een handreiking voor het in contact komen met mensen in een sociaal isolement' geschreven (Wijntuin & Wilken, 2009). In deze publicatie staan onder andere werkwijzen beschreven, die worden gebruikt om mensen in een sociaal isolement te benaderen. Een kanttekening bij deze publicatie is, dat het hier niet expliciet gaat over verborgen vrouwen. De publicatie maakt gebruik van de volgende definitie van sociaal geïsoleerde mensen: 'Het gaat om mensen die weinig of geen betekenisvolle contacten hebben en zich daar eenzaam en ongelukkig onder voelen. (Wijntuin & Wilken, 2009, p. 4) De publicatie, 'Vinden, benaderen, bereiken' is bruikbaar, omdat verborgen vrouwen ook te maken hebben met een sociaal geïsoleerd leven. In het onderzoek staan de volgende werkwijzen beschreven: Achter-de-voordeur-benadering, Outreachend werken, Vindplaatsgericht werken en Presentiebenadering.

De Achter-de-voordeur-benadering is een manier van werken waarbij huisbezoeken worden afgelegd huis aan huis. Dit kan door huis-aan-huis aan te bellen. Huisbezoeken kunnen heel veel informatie opleveren over de situatie van mensen. Deze manier van werken is geschikt voor de doelgroep, omdat mensen opgezocht worden. De publicatie geeft een uitgebreide beschrijving van het Outreachend werken bij het vinden van mensen in een sociaal geïsoleerd netwerk. Zo staat er beschreven, dat het Outreachend werken met de doelgroep drie stappen kent: 1. Het opsporen van cliënten via het verzamelen van signalen en het doen van meldingen, 2. Het onderzoeken van de meldingen en de eerste contactlegging, 3. Het opbouwen en afsluiten van het contact met de cliënt. Bij stap 3 is het belangrijk, dat de hulpverlener of vrijwilliger kan aansluiten bij de leef- en ervaringswereld van de cliënt en op die manier een samenwerkingsrelatie kan aangaan. Via signaleringsnetwerken en het systematisch verzamelen van buurtindicatoren kunnen hulpverleners en vrijwilligers, die Outreachend werken signalen binnen krijgen over mensen in een sociaal isolement. Aan de hand van het Gemeentelijke Basis administratiesysteem (GBA) kan actief worden gezocht naar geïsoleerde allochtone vrouwen bijvoorbeeld. Vindplaatsgericht werken kan ook worden ingezet bij het bereiken van mensen in een sociaal isolement. Deze werkwijze gaat ervan uit, dat deze doelgroep actief opgespoord en opgezocht moet worden. Dit kan door activiteiten te organiseren in de wijk bijvoorbeeld. Sociaal

geïsoleerde vrouwen kunnen bijvoorbeeld opgespoord worden bij het consultatiebureau, basisschool of gewoon thuis. De Presentiebenadering is al beschreven en zal hier niet verder worden beschreven.

De publicatie geeft enkele werkzame elementen om sociaal geïsoleerde mensen te vinden:

Maak gebruik van derden om in contact te komen met de doelgroep. Hier kunnen buurtbewoners, wijkagenten en deurwaarders enzovoorts voor ingezet worden.

Het eigen professionele netwerk aanspreken. Zo kan er informatie worden verkregen vanuit het netwerk vanuit bepaalde instellingen. Huisartsen, maatschappelijk werk, thuiszorgorganisaties, peuterspeelzalen, scholen, moskeeën enzovoorts kunnen hiervoor ingeschakeld worden (Patricia Wijntuin, 2009, pp. 8-10).

Een netwerk van sleutelfiguren. Sleutelfiguren kunnen worden ingezet om mensen te bereiken die instellingen niet kunnen bereiken. Deze sleutelfiguren kunnen van basisscholen, migrantenorganisaties, moskeeën en zorginstellingen zijn (Patricia Wijntuin, 2009, p. 18).

2.2.7 Zelforganisaties

Uit de onderzoeken van Drost et al. (2012, p. 48; 2015, p. 40) blijkt dat zelforganisaties (dit zijn verenigingen of clubs) een belangrijke rol spelen in de aanpak Verborgten Vrouwen. In de aanpak Verborgten Vrouwen zijn zelforganisaties bewust van de verborgen vrouwen problematiek en ze kunnen laagdrempelig contact leggen met verborgen vrouwen. Daarnaast organiseren ze laagdrempelige activiteiten gericht op empowerment van verborgen vrouwen. Tenslotte hebben ze een belangrijke verwijsfunctie om verborgen vrouwen door te verwijzen naar de professionele hulpverlening. Omdat zelforganisaties belangrijk zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen, wordt hier verder bij stilgestaan. 'Zelforganisatie gaat over initiatieven die burgers zelf nemen en die gericht zijn op het verbeteren van de kwaliteit van hun eigen leven en dat van hun (directe) omgeving' (Verwey Jonker Instituut, 2013, p. 5). Door de transitie van verzorgingsstaat naar participatiestaat, zijn zelforganisaties steeds belangrijker geworden. Tegenwoordig is er niet meer sprake van duidelijk georganiseerde samenleving met duidelijke taken en rollen van de overheid, burgers, markt en maatschappelijke organisaties. Hierdoor ontstaan er geïmproviseerde organisatievormen: zelforganisaties. Deze organisaties zijn succesvol, omdat ze voldoende handelingsruimte hebben, maar ook begrenzing. Ze handelen op basis van principes in plaats van regels (Verwey Jonker Instituut, 2013, pp. 5-6). Sleutelfiguren zijn een voorbeeld van zelforganisatie, omdat ze bijvoorbeeld activiteiten organiseren voor vrouwen in de wijk.

2.3 Profiel sleutelfiguren

Een belangrijk element in de aanpak Verborgen Vrouwen is het werken met sleutelfiguren. In dit onderzoek wordt er gekeken vanuit het perspectief van de sleutelfiguren. Het is daarom belangrijk om stil te staan bij de definitie van sleutelfiguren. Sleutelfiguren zijn professionals en/of (ervarings)deskundige vrijwilligers vanuit verschillende culturen die het vertrouwen hebben binnen hun eigen of een andere culturele gemeenschap en werkzaam zijn bij diverse zelforganisaties en of vrijwilligersprojecten. Er wordt dus onderscheid gemaakt tussen professionele- en vrijwillige sleutelfiguren. Professionele sleutelfiguren werken vanuit een organisatie en hebben tevens een hulpverleningsachtergrond. Vrijwillige sleutelfiguren daarentegen hebben een eenmalige training gehad door Dona Daria. Zij voeren hun sleutelfiguurtaken uit naast hun dagelijkse bezigheden. Sleutelfiguren hebben een groot netwerk en bezitten een natuurlijke overtuigingskracht. Ze kennen de wijk goed en functioneren als vertrouwenspersoon in de wijk. De kracht van het inzetten van deze sleutelfiguren is hun grote achterban en toegang tot vrouwen, die door anderen niet bereikt kunnen worden (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 8). De sleutelfiguren zijn migrantenvrouwen van verschillende culturele afkomst. Dona Daria streeft naar een diverse pool van sleutelfiguren, met diverse culturele achtergronden: Turks, Marokkaans, Somalisch, Afghaans, Kaapverdisch en Bulgaars. De vrouwen dienen te beschikken over een groot netwerk en goed bekend te staan in de gemeenschap. Ze bieden ondersteuning aan anderen en zijn rolmodellen binnen de gemeenschappen. Ze kunnen signaleren maar ook in actie komen door vermoedens te delen met een professional, op huisbezoek gaan en het thema op de agenda houden binnen hun organisatie of groep (Jong, Aanpak InZicht 'uit de verborgenheid', 2015, p. 12).

2.3.1 Voorwaarden

Volgens het onderzoek van Machielse en Runia (2013, pp. 13-14) zijn vrijwilligers die geschikt zijn voor de hulpverlening aan structureel sociaal geïsoleerde cliënten schaars. Ze stellen dat het werken met deze cliënten emotioneel zwaar is en dat dit hoge eisen stelt aan de vrijwilligers. De eisen die genoemd worden lopen uiteen. Alle professionals die ondervraagd zijn in het onderzoek vinden dat vrijwilligers moeten beschikken over goede relationele vaardigheden en praktische handelingskennis. Het vraagt veel kennis en vaardigheden om toegang te krijgen tot verborgen vrouwen, vervolgens het vertrouwen te winnen en de situatie in kaart te brengen. Ze moeten een persoonlijk gesprek kunnen aanknopen en concrete zaken met iemand kunnen regelen. Andere eisen die worden genoemd hebben betrekking op persoonlijke eigenschappen en vaardigheden van de vrijwilligers. Eigenschappen die door veel professionals worden genoemd zijn 'trouw' en 'doorzettingsvermogen'. Dit zijn volgens hen kernkwaliteiten bij de hulpverlening aan structureel sociaal geïsoleerde mensen. Daarnaast moeten vrijwilligers zich volgens het onderzoek kunnen inleven in de situatie waarin een cliënt verkeert en de betekenis daarvan voor die cliënt kunnen begrijpen. Dit vraagt van vrijwilligers dat ze van perspectief kunnen wisselen en vanuit de positie van een cliënt naar diens situatie kunnen kijken.

In het project 'Geïsoleerde vrouwen in de Schilderswijk', worden strenge eisen gesteld aan de vrouwen die deze geïsoleerde buurtbewoonsters willen helpen. Ze moeten beschikken over goede sociale vaardigheden en voldoende taalkennis om met allerlei instanties te kunnen overleggen. Verder moeten ze bereid zijn een cursus te volgen om daarna minimaal acht uur per week tegen een kleine vrijwilligersvergoeding de wijk in te trekken. Ook erg waardevol: levenservaring. Van sociaal isolement tot huiselijk geweld, financiële problemen en

uithuwelijking. De lessen die zijzelf hebben getrokken komen in hun nieuwe rol goed van pas (Besselink, 2015).

Naarmate vrijwilligerswerk ingewikkelder of meer specialistisch is, is meer overleg en onderlinge afstemming noodzakelijk. Duidelijke afspraken over rollen en taken zijn ook belangrijk om te bepalen aan welke eisen vrijwilligers moeten voldoen. Een eerste punt is de afbakening van de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van beide partijen en een duidelijke taakverdeling. Er moet helderheid zijn over de vraag waar de inzet van de vrijwilliger eindigt en waar een taak voor een professional ligt. Het is dus van groot belang dat er wordt nagedacht over hoe er geschikte vrijwilligers gevonden kunnen worden om bij deze kwetsbare groepen in te zetten, hoe ze ervoor zorgen dat deze vrijwilligers een langdurige verbinding met een cliënt aangaan en welke begeleiding daarbij nodig is. Er moet samen met de vrijwilliger een duidelijke vrijwilligersovereenkomst opgesteld worden, waarin wordt vermeld wat er verwacht wordt van de vrijwilliger. De taken moeten helder staan omschreven, maar ook de verwachtingen (taal, opleiding en vaardigheden). Tevens is het wenselijk om een Verklaring Omtrent Gedrag te vragen van de vrijwilliger. Aan de andere kant moet ook omschreven staan wat de vrijwilliger kan verwachten van de organisatie. Is hij of zij verzekerd voor als er iets misgaat en waar kan de vrijwilliger naar toe als zij ergens tegenaan loopt en staat er een vergoeding tegenover (Machielse & Runia, 2013, p. 10)?

2.3.2 Risico's

Machielse en Runia (2013, p. 16) stellen wel dat er grenzen zijn aan de vrijwillige inzet bij sociaal geïsoleerden. Vaak is de vrijwilliger een van de weinige personen die bij deze cliënten over de vloer komt en dat geeft druk. Vrijwilligers geven vaak te veel van zichzelf in de relatie met de cliënt. Er zijn vrouwen die steeds meer en meer en meer willen. Door grenzeloos hulp te bieden aan sociaal geïsoleerden lopen vrijwilligers het risico zelf op te branden. Een ondervraagde vrijwilligerscoördinator zegt: 'Een valkuil voor de vrijwilliger is zijn over betrokkenheid; dat iemand meer investeert in het leven van de ander dan goed voor hemzelf is' (Machielse & Runia, 2013, p. 16).

In het project 'Schilderswijk moeders' wordt door de vrijwilligers vaak de vraag gesteld waar hun werk ophoudt. Wanneer moeten ze 'hun' vrouwen weer loslaten? En wat te doen als professionele instanties net iets te graag gebruikmaken van hun hulp? Moet je een cliënte wel of niet bij je thuis over de vloer laten komen? Haar een logeerplek aanbieden als dat nodig is? Zorgtaken overnemen van professionele zorgverleners? Officieel staan de sleutelfiguren voor acht tot twaalf uur vrijwilligerswerk per week op papier, maar sommige Schilderswijk Moeders wijden er wel tachtig uur in de week aan en worden 's nachts door de crisisdienst uit bed gebeld. Projectleider Hafida Amajoud uit Den Haag is duidelijk over waar de grens ligt. 'Geef een vrouw niet het gevoel dat ze bij jou thuis welkom is. Het werk moet niet ten koste van jullie privéleven gaan. Het is goed om tegen jezelf te zeggen dat je alles hebt gedaan wat je kunt. Als je zelf steeds harder gaat lopen voor iemand, kan die ander verder achterover gaan leunen. Als een bepaald niveau is bereikt, is het de kunst om los te laten' (Besselink, 2015). Het zijn de beperkingen van het inzetten van sleutelfiguren. Overbelasting, gevoelens van onmacht omdat niet alle problemen zijn op te lossen, moeilijk afstand kunnen nemen van cliënten; het komt allemaal voor.

Sleutelfiguren maken deel uit van de gemeenschap van de vrouwen die zij willen bereiken en binnen die gemeenschap ook enig aanzien hebben, kunnen zij het vertrouwen krijgen van betrokkenen en vrouwen zelf. Hierdoor kunnen zij in een latere fase de vrouw in kwestie overdragen aan (op het aandachtsgebied) deskundige professionals. Er moet op toegezien worden dat sleutelfiguren ongewenst toch in de rol van hulpverlener worden getrokken en daarmee ongewild zelf problemen krijgen. Bovendien kan de vertrouwensrelatie het ook moeilijk maken om, tegen de wens van de vrouw in, derden te betrekken. Dit heeft ook te maken met het recht op privacy. De wet geeft strenge normen voor de verwerking van persoonsgegevens. Persoonsgegevens mogen in beginsel alleen verzameld worden wanneer daaraan voorafgaand de betrokkene over geïnformeerd is. Uitzonderingen worden gemaakt wanneer de situatie levensbedreigend is of er verantwoord kan worden waarom er bepaalde keuzes gemaakt worden. Indien dit niet verantwoord kan worden, wordt de wet geschonden (Dirkzwager advocaten & notarissen N.V., 2016). Tegelijkertijd is het ook een ethische kwestie. Hoe is het voor een sleutelfiguur om gegevens door te geven aan derden, terwijl er wel een relatie is opgebouwd? Het is van groot belang dat vrijwilligers hierin wel de juiste ondersteuning krijgen en zaken tijdig kunnen doorzetten naar professionals. Daarnaast moet er in de vrijwilligersovereenkomst geheimhoudingsplicht opgenomen worden. De sleutelfiguren zullen veel verhalen te horen krijgen. Het is belangrijk dat het sleutelfiguur weet met wie zij haar verhaal kan delen en met wie niet. Vrijwilligers zijn wettelijk niet aan de Meldcode verbonden. Wanneer de vrouw gegevens doorgeeft aan een professional, moet de professional wel stappen ondernemen volgens de Meldcode voor huiselijk geweld. In Rotterdam kunnen professionals en vrijwilligers voor advies terecht bij Veilig Thuis. Veilig Thuis is het Advies- en Meldpunt Huiselijk Geweld en Kindermishandeling (Team Huiselijk Geweld en Kindermishandeling, 2015, p. 14; Besselink, 2015).

2.4 Vergelijkende onderzoeken

In deze paragraaf worden er verschillende, in andere steden gedane onderzoeken naar de aanpak van verborgen vrouwen problematiek toegelicht. In deze paragraaf wordt er beschreven wat de bevindingen en uitkomsten van de andere onderzoeken zijn. Vervolgens zal dit in verband gebracht worden met ons onderzoek, de aanpak Verborgen Vrouwen te Rotterdam Feijenoord. Uit de onderzoeken die gedaan zijn in andere steden zijn veelal aanbevelingen gevormd, zodat de aanpak in de toekomst, op vele gebieden, nog voorspoediger kan verlopen. De aanbevelingen kunnen nieuwe handvatten zijn voor het verdere verloop van de aanpak verborgen vrouwen problematiek in Rotterdam. In de steden Amsterdam en Den Haag zijn de onderzoeken uitgevoerd door het Verwey Jonker Instituut (2012; 2015). In Rotterdam Delfshaven is er onderzoek gedaan door Musa en anderen, onderzoekers van Stichting Femmes for Freedom, naar verborgen vrouwen problematiek (Musa & Diepenbrock, 2013). Femmes for Freedom is een laagdrempelige organisatie die zich inzet voor huwelijkse gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Eerst zal er worden stil gestaan bij het onderzoek in Amsterdam van Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut (2012), daarna bij het onderzoek in Den Haag van Drost en anderen (2015), vervolgens bij de pilot InZicht in Delfshaven en als laatste bij de pilot InZicht in het gebied Feijenoord.

2.4.1 Aanbevelingen onderzoek Amsterdam

In 2011-2012 hebben Drost en anderen, onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut in opdracht van de gemeente Amsterdam, onderzoek gedaan naar de verborgen vrouwen problematiek in Amsterdam. Dit onderzoek is het eerste onderzoek wat in Nederland zo specifiek heeft ingezoomd op de aard en de omvang van het fenomeen verborgen vrouwen. Een extra impuls voor het onderzoek was de toen reeds verschenen autobiografische roman van Fayza Oum, namelijk *Hamed; 'De uitverkorene, een importbruid acht jaar opgesloten in Nederland'*. Feyza beschrijft in haar boek hoe het voor haar was om een verborgen vrouw te zijn en te leven in volledige isolatie van de buitenwereld. Het onderzoek in Amsterdam heeft vooral veel algemene informatie opgeleverd over wat de problematiek inhoudt en welke hulpverlening daar het beste op aansluit. In het onderzoek wordt gesproken van ongeveer 200 tot 300 vrouwen die in Amsterdam leven in een isolement (Drost et al., 2012, p. 84).

De volgende conclusies vormen aanbevelingen voor de aanpak van verborgen vrouwen in Amsterdam. De eerste conclusie die getrokken is:

- **Gemeenschap.**
Etnische afkomst, cultuur en tradities spelen veelal een rol in de verborgen vrouwen problematiek. Veel vrouwen zijn dan ook opgevoed met het idee dat een vrouw onderdanig moet zijn aan haar man en de wensen moet vervullen van haar mannelijke familieleden. Daarnaast zijn vrouwen angstig voor roddel en afgunst van de gemeenschap. Het is dus van belang dat de problematiek bekend is binnen deze gemeenschap. Maak ook mannen bewust van het fenomeen en sluit hierop aan met passende interventies. Het is van belang dat iedereen op de hoogte is van de rechten, plichten en relevante regelgeving. Preventievoortlichtingen op scholen zouden jonge vrouwen en mannen bewust kunnen maken van het feit dat verborgen vrouwen problematiek aan de orde van de dag is (Drost et al., 2012, p. 87).
- **Hulpverlening.**
De tweede conclusie zegt dat het opvallend is dat er een groot verschil bestaat tussen professionals waar de problematiek nieuw voor is, niet herkennen, of professionals die

wel bewust met de problematiek bezig zijn. Voor sommige hulpverleners is het fenomeen verborgen vrouwen nog onbekende problematiek. Er moet gewerkt worden aan een stuk bewustwording onder professionals. Vrouwen die in een isolement verkeren hebben zelden contactmomenten met de buitenwereld, maar de momenten zijn er wel. Het is dus noodzakelijk dat hulpverleners alert zijn en de signalen van een verborgen vrouw herkennen. Zeker medewerkers van organisaties die op bepaalde momenten wel contact hebben met de vrouw en haar gezin. Hierbij kan gedacht worden aan het Centrum van Jeugd en Gezin, de verloskundige, huisartsen en scholen. Door het fenomeen onder professionals te vergroten, zal de herkenning van de problematiek worden bevorderd (Drost et al., 2012, p. 88).

- Sleutelfiguren.

De laatste aanbeveling naar aanleiding van het onderzoek *Leven in een isolement* (2012, p. 86) is: Schakel voor de aanpak Verborgen Vrouwen personen in, die invloedrijk zijn in de wijk/gemeenschap. Deze vrouwen kunnen voor andere vrouwen een vertrouwenspersoon zijn, waar zij uiteindelijk hun verhaal aan vertellen. Door sleutelfiguren in te zetten zullen vrouwen eerder naar buiten komen met hun verhaal dan dat zij naar de hulpverlening zullen toe stappen.

2.4.2 Aanbevelingen onderzoek Den Haag

In opdracht van de gemeente Den Haag, hebben Drost en anderen van het Verwey Jonker Instituut een onderzoek uitgevoerd naar de aard en omvang van verborgen vrouwen problematiek (2015). De aanleiding voor dit onderzoek was een motie waarin het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Den Haag de opdracht kreeg van de gemeenteraad om meer zicht te krijgen op het fenomeen verborgen vrouwen. Juni 2015 is het onderzoek afgesloten. Er kan na onderzoek gezegd worden dat voor heel Den Haag sprake is van 190 tot 250 verborgen vrouwen, wat betekend dat 250 verborgen vrouwen geen maximum aanduidt (Drost et al., 2015, p. 10). Als eerste wordt er in deze paragraaf geschetst hoe de verborgen vrouwen problematiek in de Haag wordt aangepakt in het project 'Geïsoleerde vrouwen in de Schilderswijk'. Daarna zullen er uit het onderzoekrapport *Opgesloten in eigen huis* aanbevelingen worden gegeven voor een nog beter verloop van de aanpak.

2.4.2.1 Project Schilderswijkmoeders

In de Schilderswijk, in den Haag, is het project 'Geïsoleerde vrouwen in de Schilderswijk' opgezet. Het gezamenlijke project is een initiatief van Buurtcentrum De Mussen, Stichting Avrasya, Stichting AASRA en een samenwerkingsverband van stichting Yasmin, Zebra en Jeugdwerk. De gemeente Den Haag heeft in 2013 en 2014 eenmalig voor dit project financiële middelen beschikbaar gesteld. In dit project zijn 26 vrijwilligers/sleutelfiguren bereidt om geïsoleerde vrouwen op te zoeken en uiteindelijk deze vrouwen te helpen om beter hun eigen weg te vinden in de maatschappij. Het project Schilderswijk Moeders zet getrainde vrouwen in voor de maatschappelijke begeleiding van vrouwen uit de wijk. De sleutelfiguren (in den Haag ook wel 'Schilderswijk Moeders' genoemd) vervullen een brugfunctie tussen wijkbewoners en reguliere instanties en daarnaast zijn 'de moeders' de oren en ogen van de wijk. De Schilderswijkmoeders zoeken op een laagdrempelige manier contact met geïsoleerde vrouwen. Hierin houden zij rekening met de behoeften van de vrouw en/of het gezin. Soms gaat het eerste contact telefonisch, bij de geïsoleerde vrouwen thuis, buiten bij de bus, in het portiek of op de galerij en soms komen de geïsoleerde vrouwen naar het Buurtcentrum De Mussen. Door de diversiteit aan problemen en situaties die de Schilderswijkmoeders tegenkomen achter de

voordeur is er na het eerste gesprek geen vaste route die zij volgen. Wat vaststaat is dat de wijkmoeders rapporteren bij de projectleider en verplicht aanwezig zijn bij de wekelijkse bijeenkomsten. Het project besteedt veel aandacht aan etnische diversiteit. In de groep Schilderswijk Moeders zitten vrouwen met negen verschillende culturele achtergronden. Het project draagt hieraan bij, omdat de Schilderswijk Moeders zelf kansen worden geboden in hun persoonlijke- en hun professionele ontwikkeling. Een van de moeders is bezig met de opleiding tot welzijnswerker. Het kan de opstap zijn naar een betaalde baan en een verdere persoonlijke ontwikkeling (Besselink, 2015). De Schilderswijk Moeders worden individueel gecoacht en één keer per week is er groepsbegeleiding waarin er verschillende casussen worden besproken, voorlichting wordt gegeven en waar plek is voor leren en teambuilding. Door de training die de Schilderswijk Moeders gezamenlijk hebben gevolgd om Schilderswijk Moeder te kunnen worden en de wekelijkse groepsbijeenkomsten is er een grote vertrouwensband binnen de groep en is het mogelijk om ook gevoelige en persoonlijke onderwerpen in de groep te bespreken (Movisie, 2014).

2.4.2.2 Samenwerking met professionals

Tijdens het project 'geïsoleerde vrouwen in de Schilderswijk' is het 'Steunpunt Schilderswijk Moeders', dagelijks actief. De vrouwen van dit steunpunt zijn het eerste aanspreekpunt voor de sleutelfiguren, maar ook andere (geïsoleerde) vrouwen kunnen bij hun terecht. De medewerkers van dit steunpunt denken ook mee in lastige of gevoelig liggende casussen. Zij geven tips of advies voor de rest van het contact of de verdere aanpak. Aan de hand van eventuele problematiek van een cliënt kijken de Schilderswijk Moeders welke hulpverlening een vrouw nodig heeft. Het Steunpunt Schilderswijk Moeders werkt nauw samen met een maatschappelijk werker die regelmatig aanwezig is in buurtcentrum De Mussen. Zij denkt mee over de beste verwijsroute van de verborgen vrouw. Ook ondersteunt de maatschappelijk werker de 'Schilderswijk moeders'. Doordat de Schilderswijk Moeders geen hulpverleners zijn maar ondersteuners voor de cliënten is het belangrijk dat er een groot netwerk beschikbaar is, waar zij een beroep op kunnen doen. Daarnaast moeten de Schilderswijkmoeders kennis hebben van de sociale kaart zodat het doorverwijzen naar de professionele hulpverlening makkelijker en direct kan gebeuren, aldus Movisie (2014). De Schilderswijk Moeders werken samen met verscheidene instellingen in en rondom de Schilderswijk: Gemeente Den Haag, STEK voor stad en kerk, Stichting Multiculturele Vrouwen Schilderswijk, Stichting Moeder en Dochter, Stichting Goed Hart, Buurtcentrum de Mussen, Zichtbare Schakels, Stichting Wende, GGD, Ziekenhuis Westeinde, De Haagse Hogeschool, Politie, Basisschool de Triangel, Stichting Mara, Centrum voor Jeugd en Gezin, Taal aan Zee, Stichting MEE, Gezondheidscentrum de Koning en Gezondheidscentrum Rubenshoek (Movisie, 2014). De gemeente heeft aangegeven het project niet eindeloos te willen subsidiëren. Het buurtcentrum moet het project in haar reguliere takenpakket zien in te passen. Om het project te blijven realiseren, moeten bedrijven en organisaties uit de wijk sponsor worden. Dat zou ook goed zijn voor het draagvlak voor het project in de wijk, menen de opstellers van de tussenevaluatie (Besselink, 2015).

In het rapport 'Opgesloten in eigen huis', wat verschenen is naar aanleiding van het onderzoek wat gedaan is door Drost en anderen van het Verwey Jonker Instituut in den Haag (2015), zijn verschillende conclusies te trekken. De conclusies vormen aanbevelingen, die gebruikt kunnen worden voor een nog beter verloop van de aanpak van de verborgen vrouwen problematiek.

- Agenderen.

De eerste aanbeveling die geformuleerd is: Agendeer de problematiek van verborgen vrouwen. Zorg voor continuïteit en borging. De gemeente Den Haag heeft in de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in initiatieven rond de aanpak van geïsoleerde vrouwen, eer gerelateerd geweld en huiselijk geweld. Ondanks de vele investeringen bleek het toch lastig te zijn verborgen vrouwen daadwerkelijk te bereiken via het bestaande hulpverleningscircuit. Daarnaast is verborgen vrouwen problematiek in Den Haag nog onvoldoende bekend. Het is van belang om de problematiek van verborgen vrouwen te blijven agenderen en bespreekbaar te maken, op gemeentelijk-, gebieds- en wijkniveau (Drost et al., 2015, p. 10).

- Betrokkenheid gemeenschap.

Een tweede aanbeveling betreft de noodzaak van de aanwezigheid van betrokkenheid van de gehele gemeenschap, zowel vrouwen als mannen. Het is belangrijk dat er breder gekeken wordt dan alleen naar de verborgen vrouwen zelf. Betrokkenheid van de gemeenschappen of groepen waar deze problematiek speelt is van groot belang. Het fenomeen verborgen vrouwen onder de aandacht brengen vereist een structurele aanpak, omdat het om een mentaliteits- gedragsverandering gaat binnen gesloten gemeenschappen. Een mentaliteits- en gedragsverandering bij deze gemeenschappen of groepen is nodig, vooral als het gaat om de traditionele denkbeelden over de rol van mannen en vrouwen binnen het gezin. Als er bij de mannen een mentaliteitsverandering optreedt, kan dit ook weer van invloed zijn op het verborgen houden van vrouwen. Het veranderen van inzichten, gedrag en mentaliteit kost veel tijd, zeker aangezien het veelal om gesloten gemeenschappen gaat waarbij praten over bepaalde onderwerpen een taboe is (Drost et al., 2015, p. 39).

- Problematiek nog onbekend.

Een groot deel van de geïnterviewde professionals en vrijwilligers werkzaam in de acht onderzochte wijken weet niet waar zij met hun vermoedens van mogelijk gedwongen isolement terecht kunnen. Een derde conclusie is dan ook dat er geïnvesteerd moet worden in deskundigheid van professionals. Onder professionals blijkt een groot verschil te bestaan in de mate van bewustzijn van het fenomeen verborgen vrouwen en het herkennen van signalen die duiden op verborgen vrouwen. Zo zijn enerzijds zelforganisaties heel bewust van de problematiek. Zij zetten zich hiervoor in en zijn alert op mogelijke signalen. Anderzijds zijn er professionals die zich tijdens de uitoefening van hun werk niet bezighouden met signalen van mogelijke verborgenheid. De verborgen vrouwen problematiek is voor veel professionals nog onbekend terrein. Bevordering van deskundigheid, vooral gericht op de professionals die contactmomenten met de verborgen vrouwen hebben, is belangrijk. Van huisarts tot de (wijk-)agent op straat, alle professionals moeten op zijn minst bekend zijn met verborgen vrouwen problematiek. Veilig Thuis zou hier een ondersteunende rol in kunnen spelen. Daarnaast zou het fenomeen verborgen vrouwen opgenomen kunnen worden in de bestaande (na) scholingstrajecten van professionals, bijvoorbeeld binnen de CJG academie (Drost et al., p. 38).

- Sleutelfiguren.

Een andere aanbeveling is dat sleutelfiguren/wijkvrouwen een belangrijke rol kunnen spelen in het bereiken en voorlichten van moeilijk bereikbare of kwetsbare doelgroepen. Dit komt ook duidelijk naar voren in het project 'geïsoleerde vrouwen in de Schilderswijk'. Er is sprake van laagdrempelig contact tussen de sleutelfiguren en de bewoners van de wijk, maar ook tussen de sleutelfiguren en de professionals die

werkzaam zijn in de wijk. Het werken met sleutelfiguren, waarbij wel sprake moet zijn van een structureel verbindend samenwerken met professionals op wijkniveau, is een grote kracht gebleken. Het inzetten van de vrijwillige inzet van sleutelfiguren blijkt goed te werken, mits er sprake is van een goed afgestemd, professioneel netwerk.

- Methodiek verder ontwikkelen.

In Den Haag zijn zoals eerder beschreven sleutelfiguren actief in de vorm van de zogenoemde Schilderwijk Moeders. De evaluatie beschrijft dat het gebruik van de wijkcontactvrouwen een toegankelijke en laagdrempelige manier is om geïsoleerde vrouwen te bereiken en daarmee een waardevol en effectief instrument is gebleken in de aanpak van geïsoleerde vrouwen. De bestaande methodiek moet hiervoor echter wel doorontwikkeld en aangescherpt worden. Te denken valt aan meer 'outreaching werken' door de wijkcontactvrouwen, strengere selectiecriteria met meer aandacht voor de weerbaarheid van de vrouwen en een training met aandacht voor basale kennis over huiselijk geweld, leren signaleren van problemen, melden volgens de meldcode, wetgeving (onder andere gericht op verblijfsvergunning) en rechten (vooral de rechtspositie van vrouwen).

- Wijkcontactvrouwen beter in beeld bij professionals.

Ook zouden de wijkcontactvrouwen beter in beeld moeten zijn bij de professionals in de wijk, zodat er kan worden gewerkt aan een laagdrempelige samenwerking. De elementen die reeds in de huidige methodiek worden gehanteerd, blijven belangrijk, zoals goede begeleiding en intervisie door een hbo geschoolde professional die tevens als achterwacht fungeert en zodoende kan opschalen en doorverwijzen (Drost et al., p. 37).

2.4.3 Aanbevelingen onderzoek Rotterdam Delfshaven

Begin november 2012 nam de gemeenteraad van Rotterdam de motie 'Realisatie Aanpak Verborgten Vrouwen' aan. De aanleiding van deze motie was het in september 2012 gepubliceerde onderzoek van het Verwey Jonker Instituut naar verborgen vrouwen in Amsterdam. Naar aanleiding van genoemde motie is in september 2013 de pilot InZicht van start gegaan. Het doel van deze pilot was het inzicht krijgen in de problematiek van verborgen vrouwen en beroepskrachten en migrantenorganisaties bewust te maken van de problematiek en om signalen binnen te krijgen en op te volgen. In de trainingen van de pilot zijn er gesprekken gevoerd met sleutelfiguren, voorlichtingen gegeven aan vrouwengroepen en presentaties gegeven over de problematiek tijdens teamvergaderingen (Gemeente Rotterdam, 2015, p. 2) Door de pilot in Delfshaven zijn er 60 verborgen vrouwen in beeld gekomen. Deze vrouwen hebben inmiddels hulpverlening ontvangen.

De beleidsaanbevelingen naar aanleiding van de pilot en het onderzoek wat gedaan is Musa en anderen van Stichting Femmes for Freedom in Delfshaven luiden als volgt:

- Betrek vooral ook de omgeving. Om als overheid, voor zover de wet en de ethiek dat toelaten, te kunnen interveniëren in gezins- en familiesituaties, is meer informatie nodig over de exacte vorm waarop afhankelijkheidsrelaties optreden in gezinnen, families en gemeenschappen. Het is belangrijk dat vrouwen een plek in het gebied krijgen waar ze zich op een anonieme of relatief anonieme wijze kunnen melden voor hulp zonder dat de directe omgeving er lucht van krijgt. Vrouwen zijn vaak angstig dat hun familie of de gemeenschap er achter komt dat ze zich verzetten tegen de positie waarin ze verkeren (Musa & Diepenbrock, 2013, p. 98).

- **Hulpverlening.**
De tweede conclusie luidt: Vergroot zo snel mogelijk de juridische kennis van hulpverleners, professionals, ambtenaren en vrijwilligers in Delfshaven/Rotterdam over onderwerpen als polygamie, achterlating, informele huwelijken, uithuwelijking en huwelijkse gevangenschap. Vrijwel al de geïnterviewde respondenten geven aan dat de hulpverlening niet altijd goed verloopt. In de afgenomen interviews kwamen vele voorbeelden van niet goed lopende casussen aan de orde. Of het nu hulpverlening in geval van huiselijk geweld betreft, hulpverlening aan jongeren, hulpverlening aan mannen, hulpverlening aan verborgen vrouwen — de bedoelingen zijn soms aanmerkelijk beter dan de resultaten. Door de druk om zo efficiënt mogelijk te werken is er weinig ruimte meer voor pro activiteit, voorlichting en preventie en dat is jammer. Er is meestal geen ruimte om iemand die begeleid is, na overdracht aan een andere organisatie nog te volgen (Musa & Diepenbrock, 2013, p. 101).
- **Eén gezin, één plan.**
Daarnaast is het van belang als de situatie dat toelaat volgens de methode Eén gezin, één plan. Het voorkomt dat verschillende hulpverleningsorganisaties zich met één familie bezig houden, wat uiteindelijk niet relevant is. Dit kan door samenwerkingen in de keten verder te intensiveren. Het is van belang dat 1 iemand de regie heeft en die ook de hulpverlening in gang zet en bijstuurt waar nodig.
- **Bewustwording scholen.**
Een vierde aanbeveling zegt: Maak medewerkers van scholen ook bewust van het fenomeen verborgen vrouwen. Vraag directeurs en leerkrachten op (basis)scholen om meer te letten op verborgenheid onder vrouwen en de juiste hulpverlening in te zetten als dat nodig is. Leerkrachten zijn een belangrijke partij die signalen kunnen herkennen van een verborgen vrouw (Musa & Diepenbrock, 2013, p. 102).
- **Sleutelfiguren.**
De laatste conclusie uit het onderzoeksrapport 'Verborgen vrouwen: een vergeten groep' is: help verborgen vrouwen door op wijkniveau en bij de netwerken rond hulp en veiligheid goed onderling samen te werken. De inzet van sleutelpersonen is belangrijk. Net zoals een inzichtelijke verwijlsroute per gebied of wijk; Mentale en praktische ondersteuning voor sleutelpersonen en vrijwilligers is noodzakelijk, vooral bij hun vertrouwensrol (Rijnmond, 2014)

2.4.4 Pilot InZicht Feijenoord

- Vanaf oktober 2014 is er gestart met de pilot InZicht in het gebied Feijenoord Rotterdam. De pilot liep tot eind 2015. De pilot in Feijenoord is een vervolg op de pilot die heeft plaatsgevonden in Rotterdam Delfshaven. De doelen die gesteld waren voor eind 2015 zijn (Jong, Tussentijdsverslag Verborgen Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015, p. 15):
- Professionals en vrijwilligers kennen de signalen en risicofactoren van verborgen vrouwen.
- Er is een platform van stakeholders in Feijenoord dat een verbindende en agenderende functie heeft. Er zijn voorlichtingen uitgevoerd onder diverse groepen in Feijenoord ten behoeve van de bewustwording over de problematiek van verborgen vrouwen.
- Sleutelfiguren hebben zich actief ingezet, om het onderwerp bespreekbaar te maken en bij signalen de verbinding te leggen (via Dona Daria) met benodigde hulp (in samenwerking met onder andere de wijkteams).
- De verwijlsroute is geïmplementeerd binnen de wijkteams.

2.4.5 Drie sporen aanpak

Binnen de pilot Feijenoord (en ook in de pilot Delfshaven) is er gewerkt met een drie sporen aanpak. De Drie sporen aanpak ziet er als volgt uit (Jong, Tussentijdsverslag Verborgene Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015, p. 6):

1. Deskundigheidsbevordering en ondersteuning van professionals en vrijwilligers/sleutelfiguren.
2. Bewustwording en bespreekbaar maken taboe op verborgen vrouwen.
3. Informatieverzameling en follow-up.

Spoor 1 bevat deskundigheidsbevordering en ondersteuning van vrijwilligers/sleutelfiguren. Tijdens het eerste halfjaar van de pilot in Feijenoord zijn er 15 sleutelfiguren getraind in het herkennen van de problematiek en de handelingsopties. De sleutelfiguren zijn actief bij basisscholen, De Proeftuin, Ravnennest, Het Klooster, Speeltuinvereniging Klimroos, Themahuis, Wijkpastoraat Bloemhof, Kracht van de Vrouw, Peperlink (vrouwenstudio), moskee Salaam en Moskee alMohcinine. De taken van de sleutelfiguren in Feijenoord zijn als volgt (Jong, Tussentijdsverslag Verborgene Vrouwen InZicht Feijenoord, 2015, pp. 7, 8):

- signaleren van verborgen vrouwen problematiek;
- vermoedens delen met professionals (nu nog met Dona Daria);
- op huisbezoek gaan met professionals (nu nog met Dona Daria);
- het thema op de agenda houden binnen hun (zelf)organisatie of groep;
- via de sleutelfiguren komen de meeste signalen naar boven en ze vervullen hiermee een belangrijke rol in de aanpak. In het eerste halfjaar van 2015 zijn er 40 signalen binnen gekomen. Ze kennen vaak vrouwen die zich in zo'n situatie zitten en zijn blij dat ze dit voor hun gevoel 'eindelijk' kunnen delen. Hun grote netwerk, overtuigingskracht en daadkracht worden benut in de pilot.

In spoor twee is er vooral aandacht besteed aan het bekend maken van het onderwerp verborgen vrouwen onder migrantengroepen. In het derde spoor heeft Dona Daria vooral aandacht besteed aan een vervolg geven van de vermoedens die mensen hadden van verborgen vrouwen. Wij hebben ervoor gekozen om spoor twee en drie niet nader toe te lichten, omdat wij ons richten op de toekomstige samenwerking tussen de sleutelfiguren en professionals.

2.4.6 Tussenevaluatie pilot Feijenoord

In het voorjaar 2015 is door wethouder de Jonge besloten tot een versnelde tussentijdse evaluatie van het project InZicht in Feijenoord. De directe aanleiding voor dit besluit was de moord op de jonge Pakistaanse vrouw Yasmeen Dad in februari 2015. De wens van de gemeente is om de aanpak InZicht zo snel mogelijk over de stad uit te rollen. De resultaten van Feijenoord waren daarbij van belang om te komen tot een goede en werkbare onderzoeksopzet voor de verdere uitbreiding in 2016. Uit het verschenen rapport zijn verschillende aandachtspunten gekomen, die voor ons onderzoek relevant zijn en de basis vormen voor onze probleemanalyse. Zo is het belangrijk dat er meer opvolging komt van signalen die reeds in beeld gekomen zijn. Er moeten dus vervolgstappen gezet worden, nadat een sleutelfiguur de problematiek gesignaleerd heeft. Dona Daria heeft in het laatste half jaar in het gebied Feijenoord de werkwijze voortgezet om meer signalen en meldingen te vergaren en ook waar mogelijk en nodig adequate hulp te concretiseren. Het betrekken van Veilig thuis bij casussen is daarbij een belangrijk uitgangspunt (Gemeente Rotterdam, 2015).

2.5 Datagegevens

In het eindrapport wat verschenen is naar aanleiding van de evaluatie over de pilot in Feijenoord, is het volgende schema weergegeven:

Signalen	Acties
9 signalen zonder persoonlijke details	Het blijven agenderen van de problematiek en het oproepen tot actie.
18signalen met (nog) geen specifieke gegevens	
18signalen met(bijna)complete informatie(naam, adres, situatie)	Huisbezoek wordt vervolgd door sleutelfiguur / DOCK (6x) Opvolging door schoolmaatschappelijk werker
Advies gevraagd bij Veilig Thuis over 5 vermoedens; indien nodig bij meer zicht op situatie opnieuw contact	Opvolging door fysiotherapeut Actie ondernomen door intern begeleider basisschool Activering d.m.v. tegenprestatie Doorverwijzing naar MeMoSa
Er hebben 10 huisbezoeken plaats gevonden	Doorverwijzing naar Wijkagent(2x) Doorverwijzing naar advocaat (3x) Doorverwijzing naar thuiszorginstelling Taalles

In het schema hierboven staat toegelicht welke signalen er zijn ontvangen. De signalen zijn onder te verdelen in 3 categorieën. Signalen waarbij naam en adres bekend zijn, signalen waar slechts ten dele informatie bekend is en signalen waarbij er weinig tot geen details bekend zijn. Het totaal aantal vermoedens in de pilot Feijenoord, wat is uitgekomen op 45 (Jong, Eindverslag Verborgten vrouwen Feijenoord januari-december 2015, 2016).

2.6 Beantwoording van de deelvraag

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag: Wat zegt de literatuur en datagegevens over de inzet van sleutelfiguren, het signaleren, het doorgeven van vermoedens van signalen en het samenwerken in de aanpak Verborgenen Vrouwen?

In hoofdstuk twee is er voor gekozen om aan het begin van het hoofdstuk duidelijk de verborgen vrouwen problematiek te schetsen. Over wat voor soort problematiek spreken? Welke vrouwen zitten in een gedwongen isolement en welke vorm van hulpverlening sluit hier het beste op aan? Deze informatie lijkt op het eerste gezicht niet bruikbaar te zijn voor het beantwoorden van de deelvraag. Toch is deze informatie nodig om te begrijpen waar het in het onderzoek over gaat en in welke soort problematiek sleutelfiguren ingezet kunnen worden. Daarnaast is de informatie nodig om het onderzoek in het juiste perspectief te plaatsen. Ook leidt deze informatie tot het beantwoorden van de deelvraag. De volgende thema's worden hier beschreven:

- Kenmerken verborgen vrouw;
- Inzet sleutelfiguren;
- Risico's;
- Voorwaarden;
- Aanbevelingen onderzoeken Amsterdam, Den Haag en Rotterdam Delfshaven;
- Datagegevens;

2.6.1 Kenmerken verborgen vrouw

De contactmomenten van een verborgen vrouw met de buitenwereld kunnen de volgende zaken inhouden:

- een bezoek aan de huisarts;
- een bezoek aan het consultatiebureau;
- het brengen van de kinderen naar de peuterspeelzaal of de basisschool (al dan niet onder begeleiding van de partner of schoonfamilie);
- het volgen van de verplichte inburgeringscursus;
- het bezoeken van de moskee;
- in contact komen met zelforganisaties, met de politie, de bureaus en de voedselbank.

Het is van belang dat sleutelfiguren actief worden ingezet op plaatsen waar verborgen vrouwen komen.

Ook de signalen van een verborgen vrouw moeten bekend zijn bij de sleutelfiguren. Zo weten ze waar ze op moeten letten bij het signaleren van een vrouw in isolement. De signalen van verborgen vrouwen zijn als volgt: nooit komen opdagen, nooit alleen zijn, man praat en/of bepaalt, huiselijk geweld, psychosomatische klachten, timide en levenloze indruk, deur blijft dicht, je ziet de vrouw niet of nauwelijks buiten, de vrouw wil geen hulp, gedwongen inwoning bij (schoon)familie en de ramen zijn verduisterd. Ten slotte moeten sleutelfiguren kunnen aansluiten bij het proces waar een verborgen vrouw in zit, zodat de interventies daarop aangepast worden. De hulpbehoeften van de vrouwen tijdens hun gedwongen isolement zijn een luisterend oor en iemand die de signalen herkent en openstaat voor het verhaal van de vrouw. Wanneer de vrouw openstaat voor hulp, is de huisarts belangrijk. Ook is het dan belangrijk dat de vrouw weet welke hulpverleningsmogelijkheden er zijn. Tijdens het losmakingproces van de vrouw, is het van belang dat er aangesloten wordt bij de fase waarin de vrouw zit. Outreachend

werken, de Presentiebenadering, toekomstgericht werken, de vrouw toerusten (bijvoorbeeld haar wijzen op haar rechten), de achter-de-voordeur-benadering en Vindplaatsgericht werken zijn de hulpverleningsmogelijkheden aan verborgen vrouwen.

2.6.2 Inzet sleutelfiguren

Een belangrijk element in de aanpak Verborgten Vrouwen is het werken met sleutelfiguren. De positieve aspecten van het inzetten van sleutelfiguren zijn als volgt:

- groot netwerk;
- goed bekend staan in de wijk, vertrouwenspersoon in de wijk;
- grote achterban;
- toegang tot vrouwen die door anderen niet bereikt worden.

2.6.3 Risico's

Machielse (2013) stelt wel dat er een aantal risico's verbonden zitten aan het inzetten van sleutelfiguren, namelijk:

- teveel van zichzelf geven door vrijwilligers in de relatie met de cliënt;
- niet los kunnen laten;
- overbelasting;
- door opgebouwde vertrouwensrelatie moeilijk om signalen door te geven.

2.6.4 Voorwaarden

Volgens de literatuur moeten er een aantal voorwaarden gesteld worden aan sleutelfiguren, zodat zij op de juiste manier verborgen vrouwen zien te bereiken:

- sleutelfiguren moeten kennis en vaardigheden hebben om toegang te krijgen tot verborgen vrouwen;
- een persoonlijk gesprek kunnen aanknopen;
- concrete zaken met iemand kunnen bespreken;
- sleutelfiguren moeten professioneel ondersteund worden;
- er moet afstemming met professionele organisaties plaatsvinden.

2.6.5 Aanbevelingen onderzoeken Amsterdam, Den Haag en Rotterdam Delfshaven

In de paragraaf vergelijkende onderzoeken zijn er verschillende onderzoeken naast elkaar gezet die aanbevelingen hebben gedaan voor een betere aanpak van de verborgen vrouwen problematiek.

De aanbevelingen uit de onderzoeken zijn als volgt:

- Hulpverleners moeten alert zijn op signalen van verborgen vrouwen, met name organisaties die zo nu en dan contact hebben met vrouwen.
- Maak professionals meer bekend met de problematiek en laat hun weten waar ze heen kunnen met signalen van verborgen vrouwen.
- Zet sleutelfiguren in.
- Individueel en groepscoaching.
- Een centraal punt voor het doorgeven van vermoedens en advies (eventueel anoniem).
- Maak scholen bewust van het fenomeen verborgen vrouwen. Zij kunnen veel betekenen in de aanpak.

2.6.6 Datagegevens

In de eindevaluatie van de pilot Feijenoord staat schematisch weergegeven hoeveel vermoedens en doorgegeven zijn en welke actie daarop volgde. Opvallend is dat:

- het agenderen van de problematiek nog steeds belangrijk en nodig is;
- er relatief veel (18 van de 45) vermoedens binnengekomen zijn zonder specifieke gegevens;
- er samengewerkt is met Stichting Dock;
- er naar verschillende organisaties is doorverwezen;
- 1 keer opvolging is geweest door een school.

In dit hoofdstuk is er vanuit de literatuur en datagegevens gekeken naar de inzet van sleutelfiguren in de aanpak van verborgen vrouwen problematiek. Om een goed beeld te krijgen van de aanpak van verborgen vrouwen in het gebied Feijenoord, zal er in het volgende hoofdstuk gekeken worden vanuit de interviews met de sleutelfiguren naar het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord.

*‘Wat ik goed doe, ik luister naar die mensen,
ik luister en help’
(sleutelfiguur)*

3. Perspectief van de sleutelfiguren

Inleiding

In dit hoofdstuk zal stil gestaan worden bij deelvraag 2: Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreffende het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord? De gebruikte onderzoeksmethode in dit hoofdstuk is het analyseren van de half gestructureerde interviews met de sleutelfiguren. Er zijn in totaal negen sleutelfiguren (respondenten) geïnterviewd, waarvan twee sleutelfiguren verantwoordelijk zijn voor de sleutelfiguren en de contactpersoon zijn voor een aantal sleutelfiguren. De interviews zijn afgenomen volgens het opgestelde interviewprotocol (zie bijlage II). De uitgewerkte interviews zijn te vinden in het digitale bronnenboek. Het labelsysteem van de interviews met de sleutelfiguren is te vinden in bijlage VI. De codering is als volgt: respondent 1 is sleutelfiguur 1. Dit wordt afgekort door S.F.1. Het label wat daarbij hoort is het tweede cijfer in de afkorting. De uitkomsten van de interviews met de sleutelfiguren zijn geanalyseerd door ze eerst een fragmentnummer en sublabel te geven. Het geven van een sublabel is specifiek gedaan en blijft dicht bij het fragment zelf. Vervolgens zijn deze sublabels geordend onder labels. Deze labels zeggen iets over het kernlabel. De kernlabels zijn afgeleid uit de topics uit het interviewprotocol. Niet alle kernlabels zijn gebruikt voor het beantwoorden van deelvraag 2, maar ze zijn wel allemaal nuttig om te komen tot een antwoord op deelvraag 2. De informatie uit dit hoofdstuk wat niet gebruikt is voor het beantwoorden van deelvraag, wordt wel gebruikt in de analyse (zie hoofdstuk 5) en voor de aanbevelingen (zie hoofdstuk 7).

De respondenten zijn sleutelfiguren die als vrijwilliger actief zijn bij de speeltuin de Klimroos in Rotterdam of bij buurthuis De Dam of wijkcentrum Peperlink in Rotterdam. De meeste respondenten geven groepstaallessen of organiseren andere activiteiten. Daarnaast zijn twee respondenten werkzaam bij Dona Daria in het project Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord en de contactpersoon voor enkele sleutelfiguren. Wanneer er gebruik gemaakt wordt van de antwoorden van deze personen (respondenten 8 en 9), gaat deze informatie over wat deze respondenten over de andere sleutelfiguren zeggen. Dit omdat ze verantwoordelijk zijn voor een deel van de sleutelfiguren en vaak antwoord geven over deze sleutelfiguren. Deze informatie is zeer bruikbaar, omdat de respondenten 8 en 9 een goed beeld hebben van de sleutelfiguren. In dit hoofdstuk zullen de volgende achternamen voorkomen: mevrouw Yalniz (respondent 8) en mevrouw Abghour (respondent 9). Er is bewust gekozen om de achternamen te noemen, omdat de overige respondenten de namen van deze personen veelvuldig gebruiken. Deze personen spelen namelijk een belangrijke rol voor de overige sleutelfiguren. Deze respondenten hebben expliciet toestemming gegeven om hun naam te noemen in het onderzoek. De overige respondenten zullen niet bij name genoemd worden. Ook zullen hun functie en vrijwilligerstaken niet genoemd worden. Dit in verband met privacygevoelige informatie. Enkele respondenten hebben wel toestemming gegeven om hun functie en vrijwilligerstaken te noemen, maar uit deze functie en vrijwilligerstaken blijken hun namen toch afleidbaar te zijn. Daarom is er gekozen om deze functie en vrijwilligerstaken niet te noemen. Veel respondenten

spreeken niet correct Nederlands en er is dan ook bewust gekozen om hun gesproken tekst te laten staan. Hiermee kunnen we gedeeltelijk voorkomen dat hun antwoorden verkeerd geïnterpreteerd worden. Daarnaast laat hun taalgebruik ook iets zien van de doelgroep 'sleutelfiguren' en hun taalbeheersing.

Als eerste zal er in dit hoofdstuk gekeken worden naar de activiteiten die de sleutelfiguren ondernemen binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Deze activiteiten zijn belangrijk, omdat dit een goed beeld geeft van de werkzaamheden die de sleutelfiguren doen in de aanpak Verborgten Vrouwen. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de taakopvatting van de sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Wat zien de sleutelfiguren als hun taak vanuit Dona Daria? Daarna zal de motivatie van de sleutelfiguren beschreven worden. Vervolgens zal er gekeken worden naar de culturele afkomst, de invloed van de culturele afkomst op het sleutelfiguur-zijn en de visie op verborgen vrouwen van de sleutelfiguren. Vervolgens staat het profiel van de sleutelfiguren beschreven. Wat maakt dat sleutelfiguren wel of niet geschikt zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Wat moeten de sleutelfiguren in huis hebben? Daarna zal er achtereenvolgens stilgestaan worden bij het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord.

De aspecten waarbij wordt stilgestaan in dit hoofdstuk zijn herleidbaar uit onze onderzoeksvraag- en de deelvragen en sluiten aan bij de topics uit het opgestelde interviewprotocol (zie bijlage II). De topics zijn bewust niet vanuit de literatuur opgesteld, omdat we niet specifiek wilden vragen naar bepaalde punten en we juist een goed en breed beeld willen hebben van de sleutelfiguren. Ook is het interessant om de literatuur en de uitkomsten van de interviews naast elkaar te leggen en met elkaar te vergelijken. Dit is gedaan in de analyse (zie hoofdstuk 5).

In dit hoofdstuk zal achtereenvolgens worden stilgestaan bij de volgende aspecten:

- 3.1 Activiteiten sleutelfiguren;
- 3.2 Taakopvatting sleutelfiguren;
- 3.3 Motivatie;
- 3.4 Culturele afkomst en invloed culturele afkomst;
- 3.5 Visie op verborgen vrouwen;
- 3.6 Profiel sleutelfiguren;
- 3.7 Signaleren;
- 3.8 Doorgeven van vermoedens;
- 3.9 Wensen en ideeën sleutelfiguren;
- 3.10 Samenwerken.

3.1 Activiteiten sleutelfiguren

Aan de respondenten is gevraagd wat ze doen en gedaan hebben in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord als sleutelfiguur. Hier zal alleen worden stil gestaan bij de activiteiten die de respondenten doen met betrekking tot de aanpak Verborgene Vrouwen en niet bij de (vrijwilligers)activiteiten die ze doen in het dagelijks leven buiten de aanpak Verborgene Vrouwen om. Dit is soms lastig te scheiden, omdat de dagelijkse vrijwilligerstaken van de respondenten ook verweven kunnen zijn met de activiteiten die ze doen gericht op de aanpak Verborgene Vrouwen. Ook wordt er in deze paragraaf niet stilgestaan bij de activiteiten die de sleutelfiguren gedaan hebben met betrekking tot het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Hier zal bij stilgestaan worden in de paragrafen 3.7 t/m 3.10 van dit hoofdstuk. Er is gekozen om dit apart te beschrijven, zodat duidelijk de bevindingen, wensen en behoeften op het gebied van deze aspecten naar voren komen.

Wat hebben de sleutelfiguren gedaan en wat doen ze in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord?

- **Training en voorlichting geven en gekregen.**
Drie van de negen respondenten hebben training gegeven over de verborgene vrouwen problematiek, waarvan de respondenten 8 en 9 de sleutelfiguren hebben getraind hoe om te gaan met verborgene vrouwen problematiek (S.F.1.2, S.F.8.2, S.F.9.3). Een van deze respondenten heeft training gegeven aan actieve vrouwen over de signalen van verborgene vrouwen (S.F.1.2). Ook heeft een van de respondenten het onderwerp bespreekbaar gemaakt in de groep, zodat er signalen van verborgene vrouwen problematiek naar voren zouden komen (S.F.3.3). Verder ziet respondent 7 het ontvangen van trainingen vanuit Dona Daria als een van de ondernomen activiteiten in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord (S.F.7.1, S.F. 7.13). Opvallend is dat een van de respondenten aangeeft dat de voorlichtingen van Dona Daria in het buurthuis niet uitkomen voor de groep vrouwen, omdat deze voorlichtingen worden gegeven tijdens hun taallessen. De vrouwen willen niet dat de taallessen ten koste gaan van de voorlichting van Dona Daria. Daardoor is het lastig voor het sleutelfiguur om een groep te verzamelen voor de voorlichting en de vrouwen enthousiast te maken daarvoor. De respondent zegt hier het volgende over, via haar tolk: 'Ik heb vaker meegemaakt als die voorlichting gaat komen, ze gaat proberen mensen te bellen, verzamelen en benaderen om erbij te zijn, maar dat, ja, dan krijg je hele, zeg maar, hele andere antwoorden. Van, ja, wij hebben al heel vaak gedaan met die vrouwen en of ze komt alleen met onze tijd als wij les hebben, er wordt niks anders gedaan' (S.F.5.38, S.F.5.40, S.F.5.42).
- **Groepsactiviteiten.**
Een van de respondenten ziet het verzamelen van vrouwen om bij de groepsactiviteiten in het buurthuis te komen als een van de activiteiten die ze onderneemt in de aanpak Verborgene Vrouwen. Ook geeft ze buiten het buurthuis advies over de noodzaak van groepsactiviteiten (S.F.5.1). Deze respondent ziet vrouwen die afgeschermd zijn hetzelfde als vrouwen die nog niet bij de groep (taallessen en andere activiteiten) zijn aangesloten en haar activiteiten zijn dan ook gericht op het verzamelen van vrouwen bij de groep (S.F.5.2). Verder benadrukt ze dat ze geen recht heeft om vrouwen te dwingen om naar groepsactiviteiten te komen, via haar tolk: 'Ik doe mijn best voor die vrouwen

die nog steeds, zeg maar, afgeschermd, apart, niet bij deze groep aangesloten, bijvoorbeeld op school of op straat als ze iemand tegenkomen. Ze probeert duidelijk te maken hoe belangrijk en wat ze hier allemaal doen, in deze buurt speelt. Helaas, dat lukt niet altijd. Sommigen gaan wel, introkken in de groep, gaan wel komen maar sommigen niet, nog steeds een beetje afstand' (S.F.5.12, S.F.5.30). Verder geeft deze respondent aan dat ze niet zo veel contact heeft met het programma aanpak Verborgten Vrouwen en zelf activiteiten organiseert om vrouwen bij elkaar te krijgen (S.F.5.7, S.F.5.8).

- Niet alle sleutelfiguren actief.

Opvallend is dat drie van de negen respondenten aangeven dat niet alle sleutelfiguren actief zijn of eerst wel actief waren en nu niet meer (S.F.1.23, S.F.8.4, S.F.9.38). Respondent 9 geeft de volgende reden hiervoor: 'Maar je hebt ook sleutelfiguren met een bepaalde capaciteit, maar door hun gezondheid of door iets anders, ze zijn niet heel actief.' (S.F.9.38). Enkele respondenten, die wel als actief worden gezien, geven aan waarom ze zich niet volledig kunnen inzetten als sleutelfiguren. Zo zijn geen tijd, moeheid en niet meer jong en fit genoeg de redenen waarom respondent 3 en 4 zich niet volledig kunnen inzetten (S.F.3.9, S.F.4.30, S.F.4.31). Respondent 3 zegt het volgende hierover: 'Ook moeten we meer tijd krijgen. We hebben het ook druk met heel veel dingen en doen dit vrijwillig ernaast' (S.F.3.9). Respondent 6 geeft ook aan geen tijd te hebben, omdat ze ook veel andere dingen te doen heeft (S.F.6.28). Dat de sleutelfiguren geen tijd hebben en het heel erg druk hebben wordt ook onderstreept door respondent 9 (S.F.9.29). Respondent 2 geeft aan ongeveer vier uur per dag te besteden aan de taken van het sleutelfiguur-zijn (S.F.2.16).

3.2 Taakopvatting sleutelfiguren

Aan de respondenten is de volgende vraag gesteld: Wat wordt er op dit moment van u verwacht in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Deze vraag geeft inzicht in de taakopvatting van de respondenten over het sleutelfiguur-zijn. Vijf van de negen respondenten hebben deze vraag beantwoord. Gezien de tijd en de taalbarrière is deze vraag niet aan alle respondenten gesteld of het antwoord kwam niet overeen met de vraag, waardoor de informatie niet bruikbaar is. Opvallend is dat sommige sleutelfiguren wel duidelijk weten welke taak en verantwoordelijkheden ze hebben vanuit Dona Daria als sleutelfiguur en dat andere sleutelfiguren dit niet weten. Zo is het voor twee van de negen respondenten onduidelijk welke taak en verantwoordelijkheden het sleutelfiguur-zijn inhoudt (S.F.4.4, S.F.5.19). Respondent 5 weet niet op welke manier de verborgen vrouwen geholpen kunnen worden, maar ziet het wel als haar verantwoordelijkheid om adressen van verborgen vrouwen door te geven aan Dona Daria (S.F.5.17). Respondent 4 ziet het als haar verantwoordelijkheid om verborgen vrouwen te helpen, eventueel in samenwerking met Dona Daria. Ze zegt hierover het volgende: 'Mijn verantwoordelijkheid dat ik voor iedereen van elke vrouw die bij mij komt of buiten ken, dan wil ik haar helpen. Wat kan ik doen? Als ze wil, ze heeft in haar hart. Wil ik graag helpen met klein beetje hulp. Wat kan ik doen? Ik ben niet ervaren ofzo, dan ook met Dona Daria de rest kunnen doen helpen.' (S.F.4.26). Respondent 7 weet wat er van haar wordt verwacht en ziet het als haar verantwoordelijkheid om oplettend te zijn (S.F.7.8, S.F.7.9). Respondent 8, werkzaam bij Dona Daria, ziet het als de taak en de verantwoordelijkheid van de sleutelfiguren om te signaleren en mee te denken in de verdere aanpak bij vermoedens van verborgen vrouwen problematiek (S.F.8.21). Respondent 9, ook werkzaam bij Dona Daria, vindt dat de sleutelfiguren een kleine rol hebben omdat het hun ontbreekt aan expertise (S.F.9.19). Daarnaast zegt ze het volgende: 'Hoe kan je zoveel verwachten van sleutelfiguren? Ze doen hun best en als er signalen zijn dan geven ze die gelijk aan ons door' (S.F.9.21).

3.3 Motivatie

Waarom zijn deze vrouwen sleutelfiguur geworden? Wat motiveert hen? Acht van de negen respondenten hebben iets verteld over hun motivatie voor het sleutelfiguur-zijn.

- Soortgelijke situatie.
Twee van de negen respondenten vertellen dat ze zelf ook in soortgelijke situatie als een verborgen vrouw hebben gezeten en dat dit hun motiveert om verborgen vrouwen te helpen (S.F.2.7, S.F.3.6). Respondent 2 zegt hier het volgende over: 'Ik ben een vrouw en ben al best een lange tijd in Nederland. Maar de eerste paar jaar dat ik hier woonde, vanuit Turkije, zat ik in dezelfde situatie. Dus ik weet hoe moeilijk het is. Dus dat is eigenlijk de reden dat ik ook graag andere vrouwen wil helpen' (S.F.2.7). Respondent 4 heeft ook in een soortgelijke situatie gezeten, in de zin van dat ze niet aan activiteiten mocht meedoen van haar man (S.F.4.6).
- Onrechtvaardigheidsgevoel en verantwoordelijkheidsgevoel.
Twee respondenten geven aan dat hun onrechtvaardigheidsgevoel en verantwoordelijkheidsgevoel ervoor zorgen dat ze graag iets willen betekenen voor verborgen vrouwen (S.F.6.10, S.F.8.6).

- **Leerervaring.**
Een van de respondenten ziet het sleutelfiguur-zijn als een leerervaring voor haarzelf, vindt het erg voor verborgen vrouwen en vindt het leuk om anderen te helpen. Ze zegt hierover: 'En ik leer eigenlijk, ik vind het leuk om anderen te helpen. Het is ook leuk voor mezelf. Het is een ervaring. Ik leer zoveel. Ik zelf leer zo veel dingen' (S.F.7.2, S.F.7.3, S.F.7.12).
- **Een droom.**
Respondent 5 ziet het sleutelfiguur-zijn als een uitkomst van haar droom: les en informatie geven (S.F.5.4).

3.4 Culturele afkomst en invloed culturele afkomst

Om te kijken naar de invloed van de culturele afkomst op het sleutelfiguur-zijn, is er aan alle respondenten gevraagd welke culturele afkomst ze hebben.

De sleutelfiguren die actief zijn bij het buurthuis bij speeltuin de Klimroos zijn alle vier van Turkse afkomst. De sleutelfiguren die actief zijn bij buurthuis de Dam en buurthuis Peperlink zijn allemaal van Marokkaanse afkomst. Wegens privacy redenen wordt er hier niet verwezen naar fragmenten uit de interviews. Opvallend is dat de contactpersoon vanuit Dona Daria voor de sleutelfiguren, die actief zijn bij speeltuin de Klimroos, ook van Turkse afkomst is (S.F.9.1). De contactpersoon vanuit Dona Daria voor de sleutelfiguren, bij buurthuis De Dam en buurthuis Peperlink, is net als de sleutelfiguren ook van Marokkaanse afkomst (S.F.8.7).

Van de negen respondenten hebben drie respondenten een bruikbaar en betrouwbaar antwoord gegeven op de vraag welke invloed hun culturele afkomst heeft op het sleutelfiguur-zijn. De andere respondenten hebben hier niets over verteld, omdat gezien de tijd en de taalbarrière het onmogelijk was om deze vraag te stellen. Respondent 5 geeft aan dat ze begint met het werven van vrouwen met dezelfde culturele afkomst (S.F.5.10). Respondent 7 geeft aan dat ze eerst vrouwen zou helpen uit dezelfde cultuur. Ze zegt hierover het volgende: 'Want ik eigenlijk ook. Ik wil ook graag, eerst, ik wil eigenlijk eerlijk eerst Marokkanen helpen en daarna die andere culturen' (S.F.7.16). Respondent 7 en 8 geven beiden aan dat dezelfde afkomst van de sleutelfiguur als de verborgen vrouw positief is voor de vertrouwensband met de verborgen vrouw (S.F.7.17, S.F.8.8).

3.5 Visie op verborgen vrouwen problematiek

Drie van de negen respondenten hebben iets verteld over hun visie op verborgen vrouwen problematiek. Aanvankelijk was het geen opgestelde vraag om te vragen naar deze visie, maar tijdens deze interviews kwam het gesprek hierop en het is toch relevant om deze visie mee te nemen, omdat dit ook iets zegt over het sleutelfiguur-zijn van deze respondenten.

- Tegenwoordig bijna of geen verborgen vrouwen meer, eigen keuze van de vrouw.
De respondenten 5 en 7 geven beiden aan dat er tegenwoordig bijna of zelfs geen verborgen vrouwen meer zijn (S.F.5.16, S.F.7.20). Respondent 5 zegt dat er geen Marokkaanse vrouwen in de wijk Feijenoord zijn die hele dagen thuis zitten. Ze zegt, via haar tolk, hierover het volgende: 'Op haar ogen, wat zij weet in deze wijk Feijenoord, alle die Marokkaanse vrouwen die ze kent, komt wel bij elkaar. Als het niet hier in buurthuis, maar toch kinderen brengen naar school of naar winkelcentrum of eigen dingen bezig, doet. Niet hele dagen thuis' (S.F.5.20). Ook zegt respondent 5 dat het de eigen keuze van een vrouw kan zijn om binnen te zijn, omdat ze tevreden kan zijn met het feit dat ze af en toe in een winkelcentrum komt bijvoorbeeld. Daarnaast zegt respondent 5 dat oudere mensen vaak hun eigen redenen hebben om niet naar buiten te gaan (S.F.5.28, S.F.5.29).
- Veel verborgen vrouwen.
Opvallend is dat respondent 6 juist aangeeft dat er veel verborgen vrouwen zijn (S.F.6.9).
- Vrouwen moeten naar buiten gaan, activiteiten doen en met anderen praten.
De respondenten 6 en 7 zijn van mening dat een vrouw naar buiten moet gaan, activiteiten moet ondernemen en met andere vrouwen moet praten (S.F.6.8, S.F.7.19).

3.6 Profiel sleutelfiguren

Wat maakt dat sleutelfiguren wel of niet geschikt zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Wat moeten de sleutelfiguren in huis hebben? Wat zeggen de respondenten hierover? In het analyseschema (bijlage VIII) is te zien wat de sleutelfiguren hebben verteld over de voordelen, risico's/nadelen, voorwaarden/eisen en het streven van Dona Daria als het gaat om de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen.

Hieronder alle citaten met betrekking tot het profiel van een sleutelfiguur:

- 'Je moet open staan voor alles wat je kan helpen en je moet vertrouwen hebben' (S.F.1.13).
- 'Sommige sleutelfiguren hebben geen ervaring en niet zo goed opgeleid' (S.F.1.14).
- 'Maar wat ze hebben, dat is echt goed. Ze hebben een hele goede band in de wijk en met mensen en ze kunnen heel goed hun weg vinden om tot dingen te komen. Daarover hebben ze echt sterkte kwaliteiten, dat kunnen ze misschien niet, maar ze brengen wel signalen' (S.F.1.15).
- 'Wij zijn ook niet altijd in de wijk, hun wonen in de wijk. Zij hebben echt contact met doelgroep. Hun hebben echt contact met de wijk, ook overdag' (S.F.1.15).
- 'En ik maak snel contact met andere mensen' (S.F.3.4).
- 'Wat ik goed doe, ik luister naar die mensen, ik luister en help' (S.F.6.35).
- 'Ik denk, dat is nuttig. Want als je gaat professioneel. Sowieso die vrouw, hoe gaan die professioneel die vrouwen bereiken? Want eigenlijk die vrijwilligers, elke vrijwilliger woont in een wijk. Sowieso je kan vinden bij elke wijk verborgen vrouw. Dat is dicht bij vrijwilliger. Maar voor professionels, hoe gaan ze? Sowieso, ze zijn verborgen hoe kunnen ze die vrouw ontdekken? Dat is echt goed. (S.F.7.45).
- 'Nadeel, uh... Het blijven vrijwillig. Niet, soms, niet veel misschien ervaring' (S.F.7.47).
- 'Soms, ja, ja is niet professioneel ook' (S.F.7.48).
- 'En soms is geen, ze kunnen veel fouten. Als ze gaan gewoon, met die mannen praten of met die vrouwen, ze hebben misschien zelf problemen. Ze moeten een beetje voorzichtig zijn, bij zulke probleem. Dus eigenlijk ze mogen niet zelf, zeg maar, je weet maar met wie ga je praten. Dan heb je misschien problemen' (S.F.7.49).
- 'Ik heb ook ervaring met voorlichting geven, om met vrouwen te praten, een gesprek, dat is voor mij makkelijk want ik ben het gewend. Ik weet hoe gewoon, ik ga zeg maar met een vrouw praten, dus dat gaat een beetje om ervaring' (S.F.7.14).
- 'Ik vind, uh.. wat moet ik zeggen. Vrijwilligers, je kan niet altijd op hun rekenen. Als je bijvoorbeeld, als een professional, dat zijn wel verantwoordelijk omdat ze ook wat verdienen dat is gewoon hun werk. Maar vrijwilligers, vandaag zij is afwezig en morgen niet. En je kan ook niet echt op hun veel rekenen. Alleen bijvoorbeeld, ik heb wel goede contact met mensen. Als ik ze niet zie, dan ga ik bellen of op bezoek. Maar niet alle sleutelfiguren zijn zo. Vandaag ze zijn hier en morgen niet. Dus als die professionals mee willen werken, dat zou leuk zijn. In plaats van alleen maar vrijwilligers' (S.F.8.52).
- 'Veel sleutelfiguren hier, hebben een goede band met de wijk en veel contact met andere mensen' (S.F.9.4).
- 'Zoals ik net ook heb gezegd zijn sleutelfiguren heel actief in de wijk, ze kennen veel mensen' (S.F.9.5).

- 'Sleutelfiguren hebben ook een rol, maar heel klein eigenlijk. Omdat je moet ook een bepaalde expertise moet hebben' (S.F.9.20).
- 'Je kan ook niet verwachten, in aanpak vooral. 'wil je even naar school gaan praten'. Nee die expertise hebben ze niet' (S.F.9.22).
- 'Je hebt ook sleutelfiguren die kunnen niet schrijven en lezen' (S.F.9.31).
- 'Je hebt natuurlijk wel sleutelfiguren nodig die een bepaalde kwaliteit hebben. Dat kan zijn, kan makkelijk contact hebben met mensen. Makkelijk een vertrouwensband krijgen en veel mensen kennen' (S.F.9.46).
- 'Wat ik graag wilde is dat sleutelfiguren het allebei hebben. Dus en opgeleid en ook makkelijke vertrouwensband krijgen. Als je zulke sleutelfiguren hebt is het super goed. Maar heel vaak als de mensen hier een beetje opgeleid zijn, dan hebben ze ook de andere kant niet' (S.F.9.47).
- 'En daarnaast is het belangrijk dat sleutelfiguren zich verantwoordelijk voelen voor de ander. Dat heeft niet iedereen' (S.F.9.49).

Als positieve kanten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord worden dus genoemd: het open staan voor alles, het goed kunnen luisteren, het vertrouwen hebben, het snel contact maken, het dichtbij de verborgen vrouwen staan, de goede band met de wijk en de mensen en het actief zijn in de wijk. Opvallend is dat er ongeveer evenveel negatieve kanten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord worden genoemd: weinig ervaring, soms niet professioneel, krijgen problemen door fouten, kan niet altijd op vrijwilligers rekenen en op professionals wel, analfabetisme, beperkte expertise en niet elk sleutelfiguur voelt zich verantwoordelijk. Respondent 9 vertelt als contactpersoon voor de Turkse sleutelfiguren welke sleutelfiguren ze het liefst zou hebben: sleutelfiguren die opgeleid zijn, maar ook makkelijk een vertrouwensband krijgen. Helaas zijn deze sleutelfiguren lastig te vinden, omdat ze vaak niet allebei de kanten hebben. Daarnaast zou de respondent graag sleutelfiguren willen hebben die zich verantwoordelijk voelen voor de ander (S.F.9.47, S.F.9.49). Respondent 7 benadrukt daarnaast nog dat het hebben van ervaring met voorlichting geven, handig is.

3.7 Signaleren

De volgende vragen zijn aan de respondenten gesteld: Kunt u wat meer vertellen over het opmerken van verborgen vrouwen? Wat gaat goed? Wat gaat minder goed? Er is gekozen voor het woord 'opmerken' in plaats van het woord 'signaleren', omdat dit laatste woord een te moeilijk woord zou kunnen zijn gezien de Nederlandse taalbeheersing van enkele respondenten. Met het opmerken van verborgen vrouwen wordt hetzelfde bedoeld als het signaleren van verborgen vrouwen. Eerst zal er gekeken worden op welke manier de sleutelfiguren signaleren en op welke manier ze signalen van verborgen vrouwen problematiek binnenkrijgen. Vervolgens zal er gekeken worden naar de knelpunten in het signaleren.

3.7.1 Signaleren

Op welke manier signaleren de sleutelfiguren en hoe krijgen ze signalen van verborgen vrouwen problematiek binnen? Opvallend is dat meeste respondenten aangeven dat ze signalen van verborgen vrouwen via anderen binnenkrijgen. Ook geven de meeste respondenten aan dat ze de activiteiten in de buurthuizen zien als een manier om verborgen vrouwen problematiek te signaleren. Om een goed beeld te krijgen van de manieren waarop de sleutelfiguren signaleren, is er gekozen om alle antwoorden van de respondenten een voor een uit te werken.

- Respondent 1 geeft aan dat ze actief is in het signaleren door aan te bellen bij vrouwen, wanneer deze vrouwen bijvoorbeeld niet meer naar het buurthuis komen (S.F.1.11, S.F.1.19).
- Respondent 2 geeft aan dat ze haar oren en ogen goed ophoudt en via haar formele en informele netwerk signalen binnenkrijgt, zoals via Dock (S.F.2.2, S.F.2.4, S.F.2.13).
- Respondent 3 krijgt ook signalen via haar netwerk binnen, bijvoorbeeld van anderen vrouwen (S.F.3.2). Verder geeft ze aan dat ze door het verhaal van een vrouw hoort of het een verborgen vrouw is. Ze zegt hierover: 'Vrouwen komen hier en door de verhalen hoor je of het een verborgen vrouw is' (S.F.3.1). Ze bedoelt hiermee dat de vrouwen naar de speeltuin de Klimroos komen en dat ze aanvoelt of het een verborgen vrouw is. Verder geeft deze respondent aan dat ze het onderwerp 'verborgen vrouwen' bespreekbaar maakt in de groep en dat hierdoor andere vrouwen met signalen naar haar toekomen of verborgen vrouwen zelf hun verhaal komen vertellen (S.F.3.3).
- Respondent 4 daarentegen vertelt dat ze nog niets heeft gehoord over verborgen vrouwen (S.F.4.2). Daarnaast geeft ze als belemmering aan dat de verborgen vrouwen niet open zijn en helemaal niet praten. Wel ziet deze respondent het buurthuis De Dam als uitkomst gevend voor veel vrouwen. Ze zegt hierover: 'Door die huizen hier, deze pand. Veel vrouwen. Ja school is ver, de smoes tegen de man. Buurthuis is ver. Dichtbij school. Waarom gaat die man smoes doen. Maar die vrouw heeft kans om hier te komen. Veel vrouwen zijn gered door dit plekje. Ja. Ideaal hier' (S.F.4.16). Ook geeft deze respondent aan dat ze de activiteiten in het buurthuis gebruikt om verborgen vrouwen te signaleren. Ze zegt ze tegen haar cursisten van de taallessen dat ze vrouwen uit hun netwerk, zus, nichtje, schoondochter, schoonmoeder etc. moeten overhalen om naar de groepslessen te komen. Ze vertelt hierbij niet dat het doel hiervan is, dat ze daardoor verborgen vrouwen problematiek kan signaleren. Ze doet dit op deze manier om geen problemen te veroorzaken (S.F.4.17, S.F.4.18).
- Net als de andere respondenten geeft respondent 5 ook aan dat ze de activiteiten in het buurthuis gebruikt om te signaleren. Zo vertelt ze hoe belangrijk de groepsactiviteiten zijn en probeert zo vrouwen over te halen om ook bij groepsactiviteiten te komen

(S.F.5.1, S.F.5.2). Verder vertelt ze dat ze niet durft aan te kloppen bij de woning van de vrouwen, omdat ze bang is voor de reactie (S.F.5.3). Daarnaast probeert ze met de vrouwen te praten die ze tegenkomt op straat, in het winkelcentrum of op de markt (S.F.5.13).

- Ook respondent 6 signaleert via haar netwerk (S.F.6.18).
- Respondent 7 gebruikt haar functie en taken bij de buurthuizen De Dam en Peperlink om verborgen vrouwen problematiek te signaleren, omdat ze veel in contact komt met vrouwen (S.F.7.7). Ze signaleert via haar netwerk (S.F.7.4, S.F.7.26, S.F.7.21). Maar heeft tot nu toe niets gemerkt (S.F.7.6). Ook let ze goed op in haar eigen omgeving (S.F.7.28, S.F.7.44). Ze zegt hierover: 'Ja als sleutelfiguur, kijk, ik heb zo veel contact met veel vrouwen als opvoedingsambassadeur met veel mensen, veel vrouwen. En als jij, zeg maar, jij hebt een grote netwerk, weet je veel, dan hoor je veel. Dus verborgen vrouwen, ik hou het altijd in de gaten' (S.F.7.4).
- Respondent 8 geeft aan te signaleren door de buurt in de gaten te houden (S.F.8.9). Ze zegt: 'Kijk wij hebben sleutelfiguren, die zijn echt in de buurt bezig zijn met activiteiten en zo. En zelfs ik, in mijn buurt, als ik bijvoorbeeld een vrouw nooit heb gezien en ik zie alleen maar de kinderen en de man, dan vraag ik me af: waar is de vrouw? Ja misschien, zij is verborgen of zij heeft probleem of iets. Dat is gewoon een signaal. En gewoon die signaal meenemen naar mijn werk en probeer ik signaleren. En die vrouwen ook, ze zien soms ook een vrouw nooit buiten of nooit meer en alleen de kinderen en de man. Dat zijn ook signalen die ze naar ons brengen' (S.F.8.9). Respondent 8 geeft aan ongeveer 10 à 12 concrete signalen te hebben ontvangen van de sleutelfiguren. Concrete signalen zijn signalen waarbij de gegevens van de verborgen vrouw bekend zijn (S.F.8.10). Respondent 8 geeft aan de signalen te registreren aan de hand van registratieformulieren. Om nog meer informatie te verzamelen bij de vermoedens, probeert ze informatie te krijgen bij kennissen of burens (S.F.8.13).
- Respondent 9 geeft aan al veel signalen te hebben ontvangen, onder andere via de sleutelfiguren. Dit is gevolg van het bespreekbaar maken van het onderwerp 'verborgen vrouwen'. Doordat het onderwerp bespreekbaar is gemaakt, komen er ook vrouwen uit de wijk met signalen (S.F.9.6, S.F.9.7, S.F.9.8). Het bespreekbaar maken van het onderwerp 'verborgen vrouwen' doet respondent 9 niet alleen. De sleutelfiguren helpen hier ook bij, omdat ze hier in getraind zijn. Ook geeft ze aan dat de sleutelfiguren signalen via anderen binnenkrijgen. Doordat ze bewuster zijn van de verborgen vrouwen problematiek, letten ze goed op in de wijk (S.F.9.9).

3.7.2 Knelpunten signaleren

Waar lopen de sleutelfiguren tegenaan als het gaat om het signaleren? Niet alle respondenten hebben deze vraag beantwoord. Hieronder de punten waar ze tegenaan lopen.

- Verborgen vrouwen praten niet of hebben in niemand vertrouwen (S.F.4.13, S.F.5.23, S.F.6.11, S.F.6.14).
Drie respondenten geven aan dat het lastig is om in contact te komen met verborgen vrouwen. Respondent 4 geeft aan dat ze er tegenaan loopt dat vrouwen uit bepaalde culturen, de Somalische cultuur bijvoorbeeld, niet open zijn. Daardoor is het lastig om meer te weten te komen over hun situatie. Ook respondent 6 geeft aan dat het lastig is om in contact te komen met een verborgen vrouw, omdat ze in niemand vertrouwen heeft.
- Te weinig subsidie om meer activiteiten te organiseren (S.F.4.20, S.F.5.23).

Twee respondenten geven aan dat ze door het organiseren van meer activiteiten ook meer (verborgen) vrouwen kunnen ontmoeten. Helaas, geven ze aan, is hier te weinig subsidie voor te krijgen.

- 'Van eigen zak betalen'.

Respondent 6 zegt hierover het volgende: 'Soms dan heb je ook, als je naar de vrouw ga. Bijvoorbeeld ik ga niet zomaar naar andere vrouwen, ik wil bijvoorbeeld een bosje bloemen meenemen of een koekjes. Dat kost altijd mij ook altijd, dat is van mijn zak. Ik heb alleen maar een uitkering. Hoe moet je, wij hebben een kleine budget van vrijwilligers' (S.F.6.29). Ook respondent 5 geeft aan dat ze wel eens zelf boodschappen heeft gedaan van haar eigen geld om de voorlichtingsbijeenkomst aantrekkelijker te maken, zodat er meer vrouwen op af komen (S.F.5.41).

- Hoe kun je verborgen vrouwen signaleren die niet in de buurt wonen (S.F.7.25)?

Een van de respondenten vraagt zich af hoe verborgen vrouwen opgemerkt kunnen worden als er geen sleutelfiguur in de buurt bij haar woont. Ze geeft aan dat dit een probleem kan vormen. En komt daarmee tot de conclusie dat er te weinig sleutelfiguren zijn.

- Te weinig sleutelfiguren en onbekend hoe veel sleutelfiguren er zijn (S.F.7.35).

Volgens respondent 7 zijn er op dit moment te weinig sleutelfiguren. Ook moeten er per wijk sleutelfiguren zijn. Daarnaast geeft ze aan, opvallend, dat ze niet weet hoe veel sleutelfiguren er zijn.

- Signaleren moeilijk door ontbreken van gegevens (S.F.8.11, S.F.8.15).

Respondent 8, contactpersoon voor enkele sleutelfiguren, heeft zorgen over het signaleren. De sleutelfiguren delen geen gegevens met haar (hier zal verder bij stil gestaan worden in de paragraaf 'doorgeven van vermoedens') waardoor het lastig is voor haar om te verborgen vrouwen te signaleren en iets te doen met de signalen. Ook respondent 9 geeft aan dat ze achter de sleutelfiguren aan moet om signalen te krijgen. Zij zegt hierover: 'Ja. Je moet er constant achteraan gaan. 'Hé heb je iets gehoord, heb je signalen binnen gekregen?' (S.F.9.28)

- Mensen willen er niet over praten (S.F.9.16).

Als laatste belemmering geeft respondent 9 aan dat moeilijk is om signalen binnen te krijgen, omdat het onderwerp taboe blijft.

3.8 Doorgeven van vermoedens

Aan de respondenten is gevraagd wat ze met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek doen en wat hier goed en minder goed in gaat. De ene respondent spreekt over vermoedens en de andere respondent heeft het over signalen. Er wordt hier dan ook geen onderscheid in gemaakt. Hieronder zal er gekeken worden naar de stappen die de sleutelfiguren zetten. Ook zal er stilgestaan worden bij de positieve punten hierin en de punten waar de sleutelfiguren tegenaan lopen. Bij deze paragraaf zal er nog niet specifiek worden ingegaan op het adres waar de sleutelfiguren naar toe gaan met hun vermoedens of signalen. Dit zal beschreven worden in paragraaf 3.9.

3.8.1 Vervolgstappen

- **Proberen zelf te helpen en hulp inschakelen.**
De meeste respondenten geven aan dat ze eerst proberen zelf te helpen (eventueel samen met een andere sleutelfiguur) en vervolgens (professionele) hulp inschakelen (S.F.1.6, S.F.2.5, S.F.4.3, S.F.6.3, S.F.6.4). Respondent 2 zegt hierover het volgende: 'Dat is per signaal verschillend, maar als ik het idee heb dat ik wat kan betekenen, probeer ik het eerst zelf en daarna vraag ik om hulp' (S.F.2.5). In tegenstelling tot deze respondent geeft een van de respondenten aan dat ze meteen met mevrouw Abghour zou overleggen, wanneer blijkt dat er een vrouw is die hulp nodig heeft (S.F.5.32, S.F.5.33). Toch is deze respondent hier tegenstrijdig over, omdat ze wel probeert om eerst zelf contact te leggen met iemand die de verborgen vrouw kent of een praatje probeert te maken op straat (S.F.5.21, S.F.5.22). Respondent 7 geeft verder aan dat ze signalen van verborgen vrouwen problematiek doorgeeft aan Dona Daria, als blijkt dat het echt om een verborgen vrouw gaat (S.F.7.51, S.F.7.53). Onduidelijk is wanneer deze respondent zelf in gesprek gaat met de vrouw waar ze vermoedens over heeft van verborgen vrouwen problematiek en wanneer ze deze vermoedens direct doorgeeft. Wel zegt ze hierover dat het de afspraak was met Dona Daria dat de vermoedens moeten worden doorgegeven wanneer er sprake is van verborgen vrouwen problematiek (S.F.7.51).
- **Contactgegevens mevrouw Yalniz of coördinator speeltuin doorgeven.**
In tegenstelling tot de hierboven genoemde respondenten geeft respondent 3 aan zelf niet naar mevrouw Yalniz of de coördinator van de speeltuin te gaan met vermoedens van verborgen vrouwen problematiek, maar ze geeft zelf de nummers van mevrouw Yalniz of de coördinator van de speeltuin door aan de persoon die haar wat verteld (S.F.3.13).
- **Vertellen dat 'het' niet normaal is.**
Twee van de respondenten geven aan dat ze aan vrouwen vertellen dat het niet normaal is om alleen maar binnen te blijven (S.F.3.7, S.F.7.11). Een van de respondenten zegt hierover het volgende: 'Als ik iemand tref die een verborgen vrouw is of ik hoor ervan, dan vertel ik dat het niet normaal is dat iemand in zo'n situatie zit. Veel vrouwen die al jaren in zo'n situatie zitten hebben zich erbij neergelegd' (S.F.3.7).
- **Praten, advies geven en een bezoek brengen.**
Met een verborgen vrouwen praten, advies geven en een bezoek brengen aan een verborgen vrouw zijn de stappen die respondent 6 aangeeft te doen bij signalen van verborgen vrouwen problematiek (S.F.6.1, S.F.6.2, S.F.6.12, S.F.6.13). Verborgen vrouwen proberen te helpen door zelf met haar te gaan praten, geeft ook respondent 7 aan (S.F.7.10, S.F.7.50, S.F.7.52). Respondent 5 geeft juist aan dat het geen goed idee is om aan te bellen, omdat je niet weet hoe er gereageerd wordt (S.F.5.15, S.F.5.3).

- Signalen registreren en overleggen over de aanpak.
De contactpersonen vanuit Dona Daria voor de sleutelfiguren, mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz geven aan de signalen te registreren en met collega's (bijvoorbeeld de coördinator van speeltuin de Klimroos) en sleutelfiguren te overleggen over de juiste aanpak (S.F.8.5, S.F.8.29, S.F.8.30, S.F.9.24). Respondent 9 zegt hier het volgende over: 'En we moeten kijken, via welk kanaal. Wie kent die vrouw? Wie kent die familie? Ik ben wel bij veel burens geweest, samen met een sleutelfiguur. Met A. bijvoorbeeld, ben ik even aan de deur geweest of even in de wijk gegaan en gevraagd of ze iemand kennen. Om zo meer informatie te krijgen over die signalen. Als je meer info hebt kun je goed kijken hoe kan ik haar helpen' (S.F.9.26).

3.8.2 Knelpunten doorgeven van vermoedens

Waar lopen de sleutelfiguren tegenaan als het gaat om het doorgeven van vermoedens? Waarom geven ze niet alle vermoedens door? Waarom gaan ze zelf niet aan de slag? Wat zeggen de respondenten hierover?

- Bang voor problemen voor de vrouw.
Opvallend is dat meerdere respondenten aangeven dat ze bang zijn dat er iets gebeurd met de verborgen vrouw en haar gezin en dat dit door hun komt, wanneer ze iets gaan doen met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek (S.F.1.18, S.F.3.18, S.F.8.41, S.F.9.25). Ze zeggen hierover het volgende: 'Maar meestal ben ik heel voorzichtig, omdat het gevaar ook erger kan worden voor de vrouw zelf. En dat is niet wat ik wil' (S.F.3.18). Respondent 6 geeft aan angstig te zijn voor wat er met de kinderen gaat gebeuren van de desbetreffende vrouw, als ze iets doet met haar vermoedens van verborgen vrouwen problematiek en zegt zich schuldig te voelen als de kinderen naar een adoptiegezin zouden gaan: 'Ik ben bang dat de kinderen dan gaan, de vader gaat naar gevangenis. De kinderen blijven dan niet bij hun moeder, dan gaan ze naar een ander gezin. Dat vind ik, in de gezin. Bijvoorbeeld als ze naar een christen gaan. Als naar moslim gezin, dat is helemaal geen probleem. Dat speelt ook een rol. Dan ben ik schuldig' (S.F.6.24, S.F.6.25). Respondent 1 geeft aan angstig te zijn om naar een maatschappelijk werker te gaan, omdat ze bang is dat er iets gaat gebeuren. Het is onduidelijk waar ze dan precies bang voor is, maar er kan in ieder geval gezegd worden dat ze angst heeft hiervoor (S.F.1.18)
- Angst om zelf problemen te krijgen.
De respondenten zijn niet alleen bang dat de verborgen vrouwen in de problemen komen, maar ze zijn vooral bang dat ze zelf direct in de problemen komen wanneer ze aan de slag gaan met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Zo geven vijf van de negen respondenten aan bang te zijn voor hun bekendheid in de buurt, de man van de verborgen vrouw en de omgeving wanneer ze iets zouden doen met de vermoedens die ze hebben (S.F.4.6, S.F.4.8, S.F.4.9, S.F.4.10, S.F.4.14, S.F.4.15, S.F.6.6, S.F.6.16, S.F.6.33, S.F.7.29, S.F.7.30, S.F.8.12, S.F.8.17, S.F.8.18, S.F.8.33, S.F.8.41, S.F.8.50). Enkele citaten hierover:
- 'Ik heb gehoord van die vrouw op straat hier. Maar R zegt: 'we kunnen niets doen'. Dat is echt erg. Ja. Als hun zonen, die grote zonen, van 20 of 18. Hij komt naar jouw voordeur of de vader komt. Dat is echt mentaliteit' (S.F.4.14).
- 'Maar ik neem ze ook niet kwalijk. Ze zijn ook afstandelijk en willen niet in de problemen komen. Ik heb zelfs sleutelfiguren die signalen hebben doorgegeven en die zeggen: 'Alsjeblieft, zeg niet dat ik het signaal heb gegeven.' Samen ze vormen vijf

vrouwen, vijf sleutelfiguren. Ze willen niet dat de anderen, dat zij het signaal. Ze zegt: 'zeg niet tegen de anderen dat ik het signaal heb gedaan.' Want die persoon kent de anderen ook, dus ze zijn bang dat ze gewoon die man zeg maar er achter komt. Dan zit zij in problemen. Ik ben zelfs een keer bedreigd. Een vrouw zegt: 'Bemoei je niet met leven van anderen, want ze gaan het tegen je man zeggen. Ja, jij bent achter die vrouwen gegaan' (S.F.8.17).

- 'Nee niet altijd. Ze zijn ook bang. Sommigen wel, sommige sleutelfiguren die durven en sommigen zeggen: 'Ik wil niet bemoeien. Ik ben bang, die man is...' Ik heb ook signalen zo en die vrouwen zijn bang. 'Nee nee, ik wil niet, niet te snel, het is een moeilijke man.' Het is toch gewoon een man, niet een leeuw? Zeggen: 'Nee, wij zijn bang' (S.F.8.33).

- 'En ze durven ook niet, ze willen niet in de problemen komen. Ze denken: 'Stel je voor dat ik de politie ga bellen of Steunpunt Huiselijk Geweld, dan gaan ze toch die anderen erachter komen dat ik dat heb gemeld.' Dat willen ze niet. Ze willen niet dat anderen weten. Ook we zeggen: 'Je kan ook anoniem bellen. Maar ze zeggen: 'nee', ze vertrouwen het niet, omdat ze een slechte ervaring hebben. Als één in de groep vertelt: 'Ik heb slechte ervaring met de politie, gebeld, anoniem, niet mijn naam geven en ze hebben toch mijn naam doorgegeven.' Dan zeggen die anderen: 'Oké, dan werkt dat niet. Dan ga ik niet bellen.' Als ze bij mij komen en zeggen: 'Ja maar ik wil niet dat mijn naam...' dan doe ik gewoon. Dan zeg ik niet. Dus ik schrijf ook de gegevens sleutelfiguren niet op die signalenformulier' (S.F.8.41).

- 'Maar ze kunnen jou, zeg maar zien als verrader' Dat kan zo' (S.F.7.29, S.F.7.30).

- 'Wij vinden moeilijk. Wij zijn gewoon bang voor die mensen voor die familie. Wij willen niet dat de familie weet dat wij, wat wij kunnen doen' (S.F.6.33).

Doordat de sleutelfiguren bang zijn voor hun bekendheid in de buurt, de man van de verborgen vrouw en de omgeving, geven ze geen gegevens door van de verborgen vrouw aan de contactpersoon voor de sleutelfiguren (S.f.8.26, S.F.8.33, S.F.8.50). Deze contactpersoon ziet dit als een grote belemmering, maar kan de sleutelfiguren dit niet kwalijk nemen. Ook durven ze geen contact op te nemen met andere instanties (S.F.41). Ook respondent 9 ziet dat sommige sleutelfiguren niet actief zijn in het doorgeven van vermoedens (S.F.9.39). Het is onduidelijk wat volgens haar hier de oorzaken van zijn. Ook geeft een van de respondenten aan zelf niet bang te zijn voor problemen, maar dat haar eigen kinderen en familie zich grote zorgen maken als ze aan de slag gaat met vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Het volgende zegt ze hierover: 'Maar natuurlijk is er ook gevaar. Ik durf het wel om verder te gaan, maar als ik aan mijn kinderen en familie denk, dan gaan zij zich zorgen maken als ik zover ga, omdat zij het gevaarlijk vinden' (S.F.2.11).

- Bang dat de vertrouwensband verdwijnt, goed contact een belemmering.
Respondent 8 geeft aan dat de sleutelfiguren bang zijn om de vertrouwensband kwijt te raken met de vrouw in kwestie, als ze iets gaan doen met de vermoedens die ze hebben (S.F.8.19). Daarnaast is de volgende vraag aan de respondenten gesteld: Wat doet u als u een goede band hebt opgebouwd met een vrouw, maar u toch vermoedens hebt van verborgen vrouwen problematiek? Respondent 6 geeft aan dat ze de vermoedens niet zou doorgeven aan Dona Daria als de vrouw een bekende voor haar is (S.F.6.17, S.F.6.26, S.F.6.27). In tegenstelling tot respondent 6 zouden de respondenten 7 en 8 wel de vermoedens doorgeven, wanneer ze de vrouw in kwestie kennen (S.F.7.32, S.F.8.32). Daarnaast benadrukt respondent 9 dat goed contact met de vrouw in kwestie een belemmering kan zijn in de aanpak. Ze zegt hierover: 'Zij kende hier iemand heel goed.'

Een beetje een vriendin van haar. Ze vertelde over haar schoonzus. 'Mijn schoonzus mag niet naar buiten komen, maar je mag het niet vertellen. Ik vertrouw jou, het is een familieprobleem.' Ze heeft een tijdje ook echt niks verteld. Het voelde niet goed, omdat ze die vrouw zelf ook kende. Ze belde mij: 'Mevrouw Yalniz ik wil je een geheim vertellen. Niemand mag het weten.' Ik zei dat is toch wel een duidelijk signaal. Hoe kunnen we haar helpen? Uiteindelijk heb ik toch met die vrouw die de signalen binnen heeft gebracht gesproken. Zij heeft het toen ook zelf aan mij verteld. Voor het sleutelfiguur was dat wel een opluchting' (S.F.9.42).

- Sleutelfiguren willen niet meehelpen in de aanpak.
Respondent 8, contactpersoon voor de sleutelfiguren, loopt er tegenaan dat de sleutelfiguren niet mee willen helpen in de aanpak zelf. Ze komen wel met signalen, maar willen vervolgens niet mee helpen in de aanpak (S.F.8.20, S.F.8.22). Ze zegt hierover het volgende: 'En ze vinden ook moeilijk, het is een heel gevoelig onderwerp en ze willen gewoon dat niet voor signaleren, maar in de aanpak willen ze gewoon niet mee werken. Ze zeggen: 'Ik kan niet. ik ga niet kloppen, ik ga niet bellen, ik wil gewoon die met andere mensen die in gespecialiseerd zijn dat doen. Dus ik dacht: 'Ja aan de ene kant hebben ze wel gelijk.' Ze zijn bang dat ze in de problemen komen'(S.F.8.20). Ook de andere contactpersoon voor de sleutelfiguren bevestigt dit doordat ze het volgende zegt: 'Je kan ook niet verwachten, in aanpak vooral. 'wil je even naar school gaan praten'. Nee die expertise hebben ze niet. Ik en mijn andere collega (coördinator speeltuin), zijn eigenlijk altijd bezig met de aanpak' (S.F.9.22, S.F.9.23). Opvallend is dat twee andere respondenten dit ook bevestigen (S.F.3.12, S.F.4.25).

3.9 Wensen en ideeën sleutelfiguren

In deze paragraaf zullen de volgende vragen centraal staan: wat zijn de wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreft het signaleren en het doorgeven van vermoedens? Aanvankelijk was het plan om de wensen en ideeën betreft het signaleren en de wensen en ideeën betreft het doorgeven van vermoedens te scheiden van elkaar. Tijdens de interviews kwam naar voren dat de sleutelfiguren wensen en ideeën hebben die horen bij het signaleren en het doorgeven van vermoedens en er bleek dan ook dat het lastig is om deze van elkaar te onderscheiden.

De respondenten geven de volgende wensen en ideeën:

- Meer voorlichting.
Vier van de negen respondenten zien voorlichting over verborgen vrouwen problematiek als een manier waarop nog meer mensen bewust worden van deze problematiek en extra goed gaan opletten in de wijk (S.F.1.9, S.F.2.8, S.F.3.8, S.F.9.18). Respondent 3 zegt hierover: 'Mensen moeten nog meer bewust worden over wat verborgen vrouwen zijn. Ze moeten weten wat 'normaal' is. Dit misschien via voorlichtingen. Zo kunnen andere mensen ook beter signaleren en komen hier misschien ook meer signalen binnen' (S.F.3.8). Respondent 7 denkt dat voorlichting aan mannen en kinderen op scholen ook belangrijk is (S.F.7.41).
- Activiteiten organiseren, mensen uitnodigen bij het buurthuis.
Vijf van de negen respondenten zien het organiseren van meer activiteiten als een manier waarop nog meer verborgen vrouwen bereikt kunnen worden en wensen dat er meer activiteiten georganiseerd kunnen worden (S.F.1.10, S.F.4.21, S.F.4.27, S.F.6.31, S.F.6.32, S.F.4.27, S.F.5.5, S.F.5.44). Een citaat van respondent 4 hierover: 'Mijn wens is altijd: ik wil helpen en dan vraag ik aan hun zelf. Ik wil iets leuks voor die vrouwen. Dan krijg ik meer vrouwen. Dan gaan ze niet alleen les volgen. Ik wil iets leuks doen voor die vrouwen. Niet alleen maar komen les volgen. Daarna naar huis met hoofdpijn. Is ook vrolijk voor die vrouwen. Maar ja, ik heb mevrouw Abghour ook gezegd. Ja is moeilijk' (S.F.4.27). Helaas is hier te weinig subsidie voor, volgens twee respondenten (S.F.4.20, S.F.5.23). Opmerkelijk is dat respondent 7 juist aangeeft dat het organiseren van meer activiteiten niet zinvol is, omdat verborgen vrouwen hier toch niet naar toe komen (S.F.7.39). Wel geeft ze aan dat het organiseren van ochtenden op scholen speciaal voor moeders zinvol zou kunnen zijn (S.F.7.43).
- Media inzetten.
Volgens respondent 7 is er een grote rol weggelegd voor de media, omdat dit de enige manier is om verborgen vrouwen te bereiken (S.F.7.32, S.F.7.42).
- Sleutelfiguren belonen.
De respondenten 8 en 9, contactpersonen voor de sleutelfiguren vanuit Dona Daria, zijn van mening dat de sleutelfiguren beloond moeten worden en een vergoeding moeten krijgen (S.F.8.28, S.F.8.53, S.F.9.50, S.F.9.54). Respondent 8 zegt hierover: 'Uh... kijk die sleutelfiguren, die zijn vrijwilligers. Er zijn vrijwilligers van een andere organisaties. Stel je voor.. Wij hebben hier twee van Dock. Die werken voor Dock. Wij zijn Dona Daria en zijn met een project. En die sleutelfiguren willen ook dat ze beloond zijn. Soms willen ze niet meewerken, omdat Dona Daria die wil alleen haar belang. Ze doen niks voor ons. Als wij bijvoorbeeld iets kunnen doen, al is het maar een cadeaubon af en toe of keertje uit eten met de sleutelfiguren, iets leuks zodat ze gewoon blijven actief, met ons werken. Als

ik bijvoorbeeld, alleen als ik informatie heb nodig, misschien, dan kom ik naar. En als ik jou niet nodig heb... Dan willen ze niet' (S.F.8.28).

- Sleutelfiguur-zijn laten meetellen voor vrijwilligerswerk.
'De uren die ze gebruiken voor sleutelfiguren, kan misschien op papier zetten wettelijk dat dat ook meetelt voor het vrijwilligerswerk wat ze moeten doen', aldus respondent 9 (S.F.9.53).
- Vrijwilligersbudget nodig.
In paragraaf 3.7.2 wordt beschreven dat twee respondenten vertellen van hun eigen geld dingen te kopen om contact te krijgen met verborgen vrouwen, terwijl ze van een uitkering moeten leven bijvoorbeeld (S.F.5.41, S.F.6.29). Tegelijk geven deze respondenten aan dat het belangrijk is om de activiteiten gezelliger te maken, zodat er meer vrouwen komen. Volgens de respondenten 5 en 6 is er daarom een vrijwilligersbudget nodig (S.F.5.39, S.F.6.30). Respondent 6 vertelt het volgende: 'Nou kijk, wij zijn gewoon vrijwilligers. Wij kunnen gewoon vrijwilligersbudget. Dan kunnen wij, iets meer doen. Begrijp je? Dan heb je ook, begrijp je. Dat is ook belonen. Soms zeg ik: 'ja waarom doe ik dat, wat krijg ik van'? Van mijn zak. Nee. Nee' (S.F.6.30).
- Meer sleutelfiguren.
Volgens respondent 7 zijn er te weinig sleutelfiguren en zouden er meer sleutelfiguren moeten komen per wijk (S.F.7.34, S.F.7.36, S.F.7.46).
- Sleutelfiguren meer gegevens doorgeven.

Respondent 8 spreekt expliciet de wens uit dat de sleutelfiguren meer gegevens over vermoedelijke verborgen vrouwen moeten doorgeven: 'Signaleren. Ik hoop dat die sleutelfiguren mee kunnen werken, want sommigen die hebben heel veel signaleren en ze willen het niet doorgeven. En ook als ze iets zeggen, ze geven geen gegevens, niets' (S.F.8.23, S.F.8.16). Daarnaast geven de respondenten 5 en 9 aan dat sleutelfiguren begeleiding nodig hebben en dat dit er dan ook meer moet komen (S.F.5.18, S.F.9.27, S.F.9.43, S.F.9.45).

3.10 Samenwerken

Bij de paragraaf 'doorgeven van vermoedens' kwam naar voren dat de respondenten verschillende vervolgstappen ondernemen als het gaat om het doorgeven van vermoedens. Maar als de sleutelfiguren ervoor kiezen om hun vermoedens te delen met iemand van een organisatie, naar wie gaan ze dan toe? En wie of welke organisatie zou, volgens de sleutelfiguren, geschikt zijn om mee samen te werken? In deze paragraaf zal er eerst worden stil gestaan bij de persoon of organisatie waar de sleutelfiguren momenteel heen gaan met hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Vervolgens zal er worden gekeken naar een gewenste samenwerking, volgens de sleutelfiguren.

3.10.1 Huidige situatie samenwerken

Interessant is dat bijna alle respondenten aangeven naar Dona Daria te gaan als ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek of vragen hebben. Ook werken ze altijd samen met medewerkers van Dona Daria als het gaat om de aanpak. Wanneer de respondenten aangeven dat ze naar mevrouw Abghour of mevrouw Yalniz gaan, wordt Dona Daria bedoeld. mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz zijn namelijk de contactpersonen vanuit Dona Daria voor de sleutelfiguren (S.F.1.4, S.F.2.3, S.F.4.5, S.F.4.24, S.F.4.11, S.F.4.22, S.F.5.27, S.F.6.17, S.F.6.20, S.F.6.21, S.F.6.22, S.F.6.36, S.F.7.5, S.F.7.33, S.F.7.55, S.F.8.24, S.F.8.35, S.F.8.39). Op de vraag aan wie het sleutelfiguur haar vermoedens van verborgen vrouwen problematiek door zou geven, antwoordt de respondent: 'Gewoon aan Dona Daria' (S.F.7.33). Ook geven twee respondenten aan dat ze naast mevrouw Yalniz ook naar de coördinator van speeltuin de Klimroos gaan (S.F.1.4, S.F.1.17, S.F.2.3). Deze coördinator is tegelijk ook een sleutelfiguur van Dona Daria in de aanpak Verborgen Vrouwen. Respondent 3 geeft aan niet zelf naar mevrouw Yalniz of de coördinator van de speeltuin de Klimroos te gaan, maar de gegevens van mevrouw Yalniz en de coördinator van de speeltuin de Klimroos door te geven aan de mensen die haar wat vertellen over een verborgen vrouw (S.F.3.13).

In tegenstelling tot de andere respondenten geeft respondent 5 aan dat ze weinig contact heeft met het programma aanpak Verborgen Vrouwen en zou overleggen met de wijkagent of het maatschappelijk werk (S.F.5.6, S.F.5.34). Maar opvallend geeft ze wel weer aan altijd haar vermoedens van verborgen vrouwen problematiek door te geven aan mevrouw Abghour (S.F.5.27). Verder geven de respondenten aan dat ze nog nooit naar een andere organisatie, buitenom Dona Daria, zijn gegaan voor advies of met hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek (S.F.4.28, S.F.5.27, S.F.6.37, S.F.6.41, S.F.7.55, S.F.8.25, S.F.8.34, S.F.8.39, S.F.9.30).

Wat doen de coördinator van de speeltuin de Klimroos en de contactpersonen voor de sleutelfiguren vanuit Dona Daria, mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek? Respondent 1, coördinator speeltuin de Klimroos, geeft aan dat ze bij de juffrouw of het schoolmaatschappelijk werk meer informatie vraagt over de vrouw in kwestie (S.F.1.7). Respondent 8, mevrouw Abghour, geeft aan dat ze advies vraagt bij Veilig Thuis als de situatie echt zorgwekkend is. Ook respondent 9 geeft aan contact op te nemen met Veilig Thuis, maar ziet hier wel een probleem in. Ze geeft aan dat je voor Veilig Thuis concrete gegevens nodig hebt van de vrouw. Ze zegt over Veilig Thuis het volgende: 'Wij hebben een afspraak met Veilig Thuis. Als wij vragen hebben over de aanpak. Kunnen wij altijd bellen en samenwerken. Als het echt spoed is en het gaat echt niet. En van andere mensen hoor je dat ze elke dag mishandeld wordt dan bel ik ook naar Veilig Thuis. Dan kijken we hoe we het beste kunnen aanpakken. Maar wat het vaak is. Als je belt moet je concrete geboortedatum en dit en dat hebben. Dat is soms heel moeilijk, om zoveel informatie te krijgen' (S.F.9.55, S.F.9.56). Verder

vertelt respondent 9 dat ze MeMoSa inschakelen voor de verdere begeleiding van verborgen vrouwen (S.F.9.14, S.F.9.57).

Aan de respondenten is de volgende vraag gesteld: Hebt u het idee dat er iets gedaan wordt met de vermoedens die u doorgeeft? Twee van de negen respondenten geven aan dat ze geen idee hebben wat er volgens met de door hun doorgegeven vermoedens gaat gebeuren (S.F.5.24, S.F.6.43). Een van de respondenten zegt hierover het volgende, via haar tolk: 'Ja klopt hebben we wel gesproken, maar het is niet duidelijk wat gaat verder gebeuren' (S.F.5.24).

Waarom gaan de sleutelfiguren naar Dona Daria of de coördinator van de speeltuin de Klimroos?

- Opdracht van Dona Daria.

Drie respondenten geven aan dat ze naar Dona Daria gaan, omdat dit de opdracht was vanuit Dona Daria en de aanpak Verborgen Vrouwen van Dona Daria is (S.F.6.41, S.F.7.51, S.F.8.24, S.F.8.40). Daarnaast geeft respondent 9, mevrouw Abghour, aan dat ze ook benadrukt bij de sleutelfiguren dat ze Dona Daria kunnen bellen. Zo heeft ze bijvoorbeeld in Delfshaven haar gegevens achtergelaten bij de sleutelfiguren, zodat ze haar kunnen bellen als ze zelf niet meer actief is in Delfshaven. Ze zegt hierover het volgende: 'Kijk, wij zijn ook niet meer actief bij Delfshaven en de sleutelfiguren komen nog steeds naar ons. Wij zijn al bekend daar, dus: 'Ah, die, die waren gewoon bezig toen.' Wij delen ook kaartjes. Dus ik zeg tegen die vrouwen: 'Bewaar dit, misschien heb je nodig.' Dus ze bellen gewoon ons. Ik ken zelf geen andere organisatie. Ze bellen mij of Dona Daria. Voor de rest bellen ze niet. Omdat, wij zijn bezig met dit onderwerp, met die project'(S.F.8.38, S.F.8.39, S.F.40). Ook zegt ze het volgende: 'Ja liefst aan mij. Ze mag bellen. Omdat wij bezig zijn met dat project. Ik zeg: 'Wij zijn bezig met die project, bel mij' (S.F.8.24).

- Angst voor problemen.

Verder benadrukt respondent 8 dat de sleutelfiguren niet durven te bellen naar andere organisaties uit angst voor problemen, bijvoorbeeld dat iemand erachter komt dat ze hebben gebeld naar een organisatie (S.F.8.41).

- Speeltuin de Klimroos toegankelijk.

Respondent 2 vertelt dat speeltuin de Klimroos fijn is voor de sleutelfiguren, omdat ze meteen hun vragen kunnen stellen en ondersteuning krijgen (S.F.2.9).

- Geen vertrouwen in andere organisaties.

De respondenten 2 en 8 geven aan dat de sleutelfiguren geen vertrouwen hebben in andere organisaties (S.F.1.3, S.F.8.41). Respondent 8 vertelt dat ze geen vertrouwen hebben in andere organisaties, zoals de politie bijvoorbeeld, omdat sommige sleutelfiguren slechte ervaringen hebben en deze ervaringen vertellen aan de andere sleutelfiguren. Ze vertelt hierover: 'Ook we zeggen: 'Je kan ook anoniem bellen. Maar ze zeggen: 'nee', ze vertrouwen het niet, omdat ze een slechte ervaring hebben. Als één in de groep vertelt: 'Ik heb slechte ervaring met de politie, gebeld, anoniem, niet mijn naam geven en ze hebben toch mijn naam doorgegeven.' Dan zeggen die anderen: 'Oké, dan werkt dat niet. Dan ga ik niet bellen.' Als ze bij mij komen en zeggen: 'Ja maar ik wil niet dat mijn naam...' dan doe ik gewoon. Dan zeg ik niet. Dus ik schrijf ook de gegevens sleutelfiguren niet op die signalenformulier' (S.F.8.41).

3.10.2 Gewenste situatie betreft samenwerken

Aan de respondenten is de volgende vraag gesteld: Met welke organisatie zou u graag willen samenwerken? Van de respondenten, exclusief de coördinator van speeltuin de Klimroos, mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz, hebben 4 respondenten geen idee met welke organisatie er samen gewerkt kan worden. Ze zijn niet bekend met de organisaties in de buurt of de organisaties die iets zouden kunnen betekenen in de aanpak Verborgten Vrouwen (S.F.2.14, S.F.4.29, S.F.6.38, S.F.6.39, S.F.6.42, S.F.7.54, S.F.7.57).

De andere respondenten benoemen de volgende organisaties voor een mogelijke samenwerking:

- **Eigen Kracht Centrale.**
Respondent 1 vertelt: 'Met wie ik zou willen samenwerken. Er is hier een Turkse man gekomen van eigen kracht centrale. Wat hij verteld hun gaan ook voor gezinnen en wij gaan sleutelfiguren geven en die mensen moeten zelf aanmelden. Als iemand bij mij komt, mijn kind maakt veel schulden ik weet niet mijn weg, wat moet ik doen? Straks word ik de deur uitgezet. Die man gaat netwerk zoeken. Ik denk dat dat echt helpt' (S.F.1.20).
- **Scholen.**
Respondent 8 vertelt: 'Met scholen, dat scholen, die hebben alle gegevens, namen. En sommige scholen willen niet meewerken. Misschien gegevens en alles, ze kunnen ook met ons, wij werken. Dat wij gewoon.. uh.. Hun weten alles. Scholen weten alles, wie is altijd aanwezig en wie niet? De moeder van wie hebben wij nooit gezien. Dat weten ze ook. Dus als de scholen kunnen meewerken, dan zou het goed zijn' (S.F.8.27). Ook respondent 9 geeft aan dat de samenwerking met scholen goed zou zijn (S.F.9.17). Tegelijk ziet ze dat scholen voorzichtig zijn en voorlichting afhouden (S.F.9.13, S.F.9.33).
- **Dock.**
De respondenten 8 en 9 geven aan dat Stichting Dock een goede partij zou kunnen zijn in de samenwerking in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord (S.F.8.43, S.F.9.35). Interessant is dat respondent 1 juist geen vertrouwen heeft in een samenwerking met Stichting Dock, omdat ze slechte ervaringen heeft met Dock (S.F.1.26).
- **De buurthuizen.**
Respondent 8 verwondert: 'Waarom moeten ze Dona Daria bellen om door te geven. Hier moeten ze bij buurthuis de Dam ook kunnen melden: 'Hier in onze buurt zit iemand met problemen.' En dan kunnen ze gewoon zelf doen' (S.F.8.44).
- **Radar.**
Ook geeft respondent 8 aan dat Radar een organisatie zou kunnen zijn waar de sleutelfiguren terecht zouden kunnen met hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek (S.F.8.45).
- **DSB.**
Respondent 9 vertelt dat ze al een goede samenwerking met DSB heeft gehad en dat dit ook een goede partner zou zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord (S.F.9.34).
- **Wijkteams Feijenoord**
Volgens respondent 9 zouden de wijkteams ook van betekenis kunnen zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord (S.F.9.36). Dock zit ook in de wijkteams in het gebied Feijenoord.

- MeMoSa.
Respondent 9 vertelt: 'Ik wilde dus heel graag, hier een plek krijgen met MeMoSa samen iets doen. Op een ochtend bijvoorbeeld. Hier een plek maken, dat vrouwen toch komen met hun partner problemen, geweld problemen. Kunnen ze toch terecht hier' (S.F.9.40).
- Dona Daria moet blijven
Een van de respondenten spreekt haar verlangen uit dat Dona Daria blijft in het gebied Feijenoord (S.F.1.21, S.F.1.22).
- Hele gemeenschap moet meewerken.
Twee respondenten spreken hun verlangen uit dat de hele gemeenschap mee werkt in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord (S.F.7.56, S.F.8.47).

Wat hebben de sleutelfiguren nodig zodat ze naar een van de bovengenoemde organisaties gaan? Respondent 8 geeft als aanbeveling dat er een vertrouwenspersoon nodig is bij de organisaties waar de sleutelfiguren naar toe zouden kunnen gaan (S.F.8.48). Ook komt ze met het volgende idee: 'Een formulier of iets. Er kunnen ook formulieren zijn dat ze gewoon kunnen invullen en daar weg gooien zonder gegevens. Ja dat ze gewoon, kunnen daar leggen. Als ze bang zijn om zelf naar de persoon toe te gaan. Misschien is het wel een idee. Ik weet het niet. Ik vind gewoon dat de sleutelfiguren, durven niet de gegevens te geven. Dat vind ik jammer. Dus zo kunnen we die vrouwen gewoon niet helpen. Ze willen wel anderen helpen, maar hoe? Ik wil haar wel helpen, maar niet in de problemen komen' (S.F.8.49, S.F.8.50). Verder benadrukt respondent 9 dat de organisatie laagdrempelig moet zijn, willen de sleutelfiguren er heen gaan (S.F.9.41).

3.11 Beantwoording van de deelvraag

De antwoorden die gekomen zijn uit de afgenomen interviews leiden naar een antwoord op deelvraag 2: Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de stakeholders betreffende het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord? Als eerste wordt er stilgestaan bij de bevindingen van de sleutelfiguren betreft het signaleren en het doorgeven van vermoedens in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Vervolgens zal er stilgestaan worden bij de wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreft het signaleren en het doorgeven van vermoedens in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord. Als laatste worden de bevindingen, wensen en ideeën van de sleutelfiguren als het gaat om het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord beschreven. Er is gekozen om alle relevante resultaten beschrijven, ook als maar één respondent een bepaald punt benoemd. Dit omdat er zo een compleet beeld ontstaat.

3.11.1 Bevindingen signaleren

De meeste respondenten geven aan dat ze signalen van verborgene vrouwen problematiek van iemand uit hun formele en informele netwerk doorkrijgen. Ook geven de meeste respondenten aan dat ze de activiteiten in de buurthuizen, waar ze actief zijn, gebruiken om verborgene vrouwen problematiek te signaleren. Zo bellen ze aan bij vrouwen die niet (meer) naar het buurthuis komen, gebruiken hun cursisten om andere vrouwen te werven voor de activiteiten in het buurthuis, komen ze veel in contact met vrouwen in het buurthuis en vertellen ze buiten het buurthuis hoe belangrijk groepsactiviteiten zijn. Verder geven meerdere respondenten aan dat ze actief de buurt in de gaten houden.

Waar lopen de sleutelfiguren tegenaan betreft het signaleren? Hieronder staan de knelpunten beschreven en hoeveel respondenten dit knelpunt benoemen:

- drie respondenten: verborgene vrouwen praten niet of hebben in niemand vertrouwen;
- twee respondenten: te weinig subsidie om meer activiteiten te organiseren;
- twee respondenten: van eigen zak betalen;
- één respondent: verborgene vrouwen die niet in de buurt wonen kun je moeilijk signaleren;
- één respondent: te weinig sleutelfiguren en onbekend hoeveel sleutelfiguren er zijn;
- één respondent: signaleren moeilijk door het ontbreken van gegevens;
- één respondent: mensen willen er niet over praten.

3.11.2 Bevindingen doorgeven van vermoedens

De meeste respondenten vertellen dat ze eerst zelf proberen te helpen en vervolgens (professionele) hulp inschakelen. Verder geven twee respondenten aan dat ze aan vrouwen vertellen dat het niet normaal is om alleen maar binnen te blijven. Praten, advies geven en een bezoek brengen zijn de stappen die twee respondenten ondernemen wanneer ze signalen hebben van verborgene vrouwen problematiek. In tegenstelling tot deze respondenten geeft respondent 5 aan dat het geen goed idee is om aan te bellen, omdat je niet weet hoe er gereageerd wordt. De contactpersonen vanuit Dona Daria voor de sleutelfiguren, mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz, registreren de signalen en overleggen met collega's en de sleutelfiguren over de juiste aanpak.

Als belemmeringen in het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek geven de respondenten de volgende punten aan:

- Vijf respondenten: angst om zelf in de problemen te komen wanneer ze aan de slag gaan met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Ze zijn bang voor hun bekendheid in de buurt, de man van de verborgen vrouw en de omgeving.
- Vijf respondenten: bang voor problemen voor de vrouw en haar gezin, zoals het uithuisplaatsing van de kinderen; Ook mevrouw Abghour, contactpersoon voor enkele sleutelfiguren, ziet het als een grote belemmering dat de sleutelfiguren geen gegevens van de verborgen vrouwen durven door te geven aan haar.
- Eén respondent: bang dat haar eigen kinderen en familie zich grote zorgen maken als ze aan de slag gaan met vermoedens van verborgen vrouwen problematiek.
- Twee respondenten: bang dat de vertrouwensband verdwijnt, goed contact een belemmering.
- Eén respondent (mevrouw Abghour): sleutelfiguren willen niet meehelpen in de aanpak.

3.11.3 Wensen en ideeën signaleren en doorgeven van vermoedens

Welke ideeën en wensen hebben de sleutelfiguren als het gaat om het signaleren en het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek?

- meer voorlichting (vier respondenten);
- activiteiten organiseren, mensen uitnodigen bij het buurthuis (vijf respondenten);
- media inzetten (één respondent);
- sleutelfiguren belonen (mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz);
- sleutelfiguur-zijn laten meetellen voor vrijwilligerswerk (mevrouw Yalniz);
- meer sleutelfiguren (één respondent);
- sleutelfiguren meer gegevens doorgeven (mevrouw Abghour).

3.11.4 Samenwerken

Als de sleutelfiguren ervoor kiezen om hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek te delen, naar wie of welke organisatie gaan ze dan toe? Bijna alle respondenten geven aan dat ze naar Dona Daria gaan als ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek. Ze gaan naar mevrouw Abghour of mevrouw Yalniz, contactpersonen voor de sleutelfiguren vanuit Dona Daria. Ook geven twee respondenten aan, dat ze naast mevrouw Yalniz ook naar de coördinator van de speeltuin de Klimroos gaan.

Ook geeft één van de respondenten aan weinig contact te hebben met het programma aanpak Verborgen Vrouwen en ze zou dan ook overleggen met de wijkagent of het maatschappelijk werk, wanneer ze vermoedens heeft van verborgen vrouwen problematiek. Mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour vragen advies bij Veilig Thuis en nemen contact op met MeMoSa. De coördinator van de speeltuin de Klimroos probeert meer informatie over de vrouw in kwestie te achterhalen bij de juffrouw van de kinderen of het schoolmaatschappelijk werk. Verder geven de respondenten aan dat nog nooit naar een andere organisatie, buitenom Dona Daria, zijn gegaan voor advies of met hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek.

Waarom gaan de sleutelfiguren naar Dona Daria of de coördinator van de speeltuin de Klimroos en niet naar een andere organisatie? Drie respondenten geven aan dat ze naar Dona Daria gaan, omdat de opdracht (aanpak Verborgen Vrouwen) van Dona Daria is en Dona Daria benadrukt dat de sleutelfiguren naar Dona Daria kunnen bellen. Een van de respondenten geeft aan dat de

sleutelfiguren angstig zijn om problemen te krijgen wanneer ze contact opnemen met een andere organisatie. Daarnaast geeft een van de respondenten aan dat de Speeltuin de Klimroos toegankelijk is en twee respondenten vertellen dat ze geen vertrouwen hebben in andere organisaties door slechte ervaringen.

3.11.5 Wensen en ideeën samenwerken

Met welke organisatie zouden de sleutelfiguren samen willen werken? Opvallend is dat vier respondenten geen idee hebben met welke organisatie dat zou kunnen zijn.

Verder worden de volgende organisaties genoemd:

- Eigen Kracht Centrale (één respondent);
- scholen (mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz);
- Stichting Dock (mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz, opvallend is dat de coördinator van de speeltuin de Klimroos dit juist niet ziet als een mogelijke samenwerking, omdat ze hier slechte ervaringen mee heeft.);
- de buurthuizen (mevrouw Abghour);
- Radar (mevrouw Abghour);
- DSB (mevrouw Yalniz);
- Wijkteams Feijenoord (mevrouw Yalniz);
- MeMoSa (mevrouw Yalniz);
- hele gemeenschap moet meewerken (twee respondenten).

Respondent 9, mevrouw Abghour, geeft aan dat er een vertrouwenspersoon nodig is bij de organisaties waar de sleutelfiguren naar toe zouden kunnen gaan. Daarnaast komt ze met het idee dat er een anoniem meldingsformulier moet komen bij de organisaties, zodat de sleutelfiguren, zonder hun eigen gegevens, vermoedens van verborgen vrouwen problematiek kunnen doorgeven. Als laatste geeft respondent 9 aan dat de organisatie laagdrempelig moet zijn, willen de sleutelfiguren er heen gaan.

In hoofdstuk 3 zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreft het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord beschreven. Maar wat zeggen de stakeholders in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord over het aspect ‘samenwerken’? En wat zeggen de stakeholders over de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord? In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 4) zal er onder andere bij deze vragen stilgestaan worden.

*‘Sleutelfiguren weten nog steeds niet waar ze zich
moeten melden’
(stakeholder)*

4. Perspectief van de stakeholders

Inleiding

In dit hoofdstuk zal stil gestaan worden bij deelvraag 3: Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de stakeholders betreffende het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? De gebruikte onderzoeksmethode in dit hoofdstuk is het analyseren van de half gestructureerde interviews met de stakeholders. Er zijn in totaal zes stakeholders (respondenten) geïnterviewd. De stakeholders zijn vanuit verschillende disciplines en (hulpverlenings)organisaties betrokken bij de aanpak Verborgten Vrouwen. De interviews zijn afgenomen volgens het opgestelde interviewprotocol (zie bijlage III). De uitgewerkte interviews zijn te vinden in het digitale bronnenboek. Het kernlabelsysteem van de interviews met de stakeholders is te vinden in bijlage VII. De codering is als volgt: er zijn letters gekozen op basis van functie van de respondent en het cijfer achter deze letters staat voor het fragmentnummer uit het interview met deze respondent. De uitkomsten van de interviews met de stakeholders zijn geanalyseerd door ze eerst een fragmentnummer en sublabel te geven. Het geven van een sublabel is specifiek gedaan en blijft dicht bij het fragment zelf. Vervolgens zijn deze sublabels geordend onder labels. Deze labels zeggen iets over het kernlabel. De kernlabels zijn afgeleid van de topics uit het interviewprotocol. Niet alle kernlabels zijn gebruikt voor het beantwoorden van deelvraag 3, maar ze zijn wel allemaal nuttig om te komen tot een antwoord op deelvraag 3. De informatie uit dit hoofdstuk wat niet gebruikt is voor het beantwoorden van deelvraag, wordt wel gebruikt in de analyse (zie hoofdstuk 5) en voor de aanbevelingen (zie hoofdstuk 7).

Vanwege privacy redenen wordt alleen de functie van de respondenten en de organisatie waarin zij werkzaam zijn genoemd. De interviews van de eerste vijf respondenten zijn met audioapparatuur opgenomen. De uitspraken zullen dan ook letterlijk worden geciteerd. Respondent 6 wilde vanwege persoonlijke redenen niet dat het interview opgenomen zou worden. Van dit interview is er een verslag gemaakt (zie bronnenboek).

Naast de interviews wordt er ook verwezen naar een notulen die gemaakt is naar aanleiding van een bijeenkomst van de werkgroep verborgen vrouwen (zie bronnenboek). Tijdens deze bijeenkomst waren er belangrijke partijen aanwezig, die betrokken zijn bij de aanpak van verborgen vrouwen problematiek. De volgende respondenten hebben we bereid gevonden om mee te werken aan ons onderzoek:

- Respondent 1: participatiemakelaar, Dock (F.L.).
- Respondent 2: beleidsadviseur, gemeente Rotterdam (B.A.).
- Respondent 3: gebiedsvoorzitter Feijenoord, gemeente Rotterdam (G.V.).
- Respondent 4: gezinscoach uit het wijkteam Feijenoord (O.D.).
- Respondent 5: gebiedsnetwerker, gemeente Rotterdam (G.N.).
- Respondent 6: netwerkregisseur, Centrum voor Jeugd en Gezin Feijenoord (N.R.).

Als eerste zal in dit hoofdstuk gekeken worden naar welke functie en taken de respondenten hebben binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in Feijenoord. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de ervaringen die de respondenten hebben met Dona Daria als organisatie. Daarna wordt er weergegeven welke ervaringen en visie de respondenten hebben op het inzetten van sleutelfiguren. Vervolgens wordt beschreven welke wensen en ideeën de respondenten hebben met betrekking tot het samenwerken van sleutelfiguren en professionals. Hierna wordt weergegeven wat de respondenten praktisch kunnen betekenen als organisatie waarin zijn werkzaam zijn. Tenslotte wordt er gekeken naar de verschillende visies die de respondenten hebben op de verborgen vrouwen (problematiek).

De aspecten waarbij wordt stilgestaan in dit hoofdstuk zijn herleidbaar uit onze onderzoeksvraag- en de deelvragen en sluiten aan bij de topics uit het opgestelde interviewprotocol (zie bijlage III). De topics zijn bewust niet vanuit de literatuur opgesteld, omdat we niet specifiek wilden vragen naar bepaalde punten en we juist een goed en breed beeld willen hebben van de sleutelfiguren. Ook is het interessant om de literatuur en de uitkomsten van de interviews naast elkaar te leggen en met elkaar te vergelijken. Dit is gedaan in de analyse (zie hoofdstuk 5).

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens stilgestaan bij de volgende aspecten:

- Functie en taken van de stakeholders in de aanpak Verborgten Vrouwen.
- Ervaringen met Dona Daria.
- Ervaringen met en visie op sleutelfiguren.
- Wensen en ideeën samenwerking.
- Wat de organisatie van de respondent kan betekenen in de aanpak.
- Visie op verborgen vrouwen (problematiek).

4.1 Functie en taken stakeholders

Aan de respondenten is de volgende vraag gesteld: Welke functie en taken hebt u binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Dit wordt per respondent beschreven, zodat er een duidelijk overzicht ontstaat. De taken en functie zijn relevant om te weten, zodat het helder is in welke organisatie de respondenten werkzaam zijn, welke niveau ze opereren en welke taken zijn vervullen in de aanpak Verborgten Vrouwen.

Respondent 1 is participatiemakelaar en werkzaam bij Dock (F.L.1). Respondent 1 vertelt dat het haar intentie is om contact te maken met wijkbewoners en deze te activeren. Dit doet zij door langs de deur te gaan en wijkbewoners uit te nodigen voor diverse activiteiten (F.L.3). Respondent 1 vertelt: 'In eerste instantie krijg ik veel meldingen vanuit de wijk binnen. Dan zeggen mensen: Nou, ik zie van die familie al een tijdje dat de man de kinderen naar school brengt en de vrouw zie ik nooit verschijnen. Hoogstens een vuilniszak naar buiten brengen' (F.L.2). De participatiemakelaar zoekt dan uit hoe de vrouw bereikt kan worden en probeert dan een activiteit aan te bieden. Lukt dat niet dan maken zij de stap naar het wijkteam.

Respondent 2 vertelt dat zij een adviesfunctie heeft bij het programma Veilig Thuis van gemeente Rotterdam (B.A.1). Zij houdt zich voornamelijk bezig met wat er nodig is om schadelijke traditionele praktijken te voorkomen en aan te pakken (B.A.3). Respondent 2 was destijds betrokken bij de pilot in Delfshaven. Daar is vervolgens een vervolg aan gegeven in Feijenoord. Respondent 2 zegt daarover: 'Ja de eerste pilot was dus in Delfshaven, daar hebben we dat rapport over opgeleverd en daar was toen verder geen politiek vervolg op gegeven. Toen hebben we met Dona Daria samen afgesproken: In Feijenoord hebben jullie ook al lijnen en sleutelfiguren, misschien goed om het daar voort te zetten' (B.A.2).

Respondent 3 is gebiedsvoorzitter van Feijenoord. Zij heeft eind oktober voorgesteld om met alle belangrijke partijen een stuurgroep op te starten met betrekking tot de aanpak Verborgten Vrouwen in Feijenoord (G.V.1). De taak van respondent 1 is signalen oppikken vanuit de wijk en de politieke weg op gaan als er iets niet gaat of als er dingen vastlopen (G.V.2).

Respondent 4 is sinds 2013 gezinscoach in het gebied Feijenoord (O.D.1). Ook zij denkt mee in de werkgroep. Respondent 4 zegt hierover: 'Verborgten vrouwen staat nu ook in de nieuwe versie van de meldcode. En wat ik nu in de werkgroep gedaan heb is, oké als we een zaak krijgen, hoe kan ik dat dan het beste aanpakken? Waar kan ik informatie krijgen, welke organisatie kan ik daar het beste bij betrekken? Scholen, buurthuizen, huisartsen, waar komen veel gezinnen normaal?' (O.D.6).

Respondent 5 is gebiedsnetwerker in een wijk in het gebied Feijenoord. De functie gebiedsnetwerker houdt in dat er verbinding gelegd wordt tussen beleid en uitvoering. Ook dat de vragen uit de wijk gehaald worden. Dat kan op sociaal-, fysiek- en veiligheid vlak. Respondent 5 zegt over haar taak binnen de aanpak Verborgten Vrouwen: 'Ik ben door de gebiedsvoorzitter gevraagd om als ambtenaar mee te denken in de aanpak en het tweede was dat ik plekken en organisaties wist waar vrouwen of sleutelfiguren gevonden konden worden' (G.N.2, G.N.3).

Respondent 6 is netwerkregisseur bij het Centrum voor Jeugd en Gezin in het gebied Feijenoord. De functie houdt de volgende taken in: toerusten van het personeel om meer gebruik te maken van het voorveld. Ook het verbinden van organisaties en personen die actief zijn in het formeel

en informeel netwerk. Daarnaast levert respondent 6 een bijdrage aan de positionering van het CJG als belangrijke partner in het voorveld. Ook begeleidt zij professionals door middel van voorlichting en ondersteuning. Respondent 6 heeft geen directe functie en taak in de aanpak Verborgten Vrouwen. Wel heeft zij een verantwoordelijkheid, voor het agenderen van belangrijke onderwerpen (N.R.).

4.2 Ervaringen met Dona Daria

Een vraag die ook gesteld is aan de respondenten: Welke ervaringen heeft u met het samenwerken met Dona Daria? Drie respondenten geven aan een goede ervaring te hebben met Dona Daria en hebben de samenwerking als prima ervaren (G.N.17, G.V.13, N.R.). Respondent 3 zegt hierover: ‘...volgens mij ging dat prima. Ik heb een paar keer gehad dat ik een melding kreeg, die heb ik doorgestuurd naar mevrouw de Jong en die heeft het opgepakt’ (G.V.13). Twee respondenten hebben de vraag niet beantwoord. Daarnaast vertelt respondent 4 dat Dona Daria goed ingevoerd is in de materie. Dona Daria weet waar ze over praten (B.A.4). Doordat Dona Daria zich al een tijd bezighoudt met dit onderwerp worden de ervaringen meegenomen voor het vervolg (G.N.6). Ook benoemt respondent 5 dat Dona Daria het onderwerp ‘verborgen vrouwen’ op de agenda houdt. Zij zegt hierover: ‘Het is nu een agendapunt wat nergens aan de orde komt. Nee, behalve bij de komst van Dona Daria, die trekt’. Opvallend is dat drie respondenten hebben aangegeven Dona Daria op sommige punten nalatig te vinden (B.A.6). Respondent 3 vertelt ons dat Dona Daria zich soms niet aan bepaalde afspraken heeft gehouden (G.V.6). Respondent 6 zegt hierover het volgende: ‘Ik heb een tijd terug om de lijst met sleutelfiguren gevraagd. Helaas heb ik die nog niet gekregen’ (N.R.).

Respondent 2 geeft aan dat sommige casussen blijven hangen bij de emancipatiewerkers van Dona Daria en niet doorgezet worden naar de hulpverlening. Vrouwen emanciperen alleen, is volgens respondent 2 niet voldoende. Zij zegt hierover: ‘Met emancipatie alleen kom je er niet. Met activiteiten op het gebied van integratie alleen, kom je er niet. Of empowerment. Je hebt echt getrainde experts nodig’ (B.A.5, B.A.6). Respondent 3 geeft twee punten aan waar ze tegenaan loopt in de samenwerking. Zij zegt hierover: ‘Dona Daria krijgt ook geen coöperatie of maatschappelijk werker in beweging, dat zouden ze wel moeten doen, maar dat gebeurde niet altijd’ (G.V.5, G.V.6). Daarnaast geeft respondent 3 aan dat zij het idee heeft dat Dona Daria soms niet zo goed wist hoe zij het aan moesten pakken in bepaalde casussen (G.V.7).

4.3 Ervaringen met en visie op sleutelfiguren

Uit de interviews blijkt dat vrijwel alle respondenten hebben gewerkt of contact gehad hebben met sleutelfiguren die een taak vervullen in de aanpak Verborgten Vrouwen. Alle respondenten zijn dan ook positief over het inzetten van sleutelfiguren. In het analyseschema (bijlage VII) is te lezen wat de stakeholders hebben verteld over de voordelen, risico's/nadelen en voorwaarden als het gaat om de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen. Respondent 4 zegt daarover: 'Ja, sowieso vind ik dat een goede zet. De reden waarom is dat het nog laagdrempeliger is en plus de sleutelfiguren zijn de ogen en oren van de wijk, want die leven in de wijk. Via hun kom je misschien wel ergens binnen' (O.D.12, O.D.13). Respondent 6 zegt over het inzetten van sleutelfiguren: 'Ik vind het goed dat er sleutelfiguren ingezet worden, omdat deze goed per wijk kunnen werken. Ze hebben goed inzicht wie er in de wijk wonen' (N.R.). De voornaamste redenen van het inzetten van sleutelfiguren is de laagdrempeligheid en daardoor makkelijk toegang hebben tot wijkbewoners. Respondent 1 geeft aan dat sleutelfiguren niet alleen signaleren op het gebied van verborgen vrouwen, maar dit ook breder doen, denk aan huiselijk geweld bijvoorbeeld (F.L.38).

4.3.1 Sleutelfiguren van Dona Daria

Opvallend genoeg kennen de respondenten weinig tot geen sleutelfiguren van Dona Daria. Dit is opvallend, aangezien alle stakeholders wel aangeven dat ze al gewerkt hebben met sleutelfiguren. De helft van de respondenten heeft aangegeven geen sleutelfiguren van Dona Daria te kennen (O.D.10, N.R., G.N.7). Respondent 4 zegt hierover: 'Ik weet niet welke vrijwilligers er door Dona Daria zijn getraind. En het kan vast zijn dat ik ze een keer ben tegengekomen, maar dat ik niet weet of het vrijwilligers zijn die getraind zijn' (O.D.10). Respondent 6 spreekt haar verlangen hierover uit door te zeggen dat ze graag een lijst met namen van sleutelfiguren zou krijgen, zodat ze in contact kan komen met deze personen (N.R.). De overige drie respondenten kennen enkele sleutelfiguren die getraind zijn door Dona Daria. Respondent 1 kent één mevrouw die sleutelfiguur is en getraind is door Dona Daria (F.L.18). Respondent 3 kent enkele sleutelfiguren en respondent 2 vertelt dat ze geen zicht heeft op de situatie omtrent sleutelfiguren en weet dus ook niet te benoemen hoeveel sleutelfiguren er actief zijn (G.V.8, B.A.8). Respondent 2 zegt hierover: 'Ik ga er vanuit dat ze inhoudelijk heel goed werk doen en goed de vrouwen weten te bereiken, van een aantal weten we dat zeker, van een aantal weten we dat niet. Wat ze doen, wat ze zeggen, hoe lang het duurt, of ze die mensen ook werkelijk kunnen bewegen tot... Daar hebben we onvoldoende goed inzicht in gekregen de afgelopen jaren' (B.A.8). Daarnaast geeft respondent 2 aan dat het niet helder is waar de sleutelfiguren hulp zoeken. Ook respondent 3 bevestigt dit met deze woorden: 'Maar je merkt op een gegeven moment wel dat de sleutelfiguren, die signaleren wel, maar die weten soms niet waar ze heen moeten' (G.V.4). We kunnen hieruit concluderen dat er op verschillende vlakken geen duidelijkheid is omtrent het inzetten van sleutelfiguren.

4.3.2 Knelpunten

Wat zeggen de stakeholders over knelpunten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen?

- (kennis)niveau van de sleutelfiguren;
- positie van de sleutelfiguren is kwetsbaar;
- sleutelfiguren moeten meer getraind worden;
- sleutelfiguren moeten meer waardering krijgen.

De respondenten 1 en 2 hebben het volgende gezegd over het (kennis)niveau van de sleutelfiguren, namelijk: 'Sleutelpersoon is een beetje een containerbegrip geworden, want de ene is een kanjer, heeft HBO gedaan en die weet precies wat je bedoelt en de volgende zonder specifieke scholing weet juist heel goed de verborgen dames te bereiken' (B.A.28) en 'de sleutelpersonen van Dona Daria, de een is meer bedreven in het uitleggen naar buiten toe wat ze doen dan de ander' (B.A.7, B.A.12). Respondent 1 zegt over het niveau van de sleutelfiguren het volgende: 'Bij een sleutelfiguur is het natuurlijk niet zo van, jij hebt een cursus gedaan hier heb je een diploma en nu ben je sleutelfiguur van deze wijk. Dat is het niet. Een sleutelfiguur is gewoon iemand die actief is in de wijk en aanwezig is in de wijk en zo ook bepaalde dingen signaleert' (F.L.37).

Respondent 2 geeft weer wat een belangrijk element is in het sleutelfiguur-zijn, namelijk: 'Een vertrouwensband opbouwen is gewoon het belangrijkste' (F.L.9, F.L.33). Ook respondent 1 bevestigt dat vertrouwen en gezag twee belangrijke elementen zijn in de aanpak (B.A.10). 'Dat hangt een beetje van de kwaliteiten van de sleutelfiguren af, maar in principe gaat die niet verder dan vertrouwen winnen en de brug slaan naar iemand die ook door de sleutelpersoon vertrouwd wordt' (B.A.12). Respondent 1 twijfelt ook of sleutelfiguren wel genoeg bagage hebben om in te kunnen schatten of er gevaar is en of de sleutelfiguren dan weten wat ze wel of niet moeten doen (B.A.21). De respondenten 2, 4 en 5 vinden de positie van een sleutelfiguur vooral heel kwetsbaar (G.N.16, B.A.18, B.A.19). Respondent 4 zegt hierover: 'Ik vind wel dat sleutelfiguren een kwetsbare positie hebben. Ook vooral omdat veel contacten gebaseerd zijn op het opbouwen van een bepaalde relatie (O.D.14). En ...dat er wel gewaakt moet worden, dat ze niet het slachtoffer worden van eventuele represailles van een gezin, dat zij zoiets hebben van jij hebt wel informatie doorgezet. Jullie hebben een signaal afgegeven. Niet dat het op hun bordje terecht komt, waardoor het voor hun onveilig wordt' (O.D.15).

4.3.3 Sleutelfiguren begeleiden

Vier respondenten vinden het trainen en begeleiden van de sleutelfiguren dan ook heel belangrijk, vanwege hun kwetsbare positie (B.A.14, G.N.44, G.V.21, F.L.16). Dit zou bijvoorbeeld overspannenheid bij sleutelfiguren moeten voorkomen. Respondent 5 zegt hierover: 'Stel je nou voor dat zo'n vrouw overspannen raakt, omdat ze als sleutelfiguur ik weet niet wat meemaakt. Dan moet ze toch ergens terecht kunnen?' (G.N.44). Respondent 3 vindt dat de begeleiding van de sleutelfiguren beter kan en dat het belangrijk is dat de begeleiding regelmatig terugkomt, zodat de sleutelfiguren hun verhaal kunnen doen (G.V.20, G.V.21). Respondent 1 zegt dat het belangrijk is om sleutelfiguren te blijven trainen, zodat ze weten waar ze op moeten letten (F.L.16). Respondent 1 merkt in de praktijk dat de sleutelfiguren soms heel voorzichtig zijn in het doorgeven van informatie (F.L.39). Trainen en vertrouwen opbouwen zijn hierin heel belangrijk.

Respondent 1 is als participatiemakelaar werkzaam bij stichting Dock. Binnen stichting Dock worden er ook sleutelfiguren getraind in het signaleren op verschillende gebieden (F.L.10, F.L.12). Respondent 1 zegt hierover: 'Sleutelfiguren observeren, maar krijgen ook training van ons in bijvoorbeeld vroeg-signalering waardoor ze dus ook weten waarop ze moeten letten' (F.L.11) en 'je hebt natuurlijk nu ook 'de buurt bestuurt' dat zijn gewoon actieve mensen in de wijk die een of twee rondes in de avond per week lopen. En die signaleren van alles (F.L.13).

4.3.4 Waardering

Door twee respondenten wordt aangegeven dat het goed zou zijn als de sleutelfiguren meer waardering zouden krijgen voor hun werkzaamheden. Dit is het laatste knelpunt. Volgens respondent 5 zouden sleutelfiguren officieel erkend moeten worden, zodat zij bijvoorbeeld contact mogen maken met het wijkteam (G.N.32, G.N.38, G.N.40). Daarnaast zouden ze begeleiding moeten ontvangen als blijk van waardering. Respondent 5 zegt hierover: 'Ja, in ieder geval voor hun ontplooiing en voor de waardering' (G.N.43). Respondent 2 spreekt van een vergoeding als blijk van waardering, namelijk: '...ja ik zou het heel mooi vinden als we de sleutelpersonen, die hun nek uitsteken en lastig werk doen ja ook een behoorlijke vergoeding kunnen geven. Daar zijn we nu ook wel mee bezig' (B.A.27).

4.3.5 Professionele sleutelfiguren

Naast de vrijwillige sleutelfiguren, zijn er ook professionele sleutelfiguren actief. Respondent 1 zegt hierover dat professionele sleutelfiguren geen ondersteuning nodig hebben (F.L.30). En volgens respondent 3 signaleren deze ook sneller, maar desondanks dat professionele sleutelfiguren weten waar ze terecht kunnen met signalen, komt het verder niet tot uitwerking (G.V.8, G.V.9).

4.4 Wensen en ideeën samenwerking

Wat zeggen stakeholders over de wensen en ideeën die zij hebben over het vervolg van de aanpak Verborgten Vrouwen?

- *convenant*;
- de rol van het wijkteam;
- wat nodig is voor een goede samenwerking;
- ideeën met betrekking tot de aanpak Verborgten Vrouwen;
- bekendheid van de problematiek;
- aanbevelingen m.b.t. organisaties.

Deze punten zijn naar voren gekomen naar aanleiding van de vraag: Wat zijn uw wensen en ideeën als het gaat om het samenwerken met sleutelfiguren?

4.4.1 Convenant

Tijdens de bijeenkomst van de werkgroep Verborgten Vrouwen, op 17 maart 2016, is kenbaar gemaakt door de gemeente Rotterdam dat zij een convenant, ook wel een overeenkomst genoemd, willen opstellen voor de aanpak Verborgten Vrouwen. De bedoeling is om het convenant door alle deelnemende partijen in het gebied Feijenoord te laten ondertekenen. In het convenant staan negen afspraken die gelden voor het vervolg van de aanpak Verborgten Vrouwen. Namelijk:

1. Taboe doorbreken en bespreekbaar maken.
2. Signaleren en de meldcode.
3. Inzet op sleutelpersonen.
4. Rol van de HG-expert.
5. Inzet vanuit Veilig Thuis Rotterdam-Rijnmond.
6. Participeren.
7. Aandacht voor de kinderen.
8. Informatie delen.
9. Regie op de aanpak.

Het convenant zou ervoor moeten zorgen dat de aanpak beter gestructureerd wordt en minder vrijblijvend is. De volgende partijen zullen het bevoegd gezag krijgen: Dona Daria, Tornante trainingen, Stichting bij Corrie, Stichting LOV, Stichting Dock, Veilig Thuis Rotterdam-Rijnmond, Politie Rotterdam-Rijnmond, gebiedscommissie Feijenoord en Gemeente Rotterdam. Het volledig uitgewerkte convenant/intentieverklaring is opgenomen in het bronnenboek.

Drie van de zes respondenten vertellen over het convenant en wat zij daarvan vinden. Respondent 3 zegt daarover: 'Je zou eigenlijk een soort convenant moeten hebben waar je woningbouwcoöperaties in kunt zetten en noem maar wat andere verschillende partijen. Ik zeg, dat is belangrijk, want dan is het niet meer vrijblijvend' en 'we hebben hem nu liggen, dus dat houdt eigenlijk in dat straks iedereen zich gaat conformeren aan het feit dat als zij gebeld worden door sleutelfiguren of door Dona Daria, maar in dit geval gaat het geloof ik allemaal naar de wijkteams, dat ze dan in actie komen en dat ze dan met een smoes achter die voordeur kunnen komen' (G.V.17, G.V.18). Respondent 1 vindt het ook fijn dat de gemeente samen met Veilig Thuis de verantwoordelijkheid neemt. Er komt op die manier weer meer ruimte je werk te doen (F.L.43). Ook respondent 5 vertelt ons: 'Zij (de gebiedsvoorzitter) vroeg zich af of de manier van werken wel doeltreffend genoeg was, omdat er natuurlijk heel voorzichtig gewerkt moet worden, vond zij eigenlijk dat er een convenant moest komen. Zodat er met elkaar ook

informatie uitgewisseld kan worden en dat er bijvoorbeeld ook coöperaties bij betrokken zijn en andere partijen' (G.N.5).

4.4.2 HG-experts wijkteam

Eén van de afspraken binnen het convenant is dat een Huiselijk Geweld Expert de tussenpersoon wordt tussen de sleutelfiguren en Veilig Thuis. Een HG-expert is een medewerker van het wijkteam met een specialisatie op huiselijk geweld. Daarnaast is de HG-expert specifiek getraind in de aanpak Verborgten Vrouwen. De situatie zou er dan als volgt uitzien. Een sleutelfiguur heeft vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. De sleutelfiguur neemt dan contact op met de HG-expert en bespreekt de vermoedens en signalen met de HG-expert. De signalen worden met de sleutelfiguren gewogen op mate van dwang, isolement en veiligheidsrisico's. De HG-expert bepaald in samenspraak met Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond en het sleutelfiguur wat de juiste vervolgstappen zijn, gericht op het bestrijden van een gedwongen isolement (Zie convenant, bronnenboek). Met deze ontwikkeling wordt het melden van vermoedens en signalen gecentraliseerd tot één meldpunt. Wij hebben de respondenten niet specifiek over dit onderwerp bevraagd, omdat dit een zeer recente ontwikkeling is. Twee respondenten van de werkgroep hebben wel enkele aandachtspunten genoemd met betrekking tot de HG-experts. Respondent 4 zegt: 'Ik denk dat als je sleutelfiguren bij het wijkteam laat melden, de drempel dan omhoog gaat' (O.D.18). Ook vindt respondent 4 dat de HG-experts uit de wijkteams gehaald moeten worden, omdat zij anders nooit de regiefunctie goed kunnen neerzetten. Iemand kan anderen aanspreken op zijn of haar verantwoordelijkheden, wanneer deze persoon zelf niet in de wijk werkt, maar een regiefunctie boven de wijk heeft. Ook kan diegene in de gaten houden of mensen hun afspraken wel nakomen (O.D.19, O.D.20). Respondent 3 benoemt dat er twee HG-experts zijn en betwijfelt of dit wel voldoende is. 'En dan zeggen ze: 'ja, maar straks kunnen ze bij Veilig Thuis terecht', maar met vermoedens kun je daar niet terecht, wat moeten ze dan? Naar een wijkteam? Maar goed, die hebben twee HG-experts' (G.V.9, G.V.10). Respondent 1 geeft op dit moment ook signalen door aan het wijkteam (F.L.29). Zij zegt hierover: Als het dan echt niet werkt, als je echt niet door de voordeur komt of als er echt geen respons is, dan kunnen we dus aan het wijkteam vragen van: 'Hier is het adres. Willen jullie kijken of er al zorg op zit? Zo ja, dan kan ik mijn handen ervan afhouden' (F.L.5). Daarnaast vertelt respondent 1 ons dat er veel komt kijken bij de aanpak en dat Dock niet alles kan waarmaken. Dat de regie nu bij de gemeente ligt vindt respondent 1 dan ook prima (F.L.40).

4.4.3 Ideeën over hoe de samenwerking vormgegeven kan worden

Vier respondenten vinden dat er een duidelijke route moet komen waar de sleutelfiguren moeten melden. Daarnaast moet er een duidelijke taakverdeling komen wie wat doet in de aanpak. Respondent 2 zegt hierover: 'Nou, als het goed is krijg je dan een meer uniforme aanpak om dit type van problemen meer effectief en inzichtelijk aan te pakken. En niet in elke wijk zijn evenveel problemen, maar momenteel zijn wijken en de gebieden soms overgeorganiseerd, zonder dat men weet wie waarvan is. Wat ik al heel lang probeer, of nastreef, is dat iedereen toch wel zo'n beetje weet welke taak iemand heeft, welke rol die heeft en wat zijn verantwoordelijkheden zijn of haar verantwoordelijkheden. En dat moet je dan zeker met betrekking tot die problematiek goed met elkaar afspreken, wat doe je, toe hoe ver ga je, wat zijn je mogelijkheden, wat zijn je grenzen?' (B.A.16). Volgens respondent 2 moeten er dus afspraken gemaakt worden omtrent de taken, rollen, verantwoordelijkheden en grenzen. Ook geldt dit volgens respondent 2 met name voor de sleutelfiguren. Er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden wat sleutelfiguren wel en niet doen. 'Je wilt niet dat ze het vertrouwen verliezen binnen

de gemeenschap, of dat hun naam zwart gemaakt wordt'(B.A.18, B.A.22). Respondent 4 vindt ook dat er een duidelijke route moet komen voor de sleutelfiguren en dat zij, door samen te werken met een professional, weten wat de lijn is die ze moeten volgen. '...dat zij een aanspreekpersoon hebben waar ze naar toe kunnen gaan. En dat die persoon het vervolgens ook voor hen doorzet en dat die het ook weer terugkoppelt' (O.D.17). Ook vindt respondent 4 dat sleutelfiguren niet zelf moeten gaan zoeken naar wie ze moeten bellen. Ze moeten iemand hebben die paraat is en gelijk in actie komt. Respondent 3 geeft met de woorden 'sleutelfiguren weten nog steeds niet waar ze zich moeten melden' (G.V.22), aan dat sleutelfiguren niet weten waar ze moeten melden. Uit deze woorden wordt dus duidelijk dat er geen duidelijkheid rondom de route die de sleutelfiguren moeten volgen. Respondent 5 zou, als oplossing voor de onduidelijkheid waar te melden, graag een centraal punt zien waar sleutelfiguren zich kunnen melden. Zij zegt hierover: 'Eigenlijk een plek waar al de gegevens bij elkaar komen en er dan iemand wat mee gaat doen' (G.N.18, G.N.27).

Respondent 4 vindt dat de persoon waar de signalen van sleutelfiguren binnenkomen in de wijk zichtbaar en heel laagdrempelig moet zijn. Hieruit kan geconcludeerd worden dat vermoedens doorgeven aan de HG-experts een te grote stap zou zijn voor de sleutelfiguren. Respondent 4 zegt het volgende over het zichtbaar zijn in de wijk: '...en in die samenwerking. Veel meer elkaar te vinden, even een bakje koffie of even, weet je wel. In de buurthuizen wordt weleens gekookt. Ga daar gewoon eens langs, ga daar gewoon eens eten. In de speeltuinen doen ze ook gezamenlijk eten. Dat je daar ook een aandeel in hebt. De een neemt dat mee, de ander dat. En dan zien de mensen ook je bent niet alleen van de hulpverlening, maar je bent ook bezig met ik wil je ook leren kennen, wie ben je, wat doe je. En dat vind ik wel heel erg belangrijk' (O.D.5). Graag leert respondent 4 de sleutelfiguren kennen, zodat zij ook een bekend gezicht voor hun worden. Ze zullen dan ook eerder naar haar toe stappen en niet altijd meer naar Dona Daria. Zij zegt hierover: 'Ik had er een grotere rol in willen hebben toen ze begonnen met de voorlichtingen en trainingen. Helaas is dat niet van de grond gekomen. Ik had er wel om gevraagd, van joh stel me nou eens voor aan de sleutelfiguren. Dan kan ik mezelf bekend maken en dan zien ze m'n gezicht. En als er iets is kunnen ze ook naar mij toestappen en niet altijd naar Dona Daria, want ik loop hier elke dag in de wijk. Dat vond ik wel een gemiste kans'(O.D.7).

4.4.4 Bewustwording

Zoals eerder beschreven heeft respondent 5 aangegeven dat het agendapunt verborgen vrouwen nergens aan de orde komt, eigenlijk is Dona Daria de enige partij die het onderwerp op de agenda houdt (G.N.23). Ook twee andere respondenten vinden dat er nog te weinig bekendheid is van verborgen vrouwen problematiek. Dit geldt zowel voor de professionals als de mensen uit de wijk. Respondent 5 vindt dat iedereen geattendeerd moet worden op de verborgen vrouwen problematiek en dat iedereen gemotiveerd moet worden om er iets mee te doen.

Daarnaast zegt respondent 5 het volgende over de bekendheid bij scholen: 'Ik heb niet het gevoel, niet ten nadele van de scholen, want die hebben het ook druk. Maar ik denk niet dat ze zomaar iets hebben van, oh dat zou wel is een geval kunnen zijn van verborgen vrouwen, daar moeten we zo'n sleutelfiguur bijhalen' (G.N.49, G.N.50). Respondent 1 zegt over bewustwording van de problematiek: 'Vooral trainingen zijn belangrijk, maar ook mensen bewust maken in de wijk' (F.L.41).

Respondent 4 vertelt dat verborgen vrouwen ook een bekend onderdeel is, zeker ook onder professionals. Dit kan komen doordat het onderwerp nog maar één jaar op de signaleringskaart staat vermeld (O.D.30). Ook heeft respondent 4 zelf een situatie meegemaakt waarin ze niet had opgemerkt dat haar cliënt in een isolement verkeerde. Na de training over verborgen vrouwen heeft dat haar ogen geopend en heeft het haar alerter gemaakt op de kenmerken van een verborgen vrouw. Respondent 6 vertelt dat sinds de training van Dona Daria binnen het Centrum voor Jeugd en Gezin, het onderwerp echt is gaan leven. Ook weten de medewerkers van het CJG de stappen die genomen moeten worden als een vrouw verborgen is. Dit voorbeeld laat zien dat de trainingen die Dona Daria gegeven heeft, zeker het gewenste resultaat geven. Ook zorgen de trainingen voor een stuk bewustwording.

Naast de trainingen heeft Dona Daria ook een folder ontwikkeld waarin informatie wordt gegeven over het onderwerp verborgen vrouwen. Respondent 5 zegt hierover: 'Nou, ik heb van tevoren weleens een foldertje gezien over verborgen vrouwen. En toen dacht ik oja, weet je wel? Maar ik had toen ook niet in de gaten dat dat van Dona Daria was, ik heb toen wel gebladerd en dat logo gezien, maar dat ik nou de methodiek in de gaten had? Nee. Of als ik nou iemand had waarbij ik getwijfeld had dan had ik niet meteen de link gelegd. Maar blijkbaar is en wordt niet iedereen met die folder bereikt. Ik vraag mij af of mijn collega's wel precies weten wat het is. Die gebiedsnetwerkers zoals ik' (G.N.52, G.N.53).

4.4.5 Professionals in het werkveld

Naast het voorlichten over wat de verborgen vrouwen problematiek inhoudt, geven 3 respondenten ook aan dat het belangrijk is dat professionals geschoold moeten worden. Respondent 4 zegt daarover: 'Je moet wel echt goed geschoold en getraind zijn en dat blijven onderhouden, om ervoor te zorgen dat mensen zorgvuldig blijven handelen. En altijd dat mensen in hun achterhoofd blijven houden, wat haal je overhoop als je die stappen gaat zetten' (O.D.31). Niet alleen het zorgvuldig handelen wordt gezien als reden tot het scholen van professionals. Respondent 3 vertelt: 'Uiteindelijk vind ik het van belang dat de mensen die in het veld zijn, ook weten wat ze moeten doen en signaleren' (G.V.12). Respondent 2 vindt dat een professional moet kunnen inschatten wat het effect is van hun handelen. '...of de deur nog harder dicht gaat en of je er dan helemaal niet meer inkomt' (B.A.23). Zorgvuldig werken wordt door de respondenten 4 en 5 gezien als een aandachtspunt voor de professionals.

4.4.6 Aanbevelingen met betrekking tot organisaties

Vijf van de zes respondenten hebben aanbevelingen gedaan rondom een organisatie die de sleutelfiguren zou kunnen begeleiden:

- Respondent 2 zegt daarover: 'We proberen die structuur die we hebben uitgedacht binnen elk gebied en wijk vorm te geven en met de lokale partijen uit te werken' (B.A.26). De respondent noemt dus geen specifieke organisatie, maar benoemt wel dat zij het liefst ziet dat er gewerkt wordt met een lokale partij.
- Respondent 3 benoemt dat de begeleiding niet direct bij Dona Daria hoeft te liggen, maar dat dat ook kan bij andere organisaties. 'Het zou iemand van het wijkteam kunnen zijn, het zou iemand van Dona Daria kunnen zijn of iemand van Veilig Thuis' (G.V.23, G.V.24).
- Respondent 4 geeft aan de sleutelfiguren graag ondersteund te zien worden door stichting Dock. Zij zegt dit met de woorden: 'Ik denk dat als je het over laagdrempelig hebt, dat je dan uitkomt bij Dock, bij de participatiemakelaar. Die hebben sowieso de contacten en dat is ook laagdrempelig voor de sleutelfiguren' (O.D.18).

- Ook respondent 5 geeft aan dat Dock een tussenpersoon moet worden tussen de sleutelfiguren en de HG-experts. Zij hebben verschillende disciplines in huis, zoals de participatiemakelaar maar ook de maatschappelijk werker die onderdeel is van het wijkteam. Daarnaast heeft Dock ervaring met vrijwilligers (G.N.46). Ook geeft respondent 5 aan dat Dock tevens geschikt kan zijn voor de supervisie en intervisie van de sleutelfiguren.
- Respondent 6 vertelt dat de sleutelfiguren het beste direct zouden kunnen samenwerken met de organisaties die zich met preventie bezighouden. Dit kunnen het CJG, de vraagwijzer en Dock zijn (N.R.).

Opvallend is dat de respondenten veelal Stichting Dock noemen als uitvalsbasis voor de sleutelfiguren en niet Dona Daria, zoals dat nu wel het geval is. Daarnaast is het opmerkelijk dat respondent 1, die werkzaam is bij Dock, aangeeft deze taak niet op zich te willen nemen. Stichting Dock wordt door veel respondenten aanbevolen. Respondent 3 daarentegen zou stichting Dock niet zien als de aangewezen persoon. Zij zegt daarover: 'Dock, nee, ik zou daar persoonlijk niet voor kiezen' (G.V.25). Respondent 5 vindt dat de partij die de sleutelfiguren gaat begeleiden en dergelijke dat ook vermeld krijgen in hun opdracht een belangrijk aandachtspunt, zodat zij ook echt de tijd krijgen om iets voor hen te kunnen betekenen (G.N.19, G.N.42).

4.4.7 Wat kan de organisatie van de respondent betekenen?

Vier van de zes respondenten hebben een antwoord gegeven op de vraag: 'wat zou uw organisatie kunnen betekenen in de aanpak Verborgten Vrouwen (met betrekking tot de sleutelfiguren) in het gebied Feijenoord?'

- Respondent 1 vertelt dat zij vooral trainingen kunnen geven, maar ook mensen bewust kunnen maken in de wijk van verschillende actuele onderwerpen (F.L.41). Naast deze activiteiten begeleiden zij op dit moment sleutelfiguren die een training hebben gehad van Dock. Vaak krijgt de respondent signalen binnen van deze sleutelfiguren. Zij zegt hierover: 'Bij ons komt heel veel binnen. En de sleutelfiguren kunnen niet allemaal bij het wijkteam terecht, terwijl ze 9 van de 10 keer wel weten wie de participatiemakelaar is' en '...wij zijn namelijk een van de doorgeefluiken' (F.L.34, F.L.35).
- Respondent 4 geeft aan dat zij in het wijkteam het onderwerp op de agenda kan houden en haar collega's kan stimuleren tot volgen van trainingen en het gebruiken van de signalenkaart (O.D.21, O.D.22). Daarnaast zou respondent 4 het fijn vinden om mee te denken over de verdere aanpak van verborgen vrouwen problematiek. Zij zegt hierover: 'Ik denk dat ik het wel fijn zou vinden om mee te denken over hoe kan je het zo laagdrempelig, zo min mogelijk traumatisch kunnen vormgeven. En ook in het stimuleren van de uitvoering ervan' (O.D.23).
- Respondent 5 vertelt dat zij in de gelegenheid is om sleutelfiguren te ondersteunen door ze bijvoorbeeld twee of drie keer per jaar bijeen te roepen om van elkaar wat te kunnen leren. Daarnaast is respondent 5 als gebiedsnetwerker bij machte om andere organisaties en nieuwe werkers op de hoogte te stellen van de sleutelfiguren die actief zijn (G.N.36, G.N.37).
- Respondent 6 kan vanuit het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) veel betekenen in de samenwerking met sleutelfiguren. Zo kan respondent 6 sleutelfiguren voorlichten en trainen over wat het CJG doet, namelijk de sleutelfiguren mee laten lopen met de jeugdverpleegkundigen. Ook kan respondent 6 de problematiek op de agenda zetten, door het thema te behandelen en bespreekbaar te maken (N.R.).

4.5 Visie op Verborgen Vrouwen (problematiek)

In de interviews hebben enkele respondenten hun visie kenbaar gemaakt op de verborgen vrouwen problematiek. Drie belangrijke thema's worden door de stakeholders benoemd:

- het negatieve imago van de hulpverlening;
- vermoedens in de verborgen vrouwen problematiek;
- het belang van een vertrouwensband.

4.5.1 Hulpverlening

Drie van de zes respondenten spreken over een negatief imago wat betreft de hulpverlening (O.D., B.A., F.L.). Respondent 4 zegt hierover: 'Want op het moment dat mensen vragen wat doe je dan en ik zeg, ik werk bij het wijkteam. Dan zie je ze meteen vertrekken. Hulpverlening heeft zo'n negatieve lading. En eehm dat is gewoon de erfenis van alles wat er mis kon gaan in de hulpverlening' (O.D.4). Ook respondent 1 vertelt dat een maatschappelijk werker niet zo snel wordt aangesproken. Veel vrouwen associëren de hulpverlening met jeugdzorg. Zij halen je kinderen uit huis, zo denken zij (F.L.17). Ook respondent 2 bevestigt dat met de woorden: 'Ik denk dat sleutelfiguren inzetten de beste manier is, omdat zij vaak makkelijk binnenkomen. De hulpverlening blijkt ook gewantrouwd te worden' (B.A.8).

4.5.2 Vermoedens in problematiek

Drie respondenten vertellen dat er veelal sprake is van vermoedens in verborgen vrouwen problematiek en dat dat de aanpak kan bemoeilijken. Respondent 4 zegt dat er binnen de problematiek vaak alleen sprake is van vermoedens. Er moet daardoor veel worden uitgezocht, waardoor er een heleboel overhoop gehaald moet worden (O.D.29). Bij huiselijk geweld bijvoorbeeld, zijn de signalen soms duidelijker en beter aantoonbaar, waardoor er sneller stappen ondernomen kunnen worden. Ook respondent 1 vindt het lastig dat er vaak alleen (vage) vermoedens zijn. Zij zegt hierover: 'Vermoedens, je hebt vaak alleen vermoedens. En met vermoedens mag je dus nog niks concreets doen' (F.L.27). Dat dit de aanpak bemoeilijkt bevestigt ook respondent 3. '...wat als het vermoedens zijn, wat moeten we dan? En niemand kwam in actie en de vermoedens blijven maar liggen en daar wordt uiteindelijk niks meer mee gedaan. Ik durf te zeggen dat dat zo is en dat irriteert mij mateloos' (G.V.14, G.V.15). We kunnen hieruit concluderen dat er in de verborgen vrouwen problematiek veelal sprake is van vermoedens en dat dit de aanpak zeker bemoeilijkt, soms zelfs stagneert, zoals beschreven door respondent 3.

4.5.3 Vertrouwensband

Zoals eerder beschreven onder het kopje '(kennis)niveau sleutelfiguren', is het voor verborgen vrouwen de vertrouwensband heel belangrijk. De vertrouwensband met een sleutelfiguur zou een eerste stap kunnen zijn om uit het isolement te komen. Twee respondenten vertellen iets over wat belangrijk is in het contact met verborgen vrouwen. Respondent 4 zegt dat verborgen vrouwen erg in zichzelf gekeerd zijn, en het dan ook heel moeilijk is om deze vrouwen te bereiken (G.N.12, G.N.13). Respondent 4 denkt dat de sleutelfiguren wel weten wie er in de wijk wonen en daardoor de vrouwen wel weten te bereiken. Zij zegt hierover: 'Kijk, de stad is wel groot, maar de gemeenschap is klein. Ze praten met elkaar en het zijn eigenlijk uitgebreide families, dus dan gaat dat allemaal wel via mond op mond, zeg maar' (G.N.15). Respondent 1 spreekt evenzo over de urgentie van het eerst opbouwen van een vertrouwensband met een verborgen vrouw, voordat er verdere stappen worden ondernomen (F.L.21, F.L.33). Respondent 1 zegt hierover: 'Je probeert iets in de wijk op te zetten, en op die manier de vrouwen erbij te betrekken. En als er dan vertrouwen is dan vertrouwen ze jou ook' (F.L.9). In het opbouwen van

de vertrouwensband moet er volgens respondent 1 op een laagdrempelige manier aangesloten worden bij de verborgen vrouw. Ook moet het contact vrijblijvend zijn. Zij zegt hierover: 'Ja je moet wel een hele laagdrempelige manier hebben om binnen te komen en je moet wel vrijblijvend zin, je kunt niet dwingen. Sowieso met geweld in huis, moet je geen dwang gebruiken' (F.L.20, F.L.8).

Vaak denken vrouwen die in een isolement leven, zij zich moeten onderwerpen aan hun man. Respondent 1 geeft hier een voorbeeld van: 'Huiselijk geweld kan dus overal zijn. En we hadden toevallig een Islamitisch gezin en daar zei een vrouw 'ok maar luister, ik kan niet bij mijn man weg, dit hoort zo, dit is normaal. Want ik ben de vrouw van deze man, dus ik moet het accepteren' (F.L.19).

4.6 Beantwoording van de deelvraag

De antwoorden die gekomen zijn uit de afgenomen interviews leiden naar een antwoord op deelvraag 3: 'Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de stakeholders betreffende het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?' Allereerst worden beknopt de bevindingen weergegeven die de stakeholders hebben van de samenwerking, vervolgens de wensen en daarna de ideeën die de stakeholders hebben over de samenwerking in de aanpak Verborgten Vrouwen.

4.6.1 Bevindingen van de stakeholders

Vier respondenten vinden de samenwerking met Dona Daria goed. Dona Daria heeft veel kennis over het onderwerp 'verborgen vrouwen'. Dona Daria heeft signalen opgepakt, die doorgegeven zijn. Daarnaast is Dona Daria degene die het onderwerp verborgen vrouwen op de agenda houdt. Wel worden er enkele aandachtspunten genoemd, zoals het houden aan afspraken en het doorzetten van casussen richting de hulpverlening. Soms blijven er casussen steken bij de emancipatiewerkers van Dona Daria.

Alle respondenten zijn positief over het inzetten van sleutelfiguren. Argumenten hiervoor zijn:

- De laagdrempeligheid van sleutelfiguren.
- Sleutelfiguren zijn de oren en ogen van de wijk.
- Sleutelfiguren hebben goed zicht wie er in de wijk wonen.
- Sleutelfiguren kunnen op meerdere gebieden signaleren.

Wat zeggen de stakeholders over knelpunten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen?

- Opvallend genoeg kennen de respondenten weinig tot geen sleutelfiguren van Dona Daria. Dit is opmerkelijk, omdat alle stakeholders wel aangeven dat ze gewerkt hebben met sleutelfiguren. Daarnaast is het voor de respondenten onduidelijk wat sleutelfiguren bereiken, waar ze hulp zoeken en wie de sleutelfiguren van Dona Daria zijn.
- De respondenten vertellen over het (kennis)niveau van de sleutelfiguren dat het erg gevarieerd is. De een is dan ook meer bedreven in het sleutelfiguur-zijn dan de ander.
- Er wordt getwijfeld of sleutelfiguren wel voldoende bagage hebben om in te kunnen schatten of er gevaar is en of ze dan wel weten wat ze wel of juist niet moeten doen. Uiteindelijk is het belangrijk dat de sleutelfiguren een vertrouwensband kunnen opbouwen en gezag hebben in de wijk, aldus de respondenten.
- Drie respondenten vinden de positie van een sleutelfiguur vooral heel kwetsbaar. Begeleiding zou daarom ook noodzakelijk zijn. Dit moet volgens een respondent regelmatig terugkomen, zodat ze weten waar ze op moeten letten, hun verhaal kunnen doen als dat nodig is en ze beschermen tegen overspannenheid.
- Sleutelfiguren zijn soms heel voorzichtig in het doorgeven van informatie. Trainen en vertrouwen opbouwen met de professional waar mee samengewerkt wordt is dan ook belangrijk.
- Als laatste knelpunt wordt er aangegeven dat het goed zou zijn als de sleutelfiguren meer waardering zouden krijgen voor hun werkzaamheden. Volgens respondent 5 zouden sleutelfiguren officieel erkend moeten worden. Daarnaast zouden ze begeleiding moeten ontvangen als blijk van waardering. Respondent 2 spreekt van een vergoeding als blijk van waardering.

4.6.2 Wensen van de stakeholders

Tijdens de bijeenkomst van de Werkgroep Verborgen Vrouwen is kenbaar gemaakt door de gemeente Rotterdam dat zij een convenant, oftewel een overeenkomst, willen opstellen voor de aanpak Verborgen Vrouwen. De bedoeling is om het convenant door alle deelnemende partijen in het gebied Feijenoord te laten ondertekenen. Het convenant zou ervoor moeten zorgen dat de aanpak beter gestructureerd wordt en minder vrijblijvend is.

Een van de afspraken binnen het convenant is dat een Huiselijk Geweld Expert de tussenpersoon wordt tussen de sleutelfiguren en Veilig Thuis. Enkele respondenten van de werkgroep hebben wel aandachtspunten genoemd met betrekking tot de HG-experts.

Vier respondenten vinden dat er een duidelijke route moet komen waar sleutelfiguren moeten melden. Daarnaast moet er een duidelijke taakverdeling komen wie wat doet in de aanpak. Er moeten dus afspraken gemaakt worden omtrent de taken, rollen, verantwoordelijkheden en grenzen. Ook geldt dit met name voor de sleutelfiguren. Er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden wat sleutelfiguren wel en niet doen, aldus de respondenten 2 en 4. Respondent 4 vindt tevens dat sleutelfiguren niet zelf moeten gaan zoeken naar wie ze moeten bellen. Ze moeten iemand hebben die paraat is en gelijk in actie komt.

Eén respondent heeft aangegeven dat het agendapunt 'verborgen vrouwen' nergens aan de orde komt, eigenlijk is Dona Daria de enige partij die het onderwerp op de agenda houdt. Ook andere respondenten vinden dat er nog te weinig bekendheid is van verborgen vrouwen problematiek. Dit geldt zowel voor de professionals als de mensen uit de wijk. Maar ook de scholen zouden niet voldoende op de hoogte zijn.

4.6.3 Ideeën van de stakeholders

Vijf van de zes respondenten hebben aanbevelingen gedaan rondom een organisatie die de sleutelfiguren zou kunnen begeleiden:

- Respondent 3 benoemt dat de begeleiding niet per definitie bij Dona Daria hoeft te liggen, maar dat dat ook kan bij andere organisaties. Bijvoorbeeld bij iemand van het wijkteam of Veilig Thuis.
- Respondent 4 geeft aan de sleutelfiguren graag ondersteund te zien worden door stichting Dock.
- Respondent 5 geeft aan dat Dock een tussenpersoon moet worden tussen de sleutelfiguren en de HG-experts. Zij hebben verschillende disciplines in huis, zoals de participatiemakelaar maar ook de maatschappelijk werker die onderdeel is van het wijkteam. Daarnaast heeft Dock ervaring met vrijwilligers, aldus respondent 5. Daarnaast geeft respondent 5 aan dat Dock ook geschikt kan zijn voor de supervisie en intervisie van de sleutelfiguren. Respondent 5 vindt dat de partij die de sleutelfiguren gaat begeleiden en ondersteunen, deze taken ook vermeld moeten krijgen in hun opdracht, zodat zij ook echt de tijd krijgen om iets voor hen te kunnen betekenen.
- Respondent 6 vertelt dat de sleutelfiguren het beste direct zouden kunnen samenwerken met de organisaties die zich met preventie bezighouden. Dit zouden het CJG, de vraagwijzer en Dock kunnen zijn.

5. Analyse

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij het analyseren van de informatie uit het literatuuronderzoek, de uitkomsten van de interviews met de sleutelfiguren en de uitkomsten van de interviews met de stakeholders. We hebben de verschillende perspectieven naast elkaar geplaatst en hebben op die manier de analyse vormgegeven. Welke overeenkomsten en tegenstrijdigheden zijn er te zien als we de resultaten uit de literatuur naast de resultaten uit de interviews met de stakeholders en sleutelfiguren leggen?

De volgende onderwerpen zullen in dit hoofdstuk aanbod komen:

- het inzetten van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen;
- opvallendheden in het signaleren;
- knelpunten signaleren;
- actie doorgeven van vermoedens;
- knelpunten in het doorgeven van vermoedens;
- wensen en ideeën signaleren en doorgeven van vermoedens;
- samenwerken.

5.1 Het inzetten van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen

Uit ons literatuuronderzoek blijkt dat sleutelfiguren een belangrijke rol spelen in het werken met de doelgroep verborgen vrouwen. Zo blijkt uit de onderzoeken, van de onderzoekers van het Verwey Jonker instituut, over Amsterdam en Den Haag, het project Schilderswijkmoeders en de pilot in Delfshaven dat er sleutelfiguren ingezet moeten worden (zie paragraaf 2.4.1, 2.4.2, 2.4.3). Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen professionele en vrijwillige sleutelfiguren. Dit onderzoek is gericht op de vrijwillige sleutelfiguren, die hun sleutelfiguurtaken uitvoeren naast hun dagelijkse bezigheden (zie paragraaf 2.3). Om een goed beeld te geven van de overeenkomsten, opvallendheden en aandachtspunten is er een overzicht gemaakt van de uitkomsten van het literatuuronderzoek, de interviews met de sleutelfiguren en de interviews met de stakeholders (zie bijlage VIII). Hieronder zullen de kenmerkende verschillen of overeenkomsten in de uitkomsten van het literatuuronderzoek, de interviews met de sleutelfiguren en de interviews met de stakeholders worden beschreven. De opvallende aspecten met betrekking tot het signaleren, doorgeven van vermoedens en het samenwerken zullen verderop in deze analyse worden beschreven. De onderstaande aspecten zijn afgeleid uit het schema (zie bijlage VIII). Wanneer er verwezen wordt naar een bepaalde paragraaf, betekend dit dat deze informatie niet uit het schema komt.

- Levenservaring.

Interessant is dat het hebben van levenservaring volgens de literatuur een voorwaarde is voor het sleutelfiguur-zijn, omdat uit de interviews met de sleutelfiguren blijkt dat meerdere sleutelfiguren in dezelfde situatie hebben gezeten als de verborgen vrouwen. Dit motiveert hen dan ook om sleutelfiguur te zijn.

- Overbelasting, niet los kunnen laten.
Opvallend is dat uit de literatuur blijkt dat de risico's van het inzetten van sleutelfiguren bij de doelgroep gedwongen geïsoleerde vrouwen zijn, overbelasting en niet los kunnen laten. Uit de interviews met de sleutelfiguren blijkt ook dat er sleutelfiguren niet (meer) actief zijn, als gevolg van overbelasting, het te druk hebben en moe zijn.
- Wijkgericht werken.
Uit de interviews met de sleutelfiguren blijkt dat er niet (meer) per wijk sleutelfiguren actief zijn en er alleen sleutelfiguren actief zijn die betrokken zijn bij buurthuis De Dam, buurthuis Peperlink en speeltuin De Klimroos (zie paragraaf 3.1.3). Terwijl uit het literatuuronderzoek en uit de interviews blijkt dat een van de voordelen met het werken met sleutelfiguren is, dat ze goed bekend staan in de wijk, goede band hebben met de wijk, actief zijn in de wijk en de oren en ogen zijn van de wijk. De stakeholders geven aan dat de sleutelfiguren goed in zicht hebben wie er in de wijk wonen. Ook is het een belangrijk element uit de presentatiebenadering dat zegt dat de aanwezigheid van vrijwilligers op de plek waar de doelgroep wonen en leven, van groot belang is (zie paragraaf 2.2.6). Ook kan hierbij gezegd worden dat het opvallend is dat het voor de stakeholders en de sleutelfiguren onduidelijk is hoeveel sleutelfiguren er actief zijn en wie deze sleutelfiguren zijn. Twee van de stakeholders geven dan ook aan graag een lijst te ontvangen met de gegevens van de sleutelfiguren (zie paragraaf 4.6.1).
- Analfabetisme.
Analfabetisme blijkt een nadeel te zijn van het inzetten van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Zo blijkt een gedeelte van de sleutelfiguren analfabeet te zijn. Dit terwijl uit het literatuuronderzoek blijkt dat voldoende taalkennis en kennis en vaardigheden op meerdere gebieden de eisen en voorwaarden zijn voor het sleutelfiguur zijn.
- Beperkte expertise, kennis en vaardigheden.
Het hebben van weinig expertise wordt door de sleutelfiguren en de stakeholders genoemd als een nadeel van de sleutelfiguren, terwijl het hebben van kennis en vaardigheden volgens het literatuuronderzoek een voorwaarde zou moeten zijn. Zo twijfelen de stakeholders of de sleutelfiguren wel voldoende kennis hebben om bijvoorbeeld gevaar in te kunnen schatten.
- Geen verantwoordelijkheidsgevoel.
Uit de interviews met de sleutelfiguren blijkt dat niet alle sleutelfiguren een verantwoordelijkheidsgevoel hebben als het gaat om hun inzet in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Uit ons literatuuronderzoek blijkt juist dat het hebben van 'trouw' een persoonlijke eigenschap moet zijn die een sleutelfiguur in huis moet hebben.
- Culturele afkomst;
Het streven van Dona Daria is dat er sleutelfiguren zijn met veel verschillende culturele achtergronden: Turks, Marokkaans, Somalisch, Afghaans, Kaapverdisch en Bulgaars. Volgens de sleutelfiguren is dezelfde culturele afkomst van de sleutelfiguren als de verborgen vrouwen positief voor de vertrouwensband. Opvallend is dan ook dat blijkt uit de interviews met de sleutelfiguren dat er sleutelfiguren zijn met maar twee verschillende culturele afkomst, namelijk Turks en Marokkaans.
- Taakopvatting;
Het streven van Dona Daria is dat de sleutelfiguren ondersteuning kunnen bieden aan anderen, kunnen signaleren, in actie kunnen komen door vermoedens te delen met

professionals, het thema op de agenda kunnen houden binnen een organisatie of groep en op huisbezoek kunnen gaan. Als voorwaarden uit ons literatuuronderzoek blijkt dat sleutelfiguren een persoonlijk gesprek moeten kunnen aanknopen en minimaal acht uur per week inzetbaar moeten zijn. Uit de interviews met de sleutelfiguren blijkt dat er onduidelijkheid is over de taakopvatting. Ook blijkt uit de interviews dat je niet altijd op sleutelfiguren kunt rekenen, omdat ze er onverwachts zijn en niet op vaste dagen werken zoals professionals dat wel doen.

5.2 Signaleren

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat de signalen voor verborgen vrouwen problematiek zijn: nooit op komen dagen, nooit alleen zijn, man praat en bepaalt en de vrouw komt nauwelijks buiten (zie paragraaf 2.2.3). Verder blijkt dat verborgen vrouwen in hun losmakingsproces onder andere behoefte hebben aan een luisterend oor, iemand die alert is op signalen en iemand die ze wijst op de hulpverleningsmogelijkheden. Verder zijn de presentiebenadering, het outreachend werken, het vindplaatsgericht werken en de zelforganisaties belangrijke werkwijzen in het signalen van verborgen vrouwen problematiek (zie paragraaf 2.2.5).

5.2.1 Opvallendheden signaleren

Als er gekeken wordt naar de manier waarop de sleutelfiguren signaleren zien we hier een aantal opmerkelijkheden. Zo valt het op dat de meeste respondenten aangeven te signaleren via de groepsactiviteiten die ze organiseren in de buurthuizen. Zo proberen de sleutelfiguren vrouwen te werven voor de groepsactiviteiten, bellen ze aan bij een vrouw als ze niet naar de groepsactiviteiten komt en vertellen ze buiten het buurthuis hoe belangrijk groepsactiviteiten zijn. Sleutelfiguren hebben de groepsactiviteiten dus hoog staan, maar wij zien geen verband tussen het werven voor groepsactiviteiten of inzetten van groepsactiviteiten om verborgen vrouwen problematiek te signaleren. Wij zien hier geen verband tussen, omdat de signalen van verborgen vrouwen problematiek zijn dat ze nooit op komen dagen, nooit alleen zijn en nauwelijks buiten komen. Groepsactiviteiten in een buurthuis zijn naar ons idee ondenkbaar voor verborgen vrouwen. Toch zitten er ook positieve aspecten aan het inzetten van de groepsactiviteiten om verborgen vrouwen te signaleren. Zo krijgen de sleutelfiguren informatie van hun cursisten over verborgen vrouwen. Daarnaast geven veel sleutelfiguren aan vermoedens van verborgen vrouwen problematiek door te krijgen van hun formele of informele netwerk. Ook houden veel sleutelfiguren hun ogen en oren open in de wijk en praten met mensen in de wijk. Dit sluit aan bij de hulpbehoefte van verborgen vrouwen tijdens hun losmakingproces: iemand die alert is op de signalen (zie paragraaf 3.7.1). Ook sluit dit aan bij de werkwijzen outreachend werken, de presentatiebenadering en vindplaatsgericht werken, omdat deze werkwijzen gericht zijn op het actief opzoeken van de doelgroep en niet het werken vanuit een bureau of kantoor.

5.2.2 Knelpunten signaleren

Waar lopen de sleutelfiguren tegenaan betreft het signaleren? Zoals eerder beschreven zien de sleutelfiguren de groepsactiviteiten als zeer nuttig voor het signaleren van nog meer verborgen vrouwen. Hieruit voortkomend geven dan ook twee sleutelfiguren aan dat ze te weinig subsidie hebben om meer activiteiten te organiseren. Ook hebben een aantal sleutelfiguren van hun eigen geld dingen voor activiteiten moeten kopen. De meeste sleutelfiguren geven aan dat ze er tegenaan lopen dat verborgen vrouwen niet praten of in niemand vertrouwen hebben. Dit is opvallend, omdat het uit het literatuuronderzoek blijkt dat het juist een kracht is van de sleutelfiguren dat ze geschikt zijn om een vertrouwensband met de verborgen vrouwen aan te gaan. Voor een van de sleutelfiguren is het onduidelijk hoe veel sleutelfiguren er zijn en wie ze zijn. Ze vermoedt wel dat er te weinig sleutelfiguren zijn en daardoor niet in elke wijk alert gesignaleerd wordt. Het is opvallend dat het bij de stakeholders ook onbekend is hoe veel sleutelfiguren er zijn.

5.3 Doorgeven van vermoedens

5.3.1 Actie doorgeven van vermoedens

Wat doen de sleutelfiguren als ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek? De meeste respondenten vertellen dat ze eerst zelf proberen te helpen en vervolgens (professionele) hulp inschakelen. Toch blijkt uit de uitkomsten van de interviews met de sleutelfiguren dat de sleutelfiguren onderling een andere aanpak volgen als het gaat om het doorgeven van vermoedens. Zo geeft een sleutelfiguur de gegevens van mevrouw Yalniz of de coördinator van Speeltuin De Klimroos aan mensen die met vermoedens komen, de ander belt aan bij vermoedens en weer anderen vertellen aan verborgen vrouwen dat het niet normaal is om in deze situatie te zitten (zie paragraaf 3.8.1). Is het duidelijk voor de sleutelfiguren wat ze moeten doen zodra ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek? Volgens de stakeholders is dit niet zo. Vier stakeholders geven aan dan ook dat er een duidelijke taakverdeling/taakopvatting moet komen voor de sleutelfiguren (zie paragraaf 4.6.2). Dit terwijl uit het literatuuronderzoek juist blijkt dat Dona Daria het wel duidelijk voor ogen heeft wat de sleutelfiguren moeten doen: ze kunnen in actie komen door vermoedens te delen met professionals (zie paragraaf 2.3). Verder laat het literatuuronderzoek zien dat, als het gaat om actie ondernemen naar aanleiding van vermoedens, het van groot belang is dat er aangesloten wordt bij het losmakingproces van de verborgen vrouw. Hiervoor zijn kennis en vaardigheden nodig, omdat fouten ervoor kunnen zorgen dat de situatie juist verslechterd (zie paragraaf 2.2.6). Ook blijkt uit het literatuuronderzoek dat vrijwilligers zich vaak te veel geven in de relatie met een cliënt en het niet duidelijk is tot waar de verantwoordelijkheid ligt: moet je een cliënte wel of niet bij je thuis over de vloer laten komen bijvoorbeeld (Zie paragraaf 2.3.20)?

5.3.2 Knelpunten in het doorgeven van vermoedens

Als het gaat om knelpunten in het doorgeven van vermoedens, zijn de sleutelfiguren het bijna unaniem eens: ze zijn bang om zelf in de problemen te komen wanneer ze aan de slag gaan met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Daarnaast zijn ze bang dat de vrouw en haar gezin in de problemen komen. Ook geven twee sleutelfiguren aan dat ze bang zijn dat de vertrouwensband verdwijnt en dat goed contact een belemmering kan zijn in het doorgeven van gegevens van de vrouw in kwestie (zie paragraaf 3.8.2). Deze knelpunten sluiten aan bij de uitkomsten van het literatuuronderzoek en de interviews met de stakeholders. Het literatuuronderzoek zegt namelijk dat het een ethische en moeilijke kwestie kan zijn voor de sleutelfiguren om signalen door te geven door de opgebouwde vertrouwensrelatie (zie paragraaf 2.3.2). De stakeholders geven aan dat de positie van de sleutelfiguren kwetsbaar is en dat ze voorzichtig zijn in het doorgeven van informatie. Hun positie is kwetsbaar, omdat de contacten zijn gebaseerd op een bepaalde relatie en ze te maken kunnen krijgen met wraak van het gezin in kwestie en andere onveilige situaties (zie paragraaf 4.3.2). Mevrouw Abghour loopt er dan ook tegenaan dat de sleutelfiguren geen gegevens willen doorgeven uit angst voor de man van de verborgen vrouw, de omgeving of hun eigen naam (zie paragraaf 3.8.2). De datagegevens onderstrepen deze knelpunten. Uit de datagegevens blijkt dan ook dat er veel vermoedens zijn doorgegeven zonder persoonlijke details (zie paragraaf 2.5). De zorgwekkende conclusie van de gemeente Rotterdam over de pilot in Feijenoord sluit hierbij ook aan: er moet meer opvolging komen van de signalen.

5.4 Wensen en ideeën signaleren en doorgeven van vermoedens

- Meer voorlichting.
Alle stakeholders en vier sleutelfiguren geven aan dat er meer voorlichting moet komen over het onderwerp verborgen vrouwen (zie paragraaf 3.9 en 4.6.2)
- Begeleiding van de sleutelfiguren.
Drie stakeholders geven aan dat er meer begeleiding moet komen voor de sleutelfiguren (zie paragraaf 4.6.3). Ook geeft mevrouw Yalniz aan dat de sleutelfiguren begeleiding nodig hebben (zie paragraaf 3.9) Uit het literatuuronderzoek, specifiek het project Schilderswijkmoeders, blijkt ook dat begeleiding en intervisie door een HBO-geschoolde professional van groot belang is (zie paragraaf 2.4.10). Daarnaast zou er met meer begeleiding ook de knelpunten in de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgen Vrouwen kunnen worden voorkomen, zoals overbelasting en onduidelijke taakopvatting.
- Meer activiteiten organiseren, budget nodig.
De meeste respondenten zien het organiseren van meer activiteiten als een manier waarop nog meer verborgen vrouwen bereikt kunnen worden (zie paragraaf 3.9).
- Vergoeding krijgen, sleutelfiguren belonen.
Als voorwaarde voor het sleutelfiguur-zijn wordt genoemd in ons literatuuronderzoek dat de sleutelfiguren een vrijwilligersvergoeding moeten krijgen (zie paragraaf 2.3.1). Ook de meeste sleutelfiguren en de stakeholders komen met dit idee (zie paragraaf 3.9 en 4.6.1). Dit zou een manier kunnen zijn om de sleutelfiguren meer waardering te geven, gezien het feit dat de stakeholders aangeven dat de sleutelfiguren meer waardering moeten krijgen. Ook kan dit de sleutelfiguren motiveren om zich in te zetten in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord en zo meer te signaleren. Ook geven één stakeholder en één sleutelfiguur aan dat het sleutelfiguur-zijn officieel erkend en geregistreerd zou moeten worden.

5.5 Samenwerken

Bijna alle sleutelfiguren geven aan naar Dona Daria (mevrouw Yalniz of mevrouw Abghour) of de coördinator van speeltuin de Klimroos te gaan, wanneer ze een organisatie inschakelen naar aanleiding van hun vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Opvallend is dat 4 sleutelfiguren aangeven geen idee te hebben met welke organisaties er samen gewerkt kan worden. Ze zijn niet bekend met de organisaties in de buurt. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat mevrouw Abghour benadrukt bij de sleutelfiguren dat ze naar haar toe moeten komen, wanneer ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek (zie paragraaf 3.9.1). Mevrouw Yalniz geeft aan dat je van sleutelfiguren niet kan verwachten dat ze zelfstandig naar organisaties toe stappen, omdat ze daar de expertise niet voor hebben (zie paragraaf 3.2). De sleutelfiguren gaan naar Dona Daria, omdat de opdracht van Dona Daria is, ze angstig zijn voor problemen als ze naar een andere organisatie gaan, de speeltuin toegankelijk is en ze geen vertrouwen hebben in andere organisaties. Interessant is dat de stakeholders aangeven dat het hebben van vertrouwen in de organisaties door de sleutelfiguren ervoor kan zorgen dat ze meer vermoedens doorgeven. Opvallend is dat uit de interviews met de stakeholders blijkt dat het voor hun niet duidelijk is waar de sleutelfiguren hulp zoeken (zie paragraaf 4.3.1). Maar wat verwacht Dona Daria van de sleutelfiguren? Interessant is dat Dona Daria als een van de doelen voor de pilot in Feijenoord heeft gesteld: bij signalen de verbinding leggen (via Dona Daria) met benodigde hulp (in samenwerking met het wijkteams). Hieruit kan opgemerkt worden dat Dona Daria vindt dat de sleutelfiguren met hun vermoedens naar Dona Daria gaan (zie paragraaf 2.4.14). Opmerkelijk is dan ook dat Dona Daria wel aangegeven heeft te willen dat er een samenwerking is tussen de stakeholders en de sleutelfiguren, als ze zich terugtrekken uit het gebied Feijenoord (zie paragraaf 1.1.8).

De stakeholders hebben aangegeven de samenwerking met Dona Daria als positief te ervaren. Wel kwamen er twee aandachtspunten naar voren, namelijk: het beter houden aan afspraken en het beter doorzetten van casussen naar de hulpverlening. Verder is het opvallend dat drie stakeholders aangeven dat het agendapunt 'verborgen vrouwen' momenteel nergens op de agenda staat binnen de organisaties.

Welke wensen en ideeën hebben de stakeholders en de sleutelfiguren als het gaat om het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord?

- Vier stakeholders geven aan dat er een duidelijke route moet zijn waar de sleutelfiguren melden, duidelijke taakverdeling en duidelijke afspraken gemaakt moeten worden, kortom een uniforme aanpak. Een convenant zou hier een goede oplossing voor zijn, volgens de stakeholders. Dit is opmerkelijk omdat twee van de doelen van de pilot in het gebied Feijenoord voor 2015 als volgt zijn: de verwijsroute is geïmplementeerd in de wijkteams en er is een platform voor de stakeholders in het gebied Feijenoord dat een verbindende functie heeft (zie paragraaf 2.4.14). Een inzichtelijke verwijsroute per gebied of wijk komt ook als aandachtspunt naar voren uit het onderzoek 'verborgen vrouwen een vergeten groep' van Stichting Femmes for Freedom (zie paragraaf 2.4.13).
- Verder geeft aan van de stakeholders aan dat er een laagdrempelige organisatie in de wijk moet zijn, waar de sleutelfiguren terecht kunnen. Interessant is dat de sleutelfiguren juist onder andere aangeven naar de coördinator van speeltuin de Klimroos te gaan, omdat dit een laagdrempelige manier is om hun vermoedens door te geven (zie paragraaf 3.9.1). Blijkbaar is het voor de sleutelfiguren ook belangrijk dat er een laagdrempelige organisatie is waar ze heen kunnen met hun vermoedens.

- De sleutelfiguren en stakeholders geven beiden aan dat er een tussenpersoon of vertrouwenspersoon bij een organisatie moet komen. De stakeholders bedoelen hiermee een tussenpersoon tussen de Huiselijk Geweld Experts en de sleutelfiguren, omdat het een te grote stap zou zijn voor de sleutelfiguren om direct naar een HG-expert toe te stappen (zie paragraaf 3.9.2 en 4.4.2). Aanvullend daarop geeft mevrouw Abghour aan dat het een idee zou kunnen zijn dat sleutelfiguren via een anoniem formulier vermoedens kunnen doorgeven van verborgen vrouwen aan een bepaalde organisatie (zie paragraaf 3.9.2).
- Als geschikte organisatie voor de samenwerking met de sleutelfiguren wordt vooral Stichting Dock genoemd (zie paragraaf 3.9.2 en 4.6.3). Dock is geschikt, omdat ze verschillende disciplines in huis hebben (van participatiemakelaars tot maatschappelijk werkers in het wijkteam), ze al sleutelfiguren trainen, ervaring hebben met vrijwilligers, ze onder andere een preventieve organisatie zijn en ze geschikt zijn voor supervisie en intervisie voor de sleutelfiguren. Dock zou ook kunnen functioneren als tussenpersoon tussen de HG-experts en de sleutelfiguren (zie paragraaf 4.6.3). Daarnaast blijkt uit de datagegevens dat er al gewerkt wordt met Dock (zie paragraaf 2.5).
- Als laatste idee geven drie stakeholders aan dat de professionals in de organisaties getraind moeten worden op het gebied van verborgen vrouwen problematiek.

Het belangrijkste is natuurlijk dat de aanpak Verborgene Vrouwen ook aansluit bij de verborgen vrouwen zelf. Uit ons literatuuronderzoek blijkt dat de verborgen vrouwen verschillende contactmomenten hebben met de buitenwereld, zoals tijdens het brengen van de kinderen naar de peuterspeelzaal of de basisschool (zie paragraaf 2.2.2). Opvallend is dat uit de interviews met de sleutelfiguren en stakeholders blijkt dat juist de basisscholen, terwijl deze worden gezien als een belangrijk contactmoment voor verborgen vrouwen, een terughoudende rol hebben in de aanpak Verborgene Vrouwen. Zo zijn ze voorzichtig, niet op de hoogte van de problematiek en houden ze voorlichting af (zie paragraaf 3.9.2 en 4.6.2).

*‘Als wij bijvoorbeeld iets kunnen doen, al is het maar
een cadeaubon af en toe of keertje uit eten met de
sleutelfiguren, iets leuks zodat ze gewoon blijven
actief, met ons werken’*

(Contactpersoon Dona Daria)

6. Conclusie

Hoofdvraag:

Wat hebben de sleutelfiguren² nodig om tot signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken met de stakeholders te komen om de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord voort te zetten, nadat Dona Daria zich heeft teruggetrokken?

Concluderend vanuit literatuur- en interviewonderzoek kunnen we stellen dat de sleutelfiguren meer begeleiding en ondersteuning nodig hebben om tot het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken te komen. Door meer begeleiding en ondersteuning kan er beter worden omgegaan met het risico van overbelasting van sleutelfiguren, een onduidelijke taakopvatting als het gaat om de taken van de sleutelfiguren in de aanpak Verborgene Vrouwen en de beperktheid aan expertise en vaardigheden bij de sleutelfiguren. Om nog meer verborgene vrouwen te signaleren, is het belangrijk dat er nog meer activiteiten georganiseerd worden en er meer voorlichting over de verborgene vrouwen problematiek plaatsvindt.

Verder is het van belang dat de sleutelfiguren meer beloond en gewaardeerd worden voor hun werkzaamheden. Dit kan gedaan worden door ze een vrijwilligersvergoeding te geven en/of het sleutelfiguur-zijn officieel te laten registreren.

Als het gaat om samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord komt naar voren dat er een duidelijke route moet komen waar de sleutelfiguren melden, een duidelijke taakverdeling en duidelijke afspraken. Ook is het belangrijk dat er een laagdrempelige organisatie is waar de sleutelfiguren naar toe zouden kunnen gaan met hun vermoedens van verborgene vrouwen problematiek.

Een tussenpersoon of vertrouwenspersoon zou een goede oplossing zijn voor het verbinden van de HG-experts aan de sleutelfiguren, omdat het een grote stap voor sleutelfiguren kan zijn om direct naar een HG-expert toe te gaan. Verder blijkt dat de organisatie Dock een belangrijke rol zou kunnen vervullen als het gaat om de samenwerking tussen professionals en de sleutelfiguren, omdat Dock verschillende disciplines in huis heeft (van participatiemakelaars tot maatschappelijk werkers in het wijkteam), ze al sleutelfiguren trainen, ervaring hebben met vrijwilligers, ze onder andere een preventieve organisatie zijn en ze geschikt zijn voor supervisie en intervisie voor de sleutelfiguren.

² Als vrijwilliger

7 ■ Aanbevelingsrapport

In dit hoofdstuk geven wij aanbevelingen aan Dona Daria, de Gemeente Rotterdam en stedelijke en gebiedsgerichte partners in de aanpak Verborgen Vrouwen in Rotterdam. Deze aanbevelingen zijn gebaseerd op de uitkomsten van ons onderzoek vanuit de literatuur, de datagegevens en de interviews met de stakeholders en de sleutelfiguren.

1. Stel strengere eisen aan de sleutelfiguren.

Uit het onderzoek blijkt dat de sleutelfiguren te maken hebben met overbelasting, analfabetisme en beperkte expertise en vaardigheden. Vanzelfsprekend zullen deze sleutelfiguren ook veel kwaliteiten in huis hebben, maar wij denken dat deze aspecten wel belemmerend kunnen werken in het sleutelfiguur-zijn. Zeker omdat de verborgen vrouwen problematiek kwetsbaar en complex is. Daarom raden we Dona Daria aan om een duidelijk profiel met strengere eisen op te stellen waar de sleutelfiguren aan moeten voldoen.

2. Organiseer meer begeleiding en ondersteuning van een professional voor de sleutelfiguren.

Uit het literatuuronderzoek en de interviews bleek dat begeleiding aan sleutelfiguren van essentieel belang is. De stakeholders benoemden dan ook dat er meer begeleiding moet komen voor de sleutelfiguren. Wij vermoeden dat het begeleiden en ondersteunen van de sleutelfiguren ervoor zorgt dat minder sleutelfiguren overbelast raken, ze meer duidelijkheid over de taakopvatting krijgen en ze hun expertise en vaardigheden kunnen vergroten door met de andere sleutelfiguren in gesprek te gaan en ervaringen te delen.

3. Zet per wijk meer sleutelfiguren in.

Aanvankelijk hadden wij het plan om per wijk een sleutelfiguur te interviewen, omdat we in verschillende rapporten hadden gelezen dat bijna elke wijk in het gebied Feijenoord wel een sleutelfiguur zou hebben. Daarnaast hebben we ontdekt in ons literatuuronderzoek dat het juist een voordeel is van het inzetten van sleutelfiguren dat ze de wijk goed kennen. Tot onze grote verbazing bleek het niet het geval te zijn dat elke wijk een sleutelfiguur heeft. Ook verbaasden we ons erover dat er alleen sleutelfiguren actief zijn bij buurthuis De Dam, Peperlink en speeltuin De Klimroos, terwijl het wijkgericht werken van de sleutelfiguren juist zo van belang is. Hoe kunnen verborgen vrouwen gesignaleerd worden in een wijk waar geen sleutelfiguur actief is? Onze aanbeveling is dan ook dat het belangrijk is dat er per wijk sleutelfiguren worden ingezet.

4. Maak gebruik van de ervaringsdeskundigheid van sleutelfiguren.

Het raakte ons dat enkele sleutelfiguren hun eigen ervaring, als het gaat om verborgen zijn, inzetten in het sleutelfiguur-zijn. Het motiveert hen. Daarnaast blijkt uit de literatuur dat het hebben van levenservaring van groot belang is als sleutelfiguur. Het zou daarom goed zijn als er nieuwe sleutelfiguren worden geworven worden, die voormalig verborgen vrouw zijn. Zo kunnen verborgen vrouwen, die geholpen zijn en er aan toe zijn, gevraagd worden om sleutelfiguur te worden.

5. Zet sleutelfiguren in met verschillende culturele achtergronden.

Momenteel zijn er alleen Turkse en Marokkaanse sleutelfiguren actief, terwijl het juist een kracht is dat er sleutelfiguren worden ingezet met verschillende culturele achtergronden. Dezelfde culturele achtergrond van de sleutelfiguren en de verborgen vrouw werkt namelijk positief in het opbouwen van een vertrouwensrelatie.

6. Beloon en waardeer de sleutelfiguren.

Uit het onderzoek blijkt dat de sleutelfiguren behoefte hebben aan waardering en beloning. Dit kan gedaan worden door een vrijwilligersvergoeding of het officieel registreren van de sleutelfiguur taken. Wij vermoeden dat het belonen en waarderen van de sleutelfiguren ervoor kan zorgen dat ze gemotiveerd raken om zich in te zetten en ze zich verantwoordelijk voelen. Eén van de sleutelfiguren gaf als voorbeeld: uit eten gaan met de sleutelfiguren.

7. Stel een duidelijke handleiding op voor de sleutelfiguren.

Uit de interviews met de sleutelfiguren en de stakeholders blijkt dat er onduidelijkheid bestaat over de taken en verantwoordelijkheden van de sleutelfiguren in de aanpak Verborgene Vrouwen. Ook is er momenteel geen unanieme aanpak bij de sleutelfiguren als het gaat om het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgene Vrouwen. Juist bij deze problematiek, is dit van groot belang omdat er aangesloten moet worden bij het tempo en proces van de verborgen vrouw. Het is daarom belangrijk dat Dona Daria hier duidelijkheid in creëert en dit communiceert richting de sleutelfiguren. Ook is het belangrijk dat Dona Daria zelf duidelijk is over hun verwachtingen richting de sleutelfiguren. Verwachten ze dat de sleutelfiguren naar Dona Daria blijven komen met hun signalen of willen ze juist dat de sleutelfiguren direct contact opnemen met een professional van een andere organisatie? Hiervoor is het nodig dat er een duidelijke handleiding opgesteld gaat worden voor de sleutelfiguren.

8. Inventariseer bij de sleutelfiguren of ze op de hoogte zijn van de ernst van de verborgen vrouwen problematiek.

Wij vinden het opvallend dat enkele sleutelfiguren vastberaden aangeven dat anno 2016 er geen verborgen vrouwen meer zijn, terwijl uit de datagegevens blijkt dat er tijdens de pilot in Feijenoord 45 signalen waren van verborgen vrouwen problematiek. De vraag die dan ook boven komt bij ons: zijn de sleutelfiguren op de hoogte van de signalen en de ernst van de verborgen vrouwen problematiek?

9. Biedt meer subsidie aan als het gaat om het organiseren van groepsactiviteiten.

Groepsactiviteiten en het signaleren van verborgen vrouwen problemen blijken met elkaar verbonden te zijn. Een wens van veel sleutelfiguren is dan ook dat er meer subsidie komt, zodat ze meer activiteiten voor vrouwen in de wijk kunnen organiseren.

10. Stel een lijst op met de gegevens van de sleutelfiguren.

Onduidelijkheid over het aantal en de namen van de sleutelfiguren, zijn resultaten uit ons onderzoek. Het is daarom noodzakelijk dat er een lijst komt met de gegevens van de sleutelfiguren en dat deze aan de stakeholders in de aanpak Verborgene Vrouwen in het gebied Feijenoord gegeven wordt.

11. Creëer een mogelijkheid voor het anoniem melden door de sleutelfiguren.

Angst voor de man, angst voor de wijk, angst voor hun eigen naam, angst voor problemen voor de vrouw, angst voor het verliezen van de vertrouwensband, het zijn allemaal aspecten die ervoor zorgen dat de sleutelfiguren vaak geen gegevens van vermoedelijke verborgen vrouwen durven door te geven. Hoe kan hiermee omgegaan worden? Wij denken dat de mogelijkheid tot anoniem melden ervoor kan zorgen dat de sleutelfiguren over deze angsten heen durven

stappen. Het melden zou bijvoorbeeld kunnen door een anoniem meldformulier neer te leggen bij een organisatie.

12. Stel een contract voor de sleutelfiguren op.

Zoals beschreven bij de vorige aanbeveling, blijkt dat de sleutelfiguren enkele angsten ervaren als het gaat om het actie ondernemen naar aanleiding van vermoedens die ze hebben. Het is daarom belangrijk dat de privacy van de sleutelfiguren gewaarborgd wordt en de verantwoordelijkheid bij Dona Daria ligt. Wanneer er problemen ontstaan in het contact tussen de verborgen vrouw en de sleutelfiguur, kan Dona Daria deze verantwoordelijkheid op zich nemen. Een contract zou hier uitermate geschikt voor zijn. Daarnaast kan er in dit contract vast worden gelegd hoeveel uur de sleutelfiguren dienen te besteden aan het sleutelfiguur-zijn. Hier kunnen ze dan ook op aangesproken worden, als ze het contract ondertekend hebben.

13. Organiseer meer voorlichting over het onderwerp verborgen vrouwen.

Uit het onderzoek blijkt dat alle stakeholders en de meeste sleutelfiguren aangeven dat het aanbieden van nog meer voorlichting belangrijk is voor bekendheid en agendering van het onderwerp. Ook kan er door meer voorlichting meer alertheid op signalen ontstaan.

14. Stel een convenant op voor alle stakeholders met de verantwoordelijkheden en taken binnen de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord.

Uit de interviews met de stakeholders blijkt dat er behoefte is aan duidelijkheid als het gaat om de verwijroute, de taakopvatting en afspraken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. Een belangrijke stap is dan ook dat er een convenant is opgesteld waarin de verschillende partijen bij name genoemd zijn. Aanvullend hierop is het van belang dat er in het convenant per stakeholder expliciet genoemd wordt wat de verantwoordelijkheden en taken zijn binnen de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord.

15. Stel een tussenpersoon of vertrouwenspersoon aan tussen de HG-experts en de sleutelfiguren.

De sleutelfiguren en stakeholders geven beiden aan dat er een tussenpersoon of vertrouwenspersoon bij een organisatie moet komen. De stakeholders bedoelen hiermee een tussenpersoon tussen de HG-experts en de sleutelfiguren, omdat het een te grote stap zou zijn voor de sleutelfiguren om direct naar een HG-expert toe te stappen.

16. Schakel Dock in als belangrijke stakeholder in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord.

Als geschikte organisatie voor de samenwerking met de sleutelfiguren blijkt vooral Dock populair te zijn, omdat ze verschillende disciplines in huis hebben (van participatiemakelaars tot maatschappelijk werkers in het wijkteam), ze al sleutelfiguren trainen, ervaring hebben met vrijwilligers, ze onder andere een preventieve organisatie zijn en ze geschikt zijn voor supervisie en intervisie voor de sleutelfiguren

17. Train de professionals binnen de verschillende organisaties.

Uit het literatuuronderzoek blijkt dat de contactmomenten van de verborgen vrouwen als volgt zijn: tijdens een bezoek aan de huisarts, tijdens een afspraak bij het consultatiebureau (Centrum voor Jeugd en Gezin), tijdens het brengen van de kinderen naar de peuterspeelzaal of basisschool, tijdens de verplichte inburgeringscursus, de politie, de burens en de voedselbank. Al deze partijen moeten op de hoogte zijn van de verborgen vrouwen problematiek. Niet alleen deze partijen moeten op de hoogte zijn, nee alle organisaties die in contact zouden kunnen komen met de doelgroep verborgen vrouwen moeten op de hoogte zijn van de problematiek.

8. Discussie

Inleiding

In dit laatste hoofdstuk worden de volgende zaken beschreven en geëvalueerd:

- de (beroeps)relevantie van het onderzoek;
- mogelijke vervolgonderzoeken;
- productevaluatie;
- procesevaluatie.

Een kritische blik op het onderzoek is noodzakelijk om de betrouwbaarheid en validiteit van het resultaat te kunnen vaststellen. De risico's, keuzes en andere invloeden worden daarom verantwoord.

8.1 (Beroeps)relevantie van het onderzoek

Er zijn geen eerdere onderzoeken gedaan naar de inzet van sleutelfiguren in de aanpak van verborgen vrouwen problematiek. Wel zijn er door onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut en Stichting Femmes for Freedom rapporten uitgebracht over de aard en omvang van verborgen vrouwen problematiek. Niet eerder werd er zo specifiek gekeken naar de krachten en zwakten van het inzetten van sleutelfiguren in een problematiek die zeer complex is. Door middel van interviews hebben wij onze bevindingen verbonden aan de literatuur. Door dit te doen werkten wij mee aan de uitbreiding en bevordering van de aanpak Verborgene Vrouwen in Rotterdam (Feijenoord). De resultaten van ons onderzoek worden meegenomen door Kenniscentrum Dona Daria, de gemeente Rotterdam en stedelijke en gebiedsgerichte partners in de aanpak Verborgene Vrouwen in Rotterdam. Het overkoepelende en uiteindelijke doel van ons onderzoek is, dat er in heel Rotterdam per gebied aandacht en alertheid komt voor het vraagstuk van verborgen vrouwen en er zo meer verborgen vrouwen in beeld komen. De link naar de beroepsrelevantie van het maatschappelijk werk is, dat wij uitgebreid hebben gekeken naar de inzet van vrijwilligers en hoe deze vrijwilligers het beste ingezet kunnen worden in complexe problematiek. Het inzetten en werken met vrijwilligers wordt steeds urgenter in deze tijd. Door bezuinigingen wordt er veel gekort en moeten professionals, waar het kan, plaatsmaken voor vrijwilligers. In ons onderzoek hebben wij laten zien dat het inzetten van sleutelfiguren/vrijwilligers veel aandacht en zorg vraagt. Begeleiding en de juiste benadering zijn belangrijk om alles juist te laten verlopen. Tegelijkertijd kan het inzetten van (ervaringsdeskundige) vrijwilligers ook veel moois opleveren.

8.2 Mogelijke vervolgonderzoeken

Als vervolg op dit onderzoek zou er nader gekeken kunnen worden naar de manier waarop sleutelfiguren het beste ingezet kunnen worden en hoe ze op de juiste manier geactiveerd kunnen worden. Wij hebben geconcludeerd dat er weinig sleutelfiguren actief zijn, maar ook dat er weinig vrouwen geschikt zijn om de taak van sleutelfiguur op zich te nemen. In een mogelijk vervolgonderzoek zou er gekeken kunnen worden naar de manier waarop het werven van sleutelfiguur het beste gedaan kan worden. Ook zou er onderzocht kunnen worden wat er inhoudelijk nodig is om deze vrouwen (langdurig) te begeleiden en te ondersteunen. Daarnaast zou er gekeken kunnen worden of het nodig is per wijk of stad een andere aanpak te hanteren.

8.3 Productevaluatie

In de productevaluatie wordt beschreven welke zaken, omstandigheden en beslissingen invloed hebben gehad op het onderzoek betreffende de literatuur, de interviews met de sleutelfiguren en de interviews met de stakeholders. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek zo groot mogelijk te laten zijn, wordt in deze paragraaf inzichtelijk gemaakt hoe de resultaten en conclusies tot stand gekomen zijn. De gegevens van het onderzoek zijn betrouwbaarder wanneer er rekening gehouden is met de factor toeval, zoals de invloed van onszelf als onderzoeker, de dataverzamelmethode en de onderzoekssituatie (Baarda, 2013, p. 73). Daarom zijn er opnames gemaakt van de interviews. De werkwijze en de keuzes voor respondenten zijn in paragraaf 1.6 verantwoord. Om te voorkomen dat er bij ons een tunnelvisie zou ontstaan, hebben wij onze bevindingen en interpretaties voorgelegd aan onze afstudeerbegeleider en hier samen over gesproken. Wij realiseren dat ons onderzoek uitermate groot van omvang is. Aanvankelijk had Dona Daria gevraagd om een uitgebreid onderzoek naar de sleutelfiguren over meerdere aspecten. Dit heeft er alleen al voor gezorgd dat ons onderzoek groot is geworden en we ook informatie hebben beschreven die niet direct relevant is voor de beantwoording van de onderzoeksvraag en de deelvragen. Daarnaast hebben we, in samenspraak met onze afstudeerbegeleider, besloten om ook de stakeholders te interviewen. Dit was nodig om een goed beeld te krijgen van de huidige samenwerking en de gewenste samenwerking in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Hierdoor is ons onderzoek ook groot geworden. Ons onderwerp bevat veel factoren die van invloed zijn. We hebben daardoor veel vragen moeten stellen aan de sleutelfiguren en stakeholders om een totaalbeeld te krijgen van alle aspecten die spelen binnen de aanpak Verborgten Vrouwen. Ook wilde wij geen respondenten te kort doen, door hun relevante uitspraken niet mee te nemen in het onderzoek. Daarnaast was het nodig om in hoofdstuk 1 en 2, een uitgebreide inleiding te geven op de problematiek, waarbinnen het inzetten van sleutelfiguren gedaan wordt.

Aan het begin van het onderzoek hadden wij het voornemen om ook een samenwerkingsovereenkomst te maken voor de stakeholders en sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Er is uiteindelijk voor gekozen om hier niet mee verder te gaan vanwege twee redenen, namelijk:

- Medio februari is er vanuit de gemeente Rotterdam een convenant opgesteld (zie hoofdstuk 4 en bronnenboek) waarin diverse organisaties genoemd zijn die de aanpak Verborgten Vrouwen voort gaan zetten. Zeer waarschijnlijk gaan de Huiselijk Geweld Experts, vanuit de wijkteams, de sleutelfiguren coachen en ondersteunen. Met deze bekendmaking wordt het maken van een samenwerkingsovereenkomst dan ook overbodig.

- Daarnaast is er vanuit de interviews niet een specifieke organisatie gekomen die wij direct zouden kunnen verbinden aan de sleutelfiguren.

8.3.1 Literatuur

In het tweede hoofdstuk van het onderzoek is er gekeken naar verborgen vrouwen problematiek in het algemeen en de inzet van sleutelfiguren in deze problematiek. Dit is gedaan door middel van een literatuuronderzoek. Veelal is er gebruik gemaakt van de volgende bronnen: *'Leven in een gedwongen isolement, een verkennend onderzoek naar verborgen vrouwen in Amsterdam'* (2012) en *'Opgesloten in eigen huis, een onderzoek naar aard en omvang van verborgen vrouwen in Den Haag'* (2015). Beide onderzoeken zijn gedaan door onderzoekers van het Verwey Jonker Instituut. In het literatuuronderzoek was het niet te vermijden deze bronnen veel te gebruiken. De reden hiervan is dat het Verwey Jonker Instituut en Stichting Femmes for Freedom als enige onderzoek hebben gedaan naar verborgen vrouwen problematiek en de inzet van sleutelfiguren. Wij hebben er dan ook voor gekozen om in onze bronvermelding paginanummers te vermelden. De reden hiervoor is dat we veel informatie gebruikt hebben uit dezelfde bronnen. We hebben alleen paginanummers vermeld wanneer dit mogelijk was. In paragraaf 2.6 zijn er verschillende onderzoeken naast elkaar gezet die gedaan zijn in andere steden. In de onderzoeken die uiteengezet zijn, is onderzoek gedaan naar geïsoleerde vrouwen en wordt er gewerkt met sleutelfiguren. Daarnaast is er de focus gelegd op sleutelfiguren in relatie tot professionals. Dit is belangrijk om te benadrukken, omdat het anders niet mogelijk is parallellen te trekken.

8.3.2 Interviews sleutelfiguren

Het aantal interviews dat wij zouden afnemen met de sleutelfiguren stelden wij vast op negen. Dit is gebaseerd op wat er geschreven was in de rapporten van Dona Daria. Wij wilden graag uit iedere wijk een sleutelfiguur spreken, maar dat bleek niet mogelijk. Niet iedere wijk heeft een sleutelfiguur en sommige sleutelfiguren werken in twee wijken. Een beperking is dat wij niet alle sleutelfiguren rechtstreeks hebben kunnen interviewen. Vaak was er een taalbarrière, waardoor de respondenten geen antwoord konden geven op de gestelde vragen. In enkele interviews is er daarom gebruik gemaakt van een tolk. Een gebrek zou hier kunnen zijn dat de tolk de informatie niet volledig heeft weergegeven of dat de mening van de tolk ook verteld werd tijdens de interviews. Daarnaast hebben wij door de taalbarrière sommige vragen eenvoudiger moeten maken of zelfs niet kunnen stellen. Wij hebben de respondenten buiten de gestelde vragen en de topics ook andere informatie laten vertellen. Wij wilden de sleutelfiguren niet beperken in het delen van informatie, omdat zij op sommige vragen geen antwoord konden geven. Als laatste kan het een beperking zijn dat de meeste sleutelfiguren niet de rust en de tijd hadden om uitgebreid in gesprek te gaan. Sommige sleutelfiguren gaven aan snel weer naar een andere afspraak te moeten en daardoor weinig tijd te hebben.

8.3.3 Interviews stakeholders

In het interviewprotocol voor de stakeholders hebben wij vermeld dat we de volgende stakeholders zouden spreken: Veilig Thuis, Centrum Jeugd en Gezin, Mee Rotterdam Rijnmond, schoolmaatschappelijk werk, vereniging DSB, participatiemakelaar (Dock), Stek Jeugdhulp (wijkteam), GGD Rotterdam, Voorzitter Gebiedscommissie Feijenoord, Projectleider schadelijke tradities, Gebiedsnetwerker Feijenoord en een wijkagent. Wij hebben de volgende respondenten niet gesproken: Mee Rotterdam Rijnmond, schoolmaatschappelijk werk, vereniging DSB, projectleider schadelijke tradities en een wijkagent.

Sommige stakeholders stonden wel vermeld in de rapporten, maar bleken uiteindelijk geen belangrijke partijen te zijn voor de sleutelfiguren. Mevrouw de Jong heeft ons gewezen op de belangrijkste stakeholders. Daarnaast zijn wij door de interviews en de bijeenkomst van de werkgroep verborgen vrouwen andere belangrijke stakeholders op het spoor gekomen en zijn wij, naast de aanbevolen stakeholders van Dona Daria, daar ook mee in gesprek gegaan.

Een beperking van ons onderzoek zou kunnen zijn dat enkele stakeholders niet wilden dat kritische uitspraken meegenomen zouden worden in ons onderzoek. We hebben daarom stukken tekst uit interviews moeten halen die we zodoende niet hebben kunnen verwoorden in ons onderzoek. De goede voorbereiding en zorgvuldige verwerking van de interviews en medewerking van de respondenten dragen bij aan de transparantie van ons onderzoek. De validiteit van ons onderzoek is toegenomen doordat wij zowel sleutelfiguren als stakeholders hebben gesproken.

8.4 Procesevaluatie

In deze paragraaf willen we het onderzoeksproces evalueren aan de hand van de door ons ondernomen stappen.

Stap 1: Vaststellen onderzoeksvraag en deelvragen

Naar aanleiding van twee gesprekken met mevrouw De Jong hebben wij een onderzoeksvraag en deelvragen opgesteld. Tijdens een van de gesprekken met onze afstudeerbegeleider kwam naar voren dat onze onderzoeksvraag en deelvragen waren gebaseerd op aannames. Zo hadden we op dat moment nog geen informatie tot onze beschikking waaruit zou blijken dat er inderdaad knelpunten zijn in de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. We zijn hierover in gesprek gegaan met mevrouw De Jong en gelukkig kregen we snel evaluatierapporten van Dona Daria en de gemeente Rotterdam, waarin enkele knelpunten stonden beschreven over de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. Vanuit deze evaluatierapporten konden we onze onderzoeksvraag en deelvragen opstellen. Aanvankelijk hadden we het plan om alleen de visie van de sleutelfiguren mee te nemen in ons onderzoek. Tijdens een gesprek met onze afstudeerbegeleider kwamen we gezamenlijk tot de beslissing om juist ook de visie van de stakeholders mee te nemen, omdat een van de aspecten die we willen onderzoeken gaat over het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord.

Stap 2: Literatuuronderzoek

Voordat we de interviews hebben afgenomen, zijn we begonnen met het doen van een literatuuronderzoek. Tijdens het literatuuronderzoek kwamen we tot de conclusie dat de onderzoeken over Den Haag en Amsterdam, van de onderzoekers van Verwey Jonker Instituut, vrijwel de enige bruikbare onderzoeken zijn. Zoals beschreven in paragraaf 8.3, hebben we ervoor gekozen om vooral deze onderzoeken te gebruiken.

Stap 3: Interviewprotocollen en interviewvragenlijsten opstellen

Voordat we aan de slag zijn gegaan met het interviewen van de stakeholders en de sleutelfiguren, hebben we een interviewprotocol met interviewvragen en interviewtopics opgesteld en dit protocol besproken met onze afstudeerbegeleider. Samen kwamen we tot de conclusie dat het niveau van het Nederlands van de interviewvragen te hoog zou kunnen liggen voor de sleutelfiguren. We hebben de interviewvragen aangepast en makkelijke synoniemen voor bepaalde woorden gekozen, bijvoorbeeld ‘opmerken verborgen vrouwen’ in plaats van

‘signaleren’. Vervolgens hebben we de vragen voorgelegd bij mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour. Mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour hadden verder geen op- of aanmerkingen op de interviewvragen.

Stap 4: Interviews plannen en afnemen

Aanvankelijk hadden we het plan om uit iedere wijk in het gebied Feijenoord een sleutelfiguur te interviewen. Helaas bleek er niet in elke wijk een sleutelfiguur actief te zijn en sommige sleutelfiguren zijn actief in meerdere wijken. We hebben er toen voor gekozen om in onze analyse van de data niet expliciet stil te staan bij de verschillende wijken in het gebied Feijenoord. Daarnaast hebben we ervaren dat het lastig was om afspraken voor een interview met de sleutelfiguren te maken. Dit kwam onder andere omdat niet alle sleutelfiguren (meer) actief zijn, ze het te druk hebben en niet alle sleutelfiguren voldoende taalbeheersing hebben om de interviewvragen te beantwoorden. We hebben dit meerdere keren bespreekbaar gemaakt met mevrouw De Jong en gevraagd of ze bij mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour wilde benadrukken dat de interviews met de sleutelfiguren voor ons onderzoek van groot belang zijn. Gelukkig gingen mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour actief aan de slag met het regelen van meerdere sleutelfiguren waarmee wij in gesprek konden gaan. We zijn ze hier dan ook dankbaar voor. Ook het regelen van de interviews met de stakeholders verliep niet vlekkeloos. Zo merkten we dat er verschillende negatieve reacties vanuit de stakeholders kwamen. Wij zijn hiermee omgegaan door te benadrukken dat wij een onafhankelijk onderzoek doen en de antwoorden van de stakeholders anoniem verwerken. Uiteindelijk hebben we toch nog voldoende stakeholders kunnen interviewen.

Stap 5: Uitwerken en analyseren van interviews, inventariseren onderzoeksresultaten

Nadat we alle interviews hebben afgenomen, zijn we aan de slag gegaan met het uitschrijven, labelen en analyseren om tot bruikbare data voor ons onderzoek te komen. Tijdens het analyseren en inventariseren van de onderzoeksresultaten kwamen we tot de conclusie dat we niet alleen de resultaten kunnen gebruiken die meerdere respondenten aangeven, maar juist ook de resultaten moeten gebruiken die maar één stakeholder of sleutelfiguren aangeven. Dit was nodig om een volledig beeld te geven en bepaalde punten te nuanceren. Daarnaast wilden we recht doen aan alle informatie die we gekregen hebben van de sleutelfiguren en de stakeholders.

Stap 6: beantwoording deelvragen en onderzoeksvraag

Na alle resultaten van ons literatuuronderzoek en interviews te hebben geanalyseerd en geïnventariseerd, hebben we de drie deelvragen beantwoord. In het beantwoorden van de deelvragen hebben we wel bewust gekeken welke resultaten bruikbaar zijn voor het beantwoorden. Zo hebben we bepaalde belangrijke resultaten, die niet relevant zijn voor het beantwoorden van de deelvragen, weggelaten. Vervolgens hebben we alle resultaten naast elkaar gelegd en met elkaar vergeleken in de analyse (zie hoofdstuk 5). Deze analyse vormde een opstap voor de beantwoording van de hoofdvraag.

Stap 7: Schrijven van het aanbevelingsrapport

Vervolgens hebben we aan de hand van onze analyse (hoofdstuk 5) aanbevelingen geschreven voor Dona Daria, Gemeente Rotterdam en stedelijke en gebiedsgerichte partners in de aanpak Verborgten Vrouwen in Rotterdam. We hebben ervoor gekozen om ook de analyses, die niet gebruikt zijn in het beantwoorden van de onderzoeksvraag, mee te nemen in het

aanbevelingsrapport. We hebben hiervoor gekozen, omdat we van mening zijn dat deze analyses en aanbevelingen ook van essentieel belang zijn om de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord voort te zetten.

Stap 8: Afronding onderzoeksproduct

Als laatste hebben we de overige hoofdstukken van ons onderzoeksproduct geschreven, zoals hoofdstuk 8. Tussentijds hebben wij aan onze afstudeerbegeleider gevraagd om feedback. We hebben kritische en opbouwende feedback ontvangen van onze afstudeerbegeleider. Helaas was het voor ons lastig om feedback te vragen een mevrouw De Jong. Dit in verband met haar ziekte. We hebben dus vooral geleund op de feedback van onze afstudeerbegeleider. Wel hebben we tussentijds onze documenten opgestuurd naar mevrouw de Jong.

9. Literatuurlijst

- Baarda. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen, Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baart. (2003). *Wat aandachtige nabijheid vermag, over professionaliteit en present-zijn in complexe situaties*. Verwey-Jonker Instituut.
- Besselink, N. (2015, mei 15). *Dankzij de Schilderswijkmoeders weer onder de mensen*. Opgeroepen op maart 2016, 15, van Trouw:
<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/4023424/2015/05/15/Dankzij-de-Schilderswijk-Moeders-weer-onder-de-mensen.dhtml>
- Dirkzwager advocaten & notarissen N.V. (2016, maart 22). *Privacyrecht*. Opgehaald van Intellectuele eigendom & IT: <http://dirkzwageriteit.nl/rechtsgebieden/privacyrecht/>
- Dona Daria. (2012). *Over Dona Daria*. Opgeroepen op januari 12, 2016, van Dona Daria:
<http://donadaria.nl/over-donadaria2/>
- Drost, L., Goderie, M., Flikweert, M., & Tan, S. (2012). *Leven in een gedwongen isolement, een verkennend onderzoek naar verborgen vrouwen in Amsterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Drost, L., Smits van Waesberghe, E., & Los, V. (2015). *Opgesloten in eigen huis, een onderzoek naar aard en omvang van verborgen vrouwen in Den Haag*. Den Haag: Verwey-Jonker Instituut.
- Emancipatie, K. D. (2016, januari 12). *Kennisbank Diversiteit & Emancipatie*. Opgehaald van Kennisbank Diversiteit & Emancipatie:
<http://194.0.234.18/csp/art1web/Vubis.csp?Profile=KennisbankDiversiteitEnEmancipatie>
- Femmes for Freedom. (2016, maart 16). *Doelstelling*. Opgehaald van Femmes for Freedom:
<http://www.femmesforfreedom.com/over-ons/doelstelling/>
- Gemeente Rotterdam, M. O. (2015). *Evaluatie Verborgen Vrouwen, Pilot InZicht in Feijenoord 2015*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Jong, A. d. (2015). *Aanpak InZicht 'uit de verborgenheid'*. Rotterdam: Dona Daria, Kenniscentrum emancipatie.
- Jong, A. d. (2015). *Tussentijdsverslag Verborgen Vrouwen InZicht Feijenoord*. Rotterdam: Dona Daria, Kenniscentrum Emancipatie.
- Jong, A. d. (2016). *Eindverslag Verborgen vrouwen Feijenoord januari-december 2015*. Rotterdam: Dona Daria.

- Leefbaar Rotterdam. (2012, november 13). *Motie Realisatie aanpak verborgen vrouwen (AANGENOMEN)*. Opgeroepen op december 29, 2015, van Leefbaar Rotterdam: http://www.leefbaarrotterdam.nl/index.php/lr/comments/motie_realisatie_aanpak_verborgen_vrouwen_aangenomen/
- Machielse, A., & Runia, K. (2013). *Vrijwillige inzet bij sociaal geïsoleerden met multiproblematiek: mogelijkheden, voorwaarden en rollen*. Utrecht: Igitur publishing, in cooperation with Utrecht University.
- Movisie. (2014, september 28). *Project Schilderswijk*. (W. Vos, Redacteur) Opgeroepen op maart 8, 2016, van Movisie: <https://www.movisie.nl/praktijkvoorbeeld/project-schilderswijk-moeders-inzending-participatieprijs-2014>
- Musa, S., & Diepenbrock, E. (2013). *Verborgten vrouwen: een vergeten groep*. Rotterdam: Stichting Femmes for Freedom.
- Patricia Wijntuin, T. D. (2009). *Vinden, benaderen, bereiken. Een handreiking voor het in contact komen met mensen in sociaal isolement*. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie. Lectoraat Participatie, Zorg en Ondersteuning.
- Rijnmond, G. R. (2014). *Aanpak verborgen vrouwen nu ook in Feijenoord*. Opgeroepen op december 29, 2015, van Professionals: <http://www.ggdrotterdamrijnmond.nl/huiselijkgeweld/professionals/nieuws-2014/aanpak-verborgen-vrouwen-nu-ook-in-feijenoord.html>
- Rotterdam, G. (2014). *Wijkprofiel Rotterdam 2014*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Team Huiselijk Geweld en kindermishandeling. (2015). *Actieprogramma Veilig Thuis 2015-2018*. Rotterdam: GGD Rotterdam-Rijnmond.
- Veilig Thuis. (2015, december 29). *Voor een veilig thuis*. Opgehaald van Rijksoverheid: <http://www.vooreenveiligthuis.nl/veilig-thuis>
- Verwey Jonker Instituut. (2013). *Ruimte voor zelforganisaties, implicaties voor gemeenten*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Wijntuin, P., & Wilken, J. (2009). *Vinden, benaderen, bereiken. Een handreiking voor het in contact komen met mensen in sociaal isolement*. Utrecht: Kenniscentrum sociale innovatie, lectoraat participatie, zorg en ondersteuning, Hogeschool Utrecht.
- Wolters. (2007). *Uit een isolement? De effecten van Buurtgerichte Sociale Activering op de sociale cohesie in de berflo Es*. Twente: Universiteit .

10. Inhoud bijlagen

I Begrippenlijst

II Interviewprotocol sleutelfiguren

III Interviewprotocol stakeholders

IV Definitielijst kernlabels kernlabelschema sleutelfiguren

V Definitielijst kernlabel kernlabelschema stakeholders

VI Kernlabelschema interviews sleutelfiguren

VII Kernlabelschema interviews stakeholders

VIII Analyseschema

Het digitaal bronnenboek bevat:

I Verslag bijeenkomst werkgroep verborgen vrouwen

II Labelschema's sleutelfiguren

III Labelschema's stakeholders

IV Uitgewerkte interviews sleutelfiguren

V Uitgewerkte interviews stakeholders

VI Intentieverklaring convenant

Het digitaal bronnenboek is opvraagbaar bij de auteurs vanwege privacygevoelige informatie.

Bijlage I Begrippenlijst

Aanpak Verborgen Vrouwen	Welke werkwijze en methode er geschikt zijn om de problematiek op de juiste wijze tegen te gaan.
Convenant	Een overeenkomst tussen de verschillende stakeholders in het gebied Feijenoord in aanpak Verborgen Vrouwen. In het convenant worden afspraken vastgelegd en ondertekend.
Dona Daria	Kenniscentrum voor emancipatie te Rotterdam. Zet zich in voor gelijke rechten van mannen en vrouwen.
Drie sporen aanpak	De drie verschillende richtingen die Dona Daria gebruikt heeft in de pilot om het thema Verborgen Vrouwen op de kaart te zetten.
Feijenoord gebied	Feijenoord is een gebied van de gemeente Rotterdam aan de zuidoever van de Nieuwe Maas. Het telt 72.000 inwoners en heeft een oppervlakte van 6,44 km ² . Feijenoord kent de volgende woonwijken: Afrikaanderwijk, Bloemhof, Feijenoord (wijk), Hillesluis, Katendrecht, Kop van Zuid, Kop van Zuid – Entrepot, Noordereiland en Vreewijk.
Movisie	Movisie is het landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid.
Pilot	Een tijdelijk project wat uitgevoerd is in gebied Feijenoord en Delfshaven.
Sleutelfiguren	Actieve wijkbewoners of professionals, die zich inzetten voor hun buurt. Ze hebben een groot netwerk en bezitten een natuurlijke overtuigingskracht. Ze kennen de wijk goed en functioneren als vertrouwenspersoon in de wijk.
Stakeholders	Stakeholders zijn mensen binnen een professionele organisatie, die de sleutelfiguren advies kunnen geven. Ook kunnen stakeholders verder met de signalen, die vernomen zijn door de sleutelfiguren.
Veilig Thuis	Advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling. Dit zijn regionale organisaties, waar slachtoffers, daders en omstanders terecht kunnen voor deskundige hulp en advies.
Verborgен Vrouwen	Een door de partner en/of familie afgedwongen, leven in isolement en door de vrouw in kwestie niet gewenst.
Verwey Jonker Instituut	Het Verwey Jonker Instituut doet wetenschappelijk onderzoek naar maatschappelijke vraagstukken.
Werkwijze Inzicht	De werkwijze Inzicht is tot stand gekomen na de pilots die gedaan zijn in Delfshaven en Feijenoord. In de werkwijze wordt beschreven hoe de verborgen vrouwen problematiek het beste aangepakt kan worden.

Bijlage II Interviewprotocol sleutelfiguren

Wie

- **Selectiecriteria**

We zullen interviews afnemen bij 9 van de 15 sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. We streven ernaar om uit alle 9 wijken van het gebied Feijenoord 1 sleutelfiguur te interviewen. Om ons onderzoek te beperken, kiezen we ervoor om niet alle 15 sleutelfiguren te spreken. Om een goed beeld te krijgen van het gebied Feijenoord, is het van belang dat we uit iedere wijk 1 sleutelfiguur spreken. In enkele wijken van het gebied Feijenoord zijn geen sleutelfiguren actief. Via mevrouw de Jong krijgen we de gegevens van de sleutelfiguren. We hebben geen criteria op het gebied van culturele achtergrond van de sleutelfiguren. We interviewen de sleutelfiguren individueel, zodat we niet te maken krijgen met sociaal wenselijkheid, angst om eerlijk te zijn en nadelige gevolgen door groepsdynamica.

- **Eisen**

De ondervraagde moet momenteel actief zijn als sleutelfiguur in de aanpak Verborgten Vrouwen in een wijk in het gebied Feijenoord. Dit moet een sleutelfiguur zijn die op vrijwillige basis werkt en getraind is door Dona Daria tijdens de Pilot Inzicht in het gebied Feijenoord. De ondervraagde moet de Nederlandse taal voldoende beheersen om het gesprek alleen te voeren. Indien dit niet mogelijk is, zal mevrouw Yalniz (Dona Daria, begeleid de sleutelfiguren) aanwezig zijn om te tolken. Wel hebben we op advies van mevrouw Yalniz de vragen vereenvoudigd. De vetgedrukte vragen zijn de oorspronkelijke, niet vereenvoudigde, vragen. Wanneer we merken dat deze vragen te lastig zijn, zullen we de niet-vetgedrukte vragen stellen.

Wat

- **Hoofdvraag interview**

Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de sleutelfiguren betreffende het signaleren, het doorgeven van vermoedens en het samenwerken in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?

- **Soort interview**

Combinatie van gestructureerd interview en gedeeltelijk gestructureerd interview

- **Topics**

1. Verborgten Vrouwen
2. Aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord
3. Culturele achtergrond
4. Werkomgeving
5. Motivatie
6. Ervaringen signaleren
7. Wensen signaleren

8. Ideeën signaleren
9. Ervaringen doorgeven vermoedens
10. Wensen doorgeven vermoedens
11. Ideeën signaleren
12. Ervaringen samenwerken
13. Wensen samenwerken
14. Ideeën samenwerken
15. Stakeholders
16. Dona Daria

- **Vaststaande vragen**

Vragen vooraf:

1. Kunt u wat vertellen over uzelf?
2. Wat doet u op dit moment als sleutelfiguur in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?
3. Wat hebt u gedaan in de aanpak Verborgten Vrouwen in Feijenoord?
4. In welke wijk werkt u?
5. Wat wordt er op dit moment van u verwacht in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?
6. Wat is de reden dat u een sleutelfiguur bent geworden?
7. Wat is uw culturele achtergrond?
8. Heeft uw culturele achtergrond invloed op het sleutelfiguur-zijn?

Vragen over signaleren:

9. Kunt u wat meer vertellen over het opmerken van verborgen vrouwen?
10. Wat gaat goed?
11. Wat gaat minder goed?
12. Wat zou u graag willen om dit nog beter te kunnen doen?
13. Wat zijn uw wensen?
14. Wat zijn uw ideeën?

Vragen over het doorgeven van vermoedens:

15. Wat doet u als u een vermoeden hebt van een verborgen vrouw?
16. Wat gaat goed?
17. Wat gaat minder goed?
18. Wat doet u als u een goede band hebt opgebouwd met een vrouw, maar u toch vermoedens hebt van verborgen vrouwen problematiek?
19. Wat zou er nog beter kunnen als het gaat over het doorgeven van vermoedens?
20. Wat zijn uw wensen?
21. Wat zijn uw ideeën?

Vragen over de samenwerking:

22. Aan welke organisatie geeft u een vermoeden door?
23. Hebt u het idee dat er iets gedaan wordt met de vermoedens die u doorgeeft?
24. Zo ja/nee, waar merkt u dat aan?

- 25. Wat zijn uw wensen?
- 26. Wat zijn uw ideeën over het samenwerken?
- 27. Met welke organisatie zou u graag willen samenwerken?

Procesmatige aspecten

- **Vorbereiding**

We krijgen de contactgegevens van de sleutelfiguren van mevrouw De Jong. We nemen telefonisch contact op met de sleutelfiguren en vragen ze om mee te werken met ons onderzoek. Hierbij benadrukken we dat onderzoek uitgaat van mevrouw De Jong/Dona Daria. We maken gebruik van de vertrouwensband die mevrouw De Jong/Dona Daria heeft opgebouwd met de sleutelfiguren. We vertellen vooraf aan de sleutelfiguren welk doel ons onderzoek heeft en benadrukken dat het de sleutelfiguren iets gaat opleveren wanneer we een goed beeld hebben vanuit hun perspectief. We stellen de sleutelfiguren van te voren niet op de hoogte van de vragen en thema's die centraal zullen staan tijdens het interview. Dit om te voorkomen dat er vooraf onderling gesproken zal worden over deze vragen en thema's. We vinden het belangrijk dat de persoonlijke mening van de sleutelfiguren naar voren zal komen tijdens de interviews. We gaan de sleutelfiguren interviewen op de locatie waar de sleutelfiguren aan verbonden zijn. Indien dit niet mogelijk is, nodigen we ze uit op het hoofdkantoor van Dona Daria. We reserveren ongeveer 1,5 uur per interview met een sleutelfiguur. We nemen het eerste interview samen af en de overige 8 interviews nemen we individueel af. We nemen de interviews op met audioapparatuur. We filmen de interviews niet in verband met privacy. Vooraf schrijven we onze ideeën en vooroordelen op, zodat deze niet van invloed kunnen zijn op onze manier van ondervragen. Wanneer we tijdens de interviews merken dat er sprake is van sociaal wenselijkheid en angst om eerlijk te zijn, benadrukken we dat het de sleutelfiguren iets gaat opleveren wanneer ze eerlijk zijn.

- **Afspraken/privacy**

1. We vragen vooraf aan de ondervraagde of ze de uitwerking van het interview wil lezen, voordat we de informatie verwerken en gebruiken als data in ons onderzoek.
2. We stellen de sleutelfiguren vooraf op de hoogte van het feit dat we hun namen niet zullen gebruiken in ons onderzoek. We melden dat we alleen hun werkomgeving en culturele achtergrond zullen meenemen in ons onderzoek.
3. We vermelden van te voren aan de sleutelfiguren dat de audio opname vernietigd zal worden nadat ons onderzoek is afgerond.

Bijlage III Interviewprotocol stakeholders

Wie

- Selectiecriteria

We gaan interviews afnemen met de stakeholders in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. We streven ernaar om in gesprek te gaan met professionals van de volgende organisaties:

- Veilig Thuis
- Centrum Jeugd en Gezin (Wijkteam)
- Mee Rotterdam Rijnmond (Wijkteam)
- Schoolmaatschappelijk Werk (Dock Feijenoord, Wijkteam)
- Vereniging DSB
- Participatiemakelaar (Dock)
- Stek Jeugdhulp (Wijkteam)
- GGD Rotterdam (Wijkteam)
- Voorzitter Gebiedscommissie Feijenoord
- Projectleider schadelijke tradities
- Gebiedsnetwerker Feijenoord
- Wijkagent

We gaan met deze professionals in gesprek, omdat deze volgens mevrouw De Jong een rol vervullen in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. Ook komen deze organisaties voor in de evaluaties van Dona Daria en de Gemeente Rotterdam over de pilot in Feijenoord. We kiezen ervoor om 1 persoon per organisatie te spreken om ons onderzoek te beperken. We interviewen de stakeholders individueel, zodat we niet te maken krijgen met sociaal wenselijkheid, angst om eerlijk te zijn en nadelige gevolgen door groepsdynamica.

- Eisen

De ondervraagde moet gezien zijn taakopvatting actief zijn (geweest) in de aanpak Verborgen Vrouwen of actief kunnen zijn in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. De ondervraagde moet de Nederlandse taal voldoende kunnen beheersen.

Wat

- **Hoofdvraag interview**

Wat zijn de bevindingen, wensen en ideeën van de stakeholders betreffende het samenwerken in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord?

- Soort interview

Halfgestructureerd

(expert)interview

- Topics

1. Verborgen vrouwen

2. Sleutelfiguren

2. Aanpak Verborgten Vrouwen in Feijenoord

3. Werkomgeving

4. Functie

5. Ervaringen samenwerken

6. Wensen samenwerken

7. Ideeën samenwerken

8. Dona Daria

- Vaststaande vragen

1. Welke functie en taken hebt u binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?

2. Wat vindt u ervan dat Dona Daria sleutelfiguren inzet?

3. Welke ervaringen hebt u met het samenwerken met de sleutelfiguren en Dona Daria?

4. Wat zijn uw wensen als het gaat om het samenwerken?

5. Wat zijn uw ideeën als het gaat om het samenwerken?

6. Wat zou uw organisatie kunnen betekenen in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord?

Procesmatige aspecten

- Voorbereiding

We krijgen de contactgegevens van de stakeholders van mevrouw De Jong. We leggen contact via de mail met de stakeholders en vragen ze om mee te werken met ons onderzoek. Hierbij benadrukken we dat onderzoek uitgaat van mevrouw De Jong/Dona Daria. We vertellen vooraf aan de stakeholders welk doel ons onderzoek heeft en benadrukken dat het de stakeholders iets gaat opleveren wanneer we een goed beeld hebben vanuit hun perspectief. We stellen de stakeholders van te voren niet op de hoogte van de concrete vragen die centraal zullen staan tijdens het interview. Dit om te voorkomen dat er vooraf onderling gesproken zal worden over deze vragen. We vinden het belangrijk dat de persoonlijke mening van de stakeholders naar voren zal komen tijdens de interviews.

We gaan de stakeholders interviewen op de locatie waar de stakeholders aan verbonden zijn. Indien dit niet mogelijk is, nodigen we ze uit op het hoofdkantoor van Dona Daria. We reserveren ongeveer 1,5 uur per interview met een stakeholders. We nemen de interviews op met audioapparatuur. We filmen de interviews niet in verband met privacy. Vooraf schrijven we onze ideeën en vooroordelen op, zodat deze niet van invloed kunnen zijn op onze manier van ondervragen. Wanneer we tijdens de interviews merken dat er sprake is van sociaal wenselijkheid en angst om eerlijk te zijn, benadrukken we dat het de stakeholder iets gaat opleveren wanneer ze eerlijk zijn. Verder verdiepen we ons vooraf goed in de rol van de desbetreffende stakeholder in de aanpak Verborgten Vrouwen, zodat we goed voorbereid het gesprek in gaan.

- Afspraken/privacy

1. We vragen vooraf aan de ondervraagde of ze de uitwerking van het interview wil lezen,

voordat we de informatie verwerken en gebruiken als data in ons onderzoek.

2. We vragen vooraf aan de ondervraagde of we de naam van de organisatie mogen noemen waar de ondervraagde aan verbonden is.

3. We vermelden van te voren aan de stakeholders dat de audio opname vernietigd zal worden nadat ons onderzoek is afgerond.

Bijlage IV Definitielijst kernlabels kernlabelschema sleutelfiguren

Kernlabel	Definitie
1. Activiteiten	Waar zijn de sleutelfiguren mee bezig in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Bij dit kernlabel wordt er gekeken naar de activiteiten die de sleutelfiguren uitvoeren binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord.
2. Taakopvatting	Tijdens de interviews met de sleutelfiguren is er gevraagd naar hun taakopvatting als sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen. Met taakopvatting wordt bedoeld wat de sleutelfiguren zien als hun taken en verantwoordelijkheden binnen de aanpak Verborgten Vrouwen.
3. Motivatie	Onder dit kernlabel wordt verstaan wat de sleutelfiguren bereid maakt om sleutelfiguur te zijn in de aanpak Verborgten Vrouwen.
4. Culturele afkomst en invloed culturele afkomst	Uit de literatuur blijkt dat het een kracht is van de sleutelfiguren dat ze dezelfde culturele afkomst hebben als de verborgen vrouwen. Ook is het een streven van Dona Daria om sleutelfiguren te hebben van verschillende culturele afkomst. Om te kijken hoe dit er in de praktijk uit ziet, is er gevraagd naar de culturele afkomst van de sleutelfiguren en de invloed hiervan op het sleutelfiguur-zijn.
5. Visie op verborgen vrouwen problematiek	Bij dit kernlabel staat de visie van de sleutelfiguren op verborgen vrouwen problematiek centraal. Met visie wordt hier bedoeld hoe de sleutelfiguren kijken naar verborgen vrouwen problematiek en wat hun oordeel hierover is.
6. Signaleren	Hieronder wordt verstaan alle activiteiten van de sleutelfiguren die gericht zijn op het signaleren van verborgen vrouwen problematiek. Met signaleren wordt het opmerken van verborgen vrouwen bedoeld.
7. Wensen en ideeën signaleren	De sublabels en fragmenten behorend bij dit kernlabel geven wensen en ideeën van de sleutelfiguren aan die gericht zijn op het nog beter kunnen signaleren van verborgen vrouwen.

8. Doorgeven van vermoedens	Met dit kernlabel worden alle activiteiten van de sleutelfiguren bedoeld die gericht zijn op het doorgeven van vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. De vraag die hierbij centraal staat: wat doen de sleutelfiguren wanneer ze vermoedens hebben van verborgen vrouwen problematiek? Bij dit kernlabel horen geen fragmenten die alleen iets zeggen over de persoon of organisatie waar de sleutelfiguren naar toe gaan met vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Deze fragmenten horen bij het kernlabel 'samenwerken'.
9. Wensen en ideeën doorgeven van vermoedens	De sublabels en fragmenten behorend bij dit kernlabel geven wensen en ideeën van de sleutelfiguren aan die gericht zijn op het nog beter kunnen doorgeven van vermoedens.
10. Samenwerken	Bij dit kernlabel wordt er gekeken naar de persoon of organisatie waar de sleutelfiguren naar toe gaan bij vermoedens van verborgen vrouwen problematiek. Wanneer de sleutelfiguren ervoor kiezen om hun vermoedens te delen met een persoon of organisatie, naar wie gaan ze dan toe? En waarom gaan ze naar deze persoon of organisatie toe? Bij dit kernlabel zal er alleen stil gestaan worden bij de samenwerking tussen de sleutelfiguren en een organisatie en niet bij de stappen die de sleutelfiguren ondernemen wanneer ze vermoedens van verborgen vrouwen problematiek hebben.
11. Kennis van verdere begeleiding	Weten de sleutelfiguren wat er gedaan wordt met de vermoedens van verborgen vrouwen problematiek wanneer ze deze hebben doorgegeven aan een bepaald persoon of organisatie? Bij dit kernlabel zal hierbij stilgestaan worden.
12. Wensen en ideeën samenwerken	Een essentieel aspect van ons onderzoek is, dat er gekeken wordt naar een samenwerking tussen de sleutelfiguren en een lokale organisatie in de aanpak Verborgen Vrouwen in het gebied Feijenoord. Bij dit kernlabel wordt er dan ook gekeken naar de wensen en ideeën van de sleutelfiguren hierover.
13. Profiel sleutelfiguren	Met dit kernlabel wordt bedoeld het geheel aan eigenschappen, kennis en vaardigheden

	van de sleutelfiguren. Bij dit kernlabel staan de positieve en negatieve aspecten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen beschreven. Ook staan er beschreven wat een sleutelfiguur in huis moet hebben aan eigenschappen, kennis en vaardigheden.
--	---

Bijlage V Definitielijst kernlabels kernlabelschema stakeholders

Kernlabel	Definitie
1. Functie	Bij dit kernlabel horen alle sublabels en fragmenten die iets zeggen over de functie van de geïnterviewde stakeholder binnen de organisatie waar deze werkzaam is.
2. Functie & taken in aanpak	Met dit kernlabel worden de functie en de taken van de stakeholders bedoeld binnen de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Hiermee worden de functie en taken bedoeld van de stakeholder vanuit de organisatie waar hij of zij werkzaam is.
3. Ervaringen samenwerking Dona Daria	Bij dit kernlabel wordt gekeken naar de vraag: welke ervaringen hebt u met het samenwerken met Dona Daria en de sleutelfiguren? Met samenwerken wordt hier bedoeld het samenwerken binnen de aanpak Verborgten Vrouwen.
4. Visie sleutelfiguren	Bij dit kernlabel horen alle fragmenten en sublabels die iets zeggen over de visie van de stakeholders op de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen. Met visie wordt hier bedoeld hoe de stakeholders kijken naar de inzet van sleutelfiguren van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen. Bij dit kernlabel staan de positieve en negatieve aspecten van de inzet van sleutelfiguren in de aanpak Verborgten Vrouwen beschreven. Ook staat er beschreven wat er nodig is zodat de sleutelfiguren nog beter hun werkzaamheden kunnen uitvoeren.
5. Wensen samenwerking	Een essentieel aspect van ons onderzoek is, dat er gekeken wordt naar een samenwerking tussen de sleutelfiguren en een lokale organisatie in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Bij dit kernlabel wordt er dan ook gekeken naar de wensen van de stakeholders hierin.
6. Ideeën samenwerken	Bij dit kernlabel wordt er stilgestaan bij de concrete ideeën van de stakeholders over een samenwerking in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord. Er worden namen van organisaties genoemd die van

	betekenis kunnen zijn en ingeschakeld moeten worden. Ook worden er ideeën gegeven wat bepaalde organisaties concreet kunnen betekenen en wat er nodig is wil er een samenwerking ontstaan in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord.
7. Betekenis organisatie	Wat zou de geïnterviewde stakeholder vanuit haar organisatie kunnen betekenen in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord? Wat zou de organisatie zelf kunnen betekenen? Bij dit kernlabel wordt er gekeken naar de mogelijkheden en capaciteit van verschillende organisaties wat ingezet en gebruikt kan worden in de aanpak Verborgten Vrouwen in het gebied Feijenoord.
8. Visie op verborgen vrouwen (problematiek)	Bij dit kernlabel staat de visie van de stakeholders op verborgen vrouwen problematiek centraal. Met visie wordt hier bedoeld hoe de stakeholders kijken naar verborgen vrouwen problematiek en wat hun oordeel hierover is.

Bijlage VI Kernlabelschema interviews sleutelfiguren

Kernlabel	Label	Sublabel	Fragment nummer
1. Activiteiten	Training voorlichting	Voorlichting gegeven	S.F.1.2
		Sleutelfiguren getraind	S.F.8.2
		Training gehouden	S.F.9.3
		Mevrouw Yalniz geeft een keer in de week les	S.F.1.5
		Trainingen gekregen van Dona Daria	S.F.7.1
		Veel trainingen gekregen van Dona Daria	S.F.7.13
		Voorlichting komt niet goed uit	S.F.5.38
		Moeilijk om groep bij elkaar te verzamelen voor voorlichting	S.F.5.42
		Mensen niet enthousiast over voorlichting	S.F.5.40
	Groepsactiviteiten	Advies geven buiten buurthuis over noodzaak groepsactiviteiten	S.F.5.1
		Zelfstandig dingen verzinnen en bij elkaar krijgen	S.F.5.7
		Zelfstandig dingen doen buiten programma aanpak Verborgten Vrouwen	S.F.5.8
		Proberen verborgen vrouwen bij de groep te krijgen	S.F.5.2
		Geen recht om vrouwen te dwingen om naar groepsactiviteiten te komen	S.F.5.12
		Kan niemand dwingen om naar activiteiten te komen	S.F.5.30
		Geen recht om vrouwen te dwingen naar buiten te gaan	S.F.5.31
		Bespreekbaar maken in de groep	S.F.3.3
		Vertellen wat een verborgen vrouw is	S.F.9.7

	Aanbellen	Sleutelfiguur actief d.m.v. aanbellen	S.F.1.11, S.F.1.19
	Niet alle sleutelfiguren (meer) actief	Niet alle sleutelfiguren actief	S.F.1.23
		4 uur per week	S.F.2.16
		Geen tijd en moe	S.F.4.30
		Niet meer jong genoeg	S.F.4.31
		Gebrek aan diploma	S.F.5.36
		Geen tijd	S.F.6.28
		Heel erg druk	S.F.9.29
		Sommige sleutelfiguren niet actief	S.F.9.38
		Geen tijd om sleutelfiguur te zijn	S.F.9.44, S.F.9.48, S.F.9.51
		Eerst veel meer sleutelfiguren actief	S.F.8.4
	Activiteiten mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour	Begeleider Turkse sleutelfiguren	S.F.9.1
		Werkwijze mevrouw Yalniz	S.F.9.37
		Werkzaam bij project Verborgten Vrouwen	S.F.8.1
		Contactpersoon voor de sleutelfiguren	S.F.8.3
2. Taakopvatting	Onduidelijkheid	Niet precies weten taak sleutelfiguur	S.F.4.4
		Onduidelijk welke verantwoordelijkheid	S.F.5.19
		Weet niet hoe deze vrouwen geholpen kunnen worden	S.F.5.17
	Verborgten vrouwen helpen	Verantwoordelijkheid om vrouwen te helpen	S.F.4.26
	Signaleren, meedenken en doorgeven	Adressen van verborgen vrouwen doorgeven aan Dona Daria	S.F.5.25
		Moeten oplettend zijn	S.F.7.9
		Verantwoordelijkheid om te signaleren en mee te denken	S.F.8.21
	Duidelijkheid	Weet wat er verwacht wordt	S.F.7.8
	Kleine sleutelfiguren	Sleutelfiguren hebben een kleine rol	S.F.9.19
		Wat verwachten van sleutelfiguren	S.F.9.21
3. Motivatie	Soortgelijke situatie	Zelfde situatie	S.F.2.7
		Zelf verborgen geweest	S.F.3.6
		Vroeger zelf ook geen	S.F.4.6

		activiteiten volgen	
	Leuk en leerzame ervaring	Leuk om anderen te helpen	S.F.7.2
		Leerervaring om anderen te helpen	S.F.7.3
	Droom	Droom om les en informatie te geven	S.F.5.4
	Onrechtvaardigheidsgevoel en verantwoordelijkheidsgevoel	Onrechtvaardigheidsgevoel	S.F.6.10
		Erg voor verborgen vrouwen	S.F.7.12
		Verantwoordelijkheidsgevoel	S.F.8.6
4. Culturele afkomst en invloed culturele afkomst	Turkse afkomst	Turkse afkomst	S.F.1.1
		Turkse afkomst	S.F.2.1
		Turkse afkomst	S.F. 3.5
	Marokkaanse afkomst	Marokkaanse afkomst	S.F.4.32
		Marokkaanse afkomst	S.F.5.9
		Marokkaanse afkomst	S.F.6.7
		Marokkaanse afkomst	S.F.7.15
		Marokkaanse afkomst	S.F.8.7
	Eigen cultuur eerst	Eerst vrouwen helpen uit zelfde cultuur	S.F.7.16
		Beginnen met mensen uit eigen cultuur	S.F.5.10
	Culturele gewoonten	Cultuur en bemoeien verborgen vrouwen	S.F.9.15
	Vertrouwensband	Zelfde afkomst als voordeel vertrouwen	S.F.7.17
		Zelfde culturele achtergrond positief voor vertrouwensband	S.F.8.8
5. Visie op verborgen vrouwen problematiek	Bijna of geen verborgen vrouwen meer	Tegenwoordig geen vrouwen meer opgesloten	S.F.5.16
		Niemand in de wijk Feijenoord hele dagen thuis	S.F.5.20
		Geen mensen die binnen blijven	S.F.5.26
		Eigen keuze van vrouw om binnen te blijven	S.F.5.28
		Bijna geen verborgen vrouwen	S.F.5.35
		Minder verborgen vrouwen tegenwoordig	S.F.7.20
	Vrouwenparticipatie	Vrouwen moeten naar buiten gaan	S.F.6.8
		Vrouwen moeten activiteiten doen en met andere vrouwen	S.F.7.19

		praten	
		Erg dat een vrouw niet naar buiten mag	S.F.7.18
	Veel verborgen vrouwen	Veel verborgen vrouwen	S.F.6.9
6. Signaleren	Lastig om verborgen vrouwen te bereiken	Verborgen vrouwen praten niet	S.F.4.13
		Moeilijk om verborgen vrouwen te leren kennen	S.F.5.23
		Verborgen vrouwen hebben in niemand vertrouwen	S.F.6.11
		Soms moeilijk om met verborgen vrouwen te praten	S.F.6.14
	Te weinig subsidie	Te weinig subsidie om meer activiteiten te organiseren	S.F.4.20
		Meer activiteiten, maar te weinig subsidie	S.F.5.23
		Van eigen zak betalen	S.F.6.29
		Gezellig maken tijdens voorlichting	S.F.5.41
	Te weinig sleutelfiguren en onbekend hoeveel er zijn	Probleem met signaleren verborgen vrouwen niet uit de buurt	S.F.7.25
		Te weinig sleutelfiguren	S.F.7.35
		Onbekend hoe veel sleutelfiguren er zijn	S.F.7.36
	Ontbreken gegevens	Signaleren moeilijk door het ontbreken van gegevens	S.F.8.11
		Signaleren moeilijk door het ontbreken van gegevens	S.F.8.15
		Achter sleutelfiguren aan	S.F.9.28
	Taboe onderwerp	Mensen willen er niet over praten	S.F.9.16
	Praten met vrouwen	Praten met vrouw op straat	S.F.5.13
	Nog geen verborgen vrouwen tot nu toe	Nog niets gehoord over verborgen Vrouwen	S.F.4.2
		Geen verborgen vrouwen tot nu toe	S.F.7.23
		Zien en horen weinig verborgen Vrouwen	S.F.4.1
		Tot nu toe niets gemerkt	S.F.7.6

	Belang activiteiten in buurthuizen	Veel contact met vrouwen bij de Dam en Peperlink	S.F.7.7
		Pand is uitkomst gevend	S.F.4.16
		Cursisten inzetten om nieuwe vrouwen bij de groep te krijgen	S.F.4.17
		Cursisten inzetten om verborgen vrouwen op te merken	S.F.4.18
		Vrouwen halen elkaar over om naar de groep te komen	S.F.5.37
		Tijdens vrijwilligerswerk alert	S.F.2.15
		Sleutelfiguur actief d.m.v. aanbellen als vrouw niet naar buurthuis komt	S.F.1.11, S.F.1.19
	Signaleren via informele en formele netwerk	Via via vragen of het een verborgen vrouw is	S.F.6.18
		Via via signaleren	S.F.7.26
		Signalen registreren door informatie te halen via via	S.F.8.13
		We krijgen ook wel eens signalen van andere vrouwen	S.F.3.2
		Krijgt via via signalen binnen	S.F.2.13
		Verborgen vrouwen in de gaten houden door groot netwerk als opvoedingsambassadeur	S.F.7.4
		Hoort ook geluiden bij Dock	S.F.2.4
		Via eigen netwerk signaleren	S.F.7.21
	Oplettend in de buurt	Goed opletten in de omgeving	S.F.7.28
		Signaleren verborgen vrouwen in de buurt	S.F.7.44
		Signaleren door buurt in de gaten te houden	S.F.8.9
		Houdt oren en ogen open	S.F.2.2
	Aantal signalen	Ongeveer 10 a 12 signalen	S.F.8.10
		Veel signalen binnen	S.F.9.8
	Activiteiten mevrouw Yalniz en mevrouw Abghour	Letten op signalen	S.F.9.9
		Meer informatie verzamelen over signalen	S.F.9.26
7. Wensen en ideeën signaleren	Meer voorlichting	Meer voorlichting geven	S.F.1.9
		Meer bewustwording door voorlichting	S.F.2.8
		Meer bewustwording door	S.F.3.8

		voorlichting	
		Voorlichting nodig	S.F.9.18
		Voorlichting aan kinderen op scholen	S.F.7.40
		Voorlichting aan mannen	S.F.7.41
	Activiteiten	Mensen uitnodigen bij het buurthuis	S.F.1.10
		Activiteiten belangrijk	S.F.4.21
		Wens om meer leuke dingen te doen voor vrouwen	S.F.4.27
		Wens om meer leuke dingen te doen voor vrouwen	S.F.4.27
		Aantrekken mensen door gezelligheid	S.F.5.44
		Mensen uitnodigen voor activiteiten om vertrouwen te winnen	S.F.6.31, S.F.6.32
		Wens om nog meer verborgen vrouwen bij de groep te trekken	S.F.5.5
		Meer activiteiten geen goed idee	S.F.7.39
		Ochtend voor moeders op basisscholen	S.F.7.43
	Vrijwilligersbudget	Vrijwilligersbudget nodig	S.F.6.30
		Beloning voor de groepjes	S.F.5.39
	Meer tijd nodig	Meer tijd nodig	S.F.3.9
	Rol van de media	Media kan vrouwen bereiken	S.F.7.42
		Media kan vrouwen bereiken	S.F.7.37
	Meer sleutelfiguren	Meer sleutelfiguren	S.F.7.34, S.F.7.36
		Meer sleutelfiguren	S.F.7.46
	Geen ideeën	Niets kunnen doen om meer verborgen vrouwen te zien	S.F.6.19
		Geen ideeën voor vinden meer verborgen vrouwen	S.F.7.24
	Gewoon blijven	Wens om gewoon te blijven in de buurt	S.F.6.33
	Scholen actief	Scholen moeten actief zijn in signaleren	S.F.7.27
	Beloning	Sleutelfiguren belonen	S.F.8.28
		Sleutelfiguren belonen	S.F.8.53
		Vergoeding krijgen	S.F.9.50, S.F.9.54
	Gegevens	Sleutelfiguren moeten hun	S.F.8.16

	achterhalen	best doen om gegevens te achterhalen	
	Registreren	Sleutelfiguur-zijn laten meetellen voor vrijwilligerswerk	S.F.9.53
Doorgeven van vermoedens	Eerst zelf helpen	Eerst proberen zelf te helpen	S.F.1.6
		Probeert eerst zelf	S.F.2.5
		Samen kijken met andere sleutelfiguur en met mevrouw Abghour de rest doen	S.F.4.3
		Doorverbinden naar Dona Daria als sleutelfiguur zelf niets kan doen	S.F.6.3
		Doorverbinden naar Dona Daria, zelf niets kunnen doen	S.F.6.4
		Doorgeven aan Dona Daria als ze echt gedwongen is	S.f.7.53
		Signalen doorgeven als vrouw gedwongen wordt	S.F.7.31
		Doorverbinden naar Dona Daria als sleutelfiguur zelf niets kan doen	S.F.6.15
		Eerst zelf kijken op veilige manier	S.F.4.23
	Buren en bekenden	Meer informatie d.m.v. burens	S.F.1.8
		Contact via iemand die verborgen vrouw kent	S.F.5.21
	Vertellen dat 'het' niet normaal is	Verteld dat het niet normaal is	S.F.3.7
		Verborgen vrouw laten inzien dat het niet normaal is	S.F.7.11
	Contactgegevens zelf doorgeven	Geeft het nummer van mevrouw Yalniz of coördinator speeltuin.	S.F.3.13
	Praten, advies geven en een bezoek brengen	Praten met vrouwen die niet naar buiten mogen	S.F.6.1
		Verborgen vrouw advies geven	S.F.6.2
		Bezoek brengen aan verborgen vrouwen	S.F.6.12
		Praten met verborgen vrouwen	S.F.6.13

		Proberen verborgen vrouw te helpen door met haar te praten	S.F.7.10
		Verborgen vrouw proberen te bereiken door met haar te praten	S.F.7.22
		Zelf met verborgen vrouwen spreken	S.F.7.50
		Zelf met verborgen vrouwen spreken	S.F.7.52
		Praatje op straat maken	S.F.5.22
		Geen goed idee om aan te bellen	S.F.5.15
		Weet niet hoe er gereageerd wordt	S.F.5.3
	Bang voor problemen voor de vrouw en kinderen	Sleutelfiguren durven niet met maatschappelijk werker te gaan praten uit angst dat er iets gaat gebeuren	S.F.1.18
		Durven niet te bellen naar instanties uit angst voor problemen	S.F.8.41
		Voorzichtig zijn	S.F.9.25
		Bang voor wat er met de kinderen gaat gebeuren	S.F.6.24
		Schuldig als kinderen naar een ander gezin gaan	S.F.6.25
	Angst om zelf te krijgen problemen	Niet bang	S.F.2.10
		Mensen dichtbij mogen niet merken	S.F.4.6
		Bang dat er iets van gaat komen	S.F.4.8
		Angst om dochters van verborgen vrouw aan te spreken	S.F.4.9
		Angst voor problemen met de vader	S.F.4.10
		Gevaarlijk om iets te doen	S.F.4.15
		Sleutelfiguren kunnen niets doen	S.F.4.14
		Niet altijd doorgeven van naam en adres door bekendheid in de buurt	S.F.6.6
		Sleutelfiguren durven en	S.F.6.16

		kunnen niets doen	
		Angst voor mensen en familie uit de buurt	S.F.6.33
		Gezien worden als verrader	S.F.7.29
		Verrader zijn	S.F.7.30
		Niet in de problemen willen komen met de man	S.F.8.12
		Bang voor problemen met de man en mensen uit de wijk	S.F.8.17, S.F.8.18
		Sleutelfiguren zijn bang om signalen door te geven door angst voor de man	S.F.8.33
		Sleutelfiguren durven niet de gegevens te geven	S.F.8.50
		Sleutelfiguren geven niet gegevens	S.F.8.26
		Angst van sleutelfiguren	S.F.2.11
	Niet actief in doorgeven signalen	Sommige sleutelfiguren niet actief in doorgeven van signalen	S.F.9.39
	Vertrouwensband, goed contact een belemmering	Durven niet naar vrouw met mevrouw Abghour	S.F.4.12
		Niet altijd doorgeven aan mevrouw Abghour als de vrouw bekende is	S.F.6.17
		Niet altijd doorgeven aan mevrouw Abghour als de vrouw bekende is	S.F.6.26
		Signalen bij zich houden als de vrouw bekende is	S.F.6.27
		Bang voor het verliezen van vertrouwensband	S.F.8.19
		Goed contact een belemmering	S.F.9.42
	Signalen doorgeven bij goede band	Doorgeven bij goede band	S.F.7.32
		Doorgeven wanneer verborgen vrouw een bekende is	S.F.8.32
	Niet meehelpen in de aanpak	Angst van sleutelfiguren	S.F.3.12
		Alleen signalen doorgeven, mevrouw Abghour doet de rest	S.F.4.25
		Sleutelfiguren willen alleen helpen met signaleren en niet in de aanpak	S.F.8.20

		Sommige sleutelfiguren willen niet te dichtbij komen	S.F.8.22
		Aanpak door mevrouw Yalniz en coördinator	S.F.9.23
	Werkwijze mevrouw Abghour en mevrouw Yalniz	Samen met de sleutelfiguren kijken naar de signalen en de aanpak	S.F.8.5
		Signalen registreren en met collega's overleggen	S.F.8.29
		Kijken bij welke instelling er aan geklopt kan worden	S.F.8.30
		Bekende gestimuleerd om naar een les te gaan	S.F.8.31
		Krijgt van sleutelfiguren signalen	S.F.9.2
		Weg vinden om te helpen	S.F.9.24
		Mevrouw Yalniz constant betrokken	S.F.9.58
8. Wensen en ideeën doorgeven van vermoedens	Sleutelfiguren meer meewerken	Wens dat sleutelfiguren meer meewerken	S.F.8.23
	Sleutelfiguren hebben begeleiding nodig	Sleutelfiguren begeleiding nodig	S.F.9.27
		Begeleiding sleutelfiguren	S.F.9.43
		Niet streng zijn	S.F.9.45
		Steun van programma nodig	S.F.5.18
9. Samenwerken	Dona Daria of coördinator speeltuin De Klimroos	Sleutelfiguren gaan met vermoedens naar coördinator speeltuin of mevrouw Yalniz	S.F.1.4
		Vermoedens worden doorgeven aan coördinator of mevrouw Yalniz	S.F.2.3
		Sleutelfiguren gaan met vermoedens naar coördinator speeltuin	S.F.1.17
		Signalen doorgeven aan Dona Daria	S.F.7.33
		Altijd contact met mevrouw Abghour	S.F.4.11
		Doorgeven aan mevrouw Abghour	S.F.4.22
		Overleggen met mevrouw Abghour	S.F.5.33
		Doorgeven van signalen aan Dona Daria	S.F.6.17

		Naar Dona Daria gaan	S.F.6.20
		Doorgeven aan mevrouw Abghour	S.F.6.21
		Altijd doorgeven aan mevrouw Abghour	S.F.6.22
		Doorgeven aan Dona Daria	S.F.6.36
		Nooit naar een organisatie in plaats van Dona Daria gegaan	S.F.6.37
		Doorgeven aan Dona Daria als iets merkt	S.F.7.5
		Altijd gegevens doorgeven aan mevrouw Abghour	S.F.5.27
		Adres doorgeven aan mevrouw Abghour	S.F.4.24
		Samenwerken met mevrouw Abghour	S.F.4.5
		Altijd doorgeven aan Dona Daria	S.F.7.55
		Meestal naar Dona Daria	S.F.8.35
		Nooit signaal doorgegeven aan organisatie	S.F.4.28
		Sleutelfiguren bellen alleen Dona Daria	S.F.8.39
		Bellen niet naar instanties	S.F.8.25, S.F.8.34
		Sleutelfiguren niet actief bij professionele organisaties	S.F.9.30
	Juffrouw of schoolmaatschappelijk werk	Meer informatie d.m.v. juffrouw of schoolmaatschappelijk werk	S.F.1.7
	Klimroos toegankelijk	Plekken als de Klimroos zijn fijn	S.F.2.9
	Weinig contact met programma aanpak Verborgен Vrouwen	Weinig contact met programma aanpak Verborgен Vrouwen	S.F.5.6
	Wijkagent of maatschappelijk werk	Zou overleggen met wijkagent of maatschappelijk werkster	S.F.5.34
	Opdracht van Dona Daria	Opdracht is van Dona Daria	S.F.6.41
		Afspraak om signalen door te geven aan Dona Daria als het echt om een verborgen vrouw gaat	S.F.7.51

		Liefst bellen naar Dona Daria	S.F.8.24
		Sleutelfiguren bellen Dona Daria omdat project van hun is	S.F.8.40
		Benadrukken dat ze Dona Daria kunnen bellen	S.F.8.38
	Geen vertrouwen in andere organisaties	Sleutelfiguren hebben geen vertrouwen	S.F.1.3
	Veilig Thuis	Advies vragen bij Veilig Thuis	S.F.8.14, S.F.8.36
		Advies vragen bij Veilig Thuis	S.F.8.36
		Afspraak Veilig Thuis	S.F.9.55
		Concrete gegevens nodig Veilig Thuis	S.F.9.56
	Steunpunt Huiselijk Geweld	Contact met Steunpunt Huiselijk Geweld als het erg is	S.F.8.37
	Angst voor problemen	Durven niet te bellen naar organisaties uit angst voor problemen.	S.F.8.41
	Voorlichting	Organisaties weigeren voorlichting	S.F.9.12
		Organisaties staan open voor voorlichting	S.F.9.32
	Scholen voorzichtig	Scholen voorzichtig	S.F.9.13
		Organisatie houdt voorlichting af, m.n. scholen	S.F.9.33
	MeMoSa	MeMoSa voor de begeleiding verborgen vrouwen	S.F.9.14
		Hulpverlening voor Verborgen vrouwen MeMoSa	S.F.9.57
	Goede samenwerking met de sleutelfiguren	Samenwerking met sleutelfiguren is goed	S.F.9.52
10. Kennis van verdere begeleiding	Geen idee verdere begeleiding	Weet niet wat er verder met signalen gaat gebeuren	S.F.5.24
		Geen idee wat er met signalen wordt gedaan	S.F.6.43
11. Wensen en ideeën samenwerken	Eigen Kracht Centrale	Samenwerking met Eigen Kracht Centrale	S.F.1.20
	Dona Daria	Spreekt verlangen uit dat Dona Daria blijft	S.F.1.21, S.F.1.22
	Geen idee	Weet geen andere	S.F.1.25

		organisatie te noemen	
		Weet geen andere organisatie te noemen	S.F.2.14
		Geen idee naar welke organisatie toe met signalen	S.F.4.29
		Geen idee naar welke organisatie sleutelfiguur zou kunnen gaan	S.F.6.38
		Onbekend met organisaties	S.F.6.39
		Sleutelfiguur weet niet met welke organisatie er samen gewerkt kan worden	S.F.6.42
		Geen idee naar welke organisatie sleutelfiguur kan gaan	S.F.7.54
		Geen idee met welke organisatie er samen gewerkt kan worden	S.F.7.57
	Dock	Geen vertrouwen in samenwerking met Dock	S.F.1.26
		Sleutelfiguur kent Dock	S.F.6.40
		Samenwerking Dock	S.L.9.35
		Dock moet betrokken zijn	S.F.8.43
	Iedereen	Alle organisaties moeten betrokken zijn	S.F.8.42
		Hele gemeenschap moet mee helpen	S.F.7.56
		Verantwoordelijkheid voor iedereen	S.F.8.47
	Buurthuis	Moeten kunnen melden bij buurthuis zelf	S.F.8.44
	Radar	Naar Radar gaan	S.F.8.45
	Scholen	Naar scholen gaan	S.F.8.46
		Medewerking school of instantie	S.F.9.17
		Vertrouwenspersoon nodig bij organisaties	S.F.8.48
		Anoniem formulier met signalen doorgeven	S.F.8.49
		Scholen moeten meewerken	S.F.8.27
	Meer samenwerking	Andere organisaties moeten meewerken	S.F.8.51
		Organisaties meer samenwerken	S.L.9.11
		Open om met alle	S.F.7.58

		organisaties samen te gaan werken	
	DSB	DSB	S.L.9.34
	Wijkteam	Samenwerking wijkteam Feijenoord	S.L.9.36
	MeMoSa	Een plek samen met MeMoSa	S.F.9.40
	Laagdrempelige organisatie	Laagdrempelig	S.F.9.41
Profiel sleutelfiguren	Beperkte expertise, ervaring en opleiding	Sleutelfiguren geen ervaring en opleiding	S.F.1.14
		Sleutelfiguren soms weinig ervaring	S.F.7.47
		Sleutelfiguren soms niet professioneel	S.F.7.48
		Sleutelfiguren krijgen zelf problemen door fouten	S.F.7.49
		Expertise nodig	S.F.9.20
		Beperkte expertise	S.F.9.22
		Sleutelfiguren analfabeet	S.F.9.31
	Laagdrempelig	Sleutelfiguren een goede band met de wijk	S.F.1.15
		Sleutelfiguren contact met doelgroep	S.F.1.16
		Sleutelfiguur maakt snel contact	S.F.3.4
		Goede band met de wijk en mensen	S.F.9.4
		Sleutelfiguren staan dichtbij verborgen vrouwen	S.F.7.45
		Sleutelfiguren actief in de wijk	S.F.9.5
	Niet altijd op sleutelfiguren kunnen rekenen	Je kan niet altijd op vrijwilligers rekenen en op professionals wel	S.F.8.52
	Goed luisteren	Goed kunnen luisteren	S.F.6.35
	Nodig om sleutelfiguur te zijn	Bepaalde kwaliteiten nodig	S.F.9.46
		Opgeleid en vertrouwensband	S.F.9.47
		Verantwoordelijk voelen	S.F.9.49
		Ervaring met voorlichting geven	S.F.7.14
		Open staan voor alles en vertrouwen hebben	S.F.1.13

Bijlage VII Kernlabelschema interviews stakeholders

Kernlabel	Label	Sublabel	Fragmentnummer
1. Functie	Functie per stakeholder	Functie gebiedsnetwerker	G.N.1
		Functie gezinscoach	O.D.1
		Functie gebiedsvoorzitter	G.V.2
		Functie participatiemakelaar	F.L.1, F.L.3, F.L.10, FL.11, F.L.12, F.L.13 F.L.23, F.L.24
		Adviesfunctie programma Veilig Thuis	B.A.1
2. Functie & taken in aanpak	Gebiedsnetwerker	Ondersteuning van gebiedsvoorzitter	G.N.2
		Organisaties waar sleutelfiguren gevonden konden worden	G.N.3
		Ondersteunend	G.N.4
	Gezinscoach	Meedenken in de werkgroep	O.D.6
	Gebiedsnetwerker	Voorzitter van stuurgroep	G.V.1
	Participatiemakelaar	Meldingen vanuit de wijk	F.L.2
		Participatiemakelaar maakt contact met wijkbewoners	F.L.4
		Participatiemakelaar is een doorgeefluik	F.L.34
		Participatiemakelaars goed zichtbaar in de wijk	F.L.36
		Verschil Dock en Dona Daria	F.L.42
	Beleidsadviseur bij Veilig Thuis	Feijenoord vervolg op Delfshaven	B.A.2
		Adviesfunctie programma Veilig Thuis	B.A.3
3. Ervaringen samenwerking Dona Daria & sleutelfiguren	Positieve ervaring met Dona Daria	Samenwerking DD prima	G.V.13
		Goede ervaring DD	G.N.17
	Expertise Dona Daria	Methode Inzicht Dona Daria	B.A.4
		Dingen uit de pilot worden	G.N.6

		meegenomen voor vervolg.	
	Verbeterpunten Dona Daria	Met emancipatie kom je er niet	B.A.5
		Casus blijft hangen bij emancipatiewerker van Dona Daria	B.A.6
		Dona Daria krijgt andere partijen niet in beweging	G.V.5
		Kwam afspraak niet na	G.V.6
		Dona Daria wist niet hoe het op te pakken	G.V.7
	Positief over het inzetten van sleutelfiguren	Sleutelfiguren laagdrempelig	O.D.12, O.D.16
		Sleutelfiguren ogen en oren van de wijk	O.D.13
		Systeem houdt zichzelf overeind	G.N.9
		Goede methode	G.N.10
		Sleutelfiguren wel ingang	G.N.14
		Sleutelfiguren signaleren meerdere dingen	F.L.38
		Samenwerking met sleutelfiguren gaat goed	F.L.31
		Goede ervaring sleutelfiguren	G.V.3
	Kennen geen sleutelfiguren van Dona Daria	Niet met sleutelfiguren gewerkt	G.N.7
		Getrainde sleutelfiguren Dona Daria onbekend	O.D.10, O.D.11
	Kennen enkele sleutelfiguren	Kent één mevrouw die getraind is door Dona Daria	F.L.18
		Geen inzicht in wat sleutelfiguren bereiken	B.A.8
	Onduidelijkheid over inzet	Sleutelfiguren weten niet waar ze heen moeten	G.V.4
		Geen inzicht in wat sleutelfiguren bereiken	B.A.8
		Geen inzicht hulp zoeken sleutelfiguren	B.A.9
4. Visie sleutelfiguren	Opleidingsniveau	Een meer bedreven dan de ander	B.A.7

		Rol sleutelfiguren: vertrouwen winnen en brug slaan	B.A.12
		Onvoldoende gereedschap om gevaar in te schatten	B.A.21
		Sleutelpersoon, een containerbegrip	B.A.28
	Vertrouwensband	Vertrouwen belangrijk	F.L.9
		Vertrouwensband creëren met verborgen vrouw	F.L.21
		Vertrouwensband sleutelfiguren	F.L.33
		Vertrouwen en gezag belangrijke rol van sleutelfiguren	B.A.10
		Rol sleutelfiguren: vertrouwen winnen en brug slaan	B.A.12
	Kwetsbare positie	Meerdere sleutelfiguren nodig	G.N.16
		vijf sleutelfiguren komen als het ernstig is	G.N.33
		1 erkend sleutelfiguur per wijk	G.N.34
		Geen status	G.N.39
		Strafbare feiten te zwaar en onwenselijk voor sleutelfiguren	B.A.17
		Sleutelfiguren uit de wind houden omdat werk precair en zwaar is	B.A.18
		Sleutelfiguren beschermen, omdat ze er niets mee verdienen	B.A.19
		Kwetsbare positie sleutelfiguren	O.D.14, O.D.15
	Sleutelfiguren begeleiden	Sleutelfiguren trainen	B.A.14
		Motiveren, steunen en info doorgeven	B.A.15
		Moet ergens terecht kunnen	G.N.44
		Ondersteuning	G.N.45
		Begeleiding	G.V.20

		sleutelfiguren	
		Begeleiding regelmatig laten terugkomen	G.V.21
		Door training weten de sleutelfiguren waar ze op moeten letten	F.L.16
		Sleutelfiguren geven aan dat ze een training nodig hebben	F.L.32
		Sleutelfiguren voorzichtig	F.L.39
	Waardering	Sleutelfiguur moet erkend worden	G.N.32, G.N.40
		Sleutelfiguren zijn blij	G.N.8
		Contact met wijkteam	G.N.38
		Ontplooiing en waardering	G.N.43
		Vergoeding geven	B.A.27
	Professionele sleutelfiguren	Professionele sleutelfiguren geven zelfstandig signalen door	F.L.30
		Prof. Sleutelfiguren signaleren sneller	G.V.8
		Het komt niet tot uitwerking	G.V.9
5. Wensen samenwerking	Convenant	Convenant	G.V.17, G.V.18
		Convenant	G.N.5
		Wijkteam accepteert alleen meldingen via officiële instanties	G.N.31
		Gemeente en Veilig Thuis verantwoordelijk	F.L.43
	HG-experts	HG-experts uit de wijkteams	O.D.19
		HG-experts bovenwijks laten werken	O.D.20
		Wijkteam kan ingeschakeld worden	F.L.5
		Signalen worden doorgegeven aan het wijkteam	F.L.29
		Samenwerking met het wijkteam	F.L.40
		Met vermoedens niet bij	G.V.10

		Veilig Thuis terecht	
		Twee HG-experts	G.V.11
	Bewustwording problematiek	Agendapunt komt nergens aan de orde	G.N.23, G.N.25
		Weten dat sleutelfiguren bestaan	G.N.51
		Geen vanzelfsprekendheid	G.N.26
		Dona Daria trekt	G.N.24
		Bewustwording	G.N.49
		Bewustwording scholen	G.N.50
		Folder zorgt niet voor voldoende bewustwording	G.N.52, G.N.53
		Verborgen vrouwen problematiek onbekend	O.D.30
		Trainingen geven en mensen bewust maken	F.L.41
	Professionals in het werkveld	Professional moet inschatten wat het effect is van handelen	B.A.23
		Sleutelpersonen verbinden aan experts	B.A.13
		Prof en sleutelfiguur elkaar tot dienst zijn	B.A.24
		Expert betrekken die wel het gesprek durft aan te gaan met familie	B.A.11
		Professionals stimuleren tot het gebruik van de signaleringskaart	O.D.22
		Professionals moeten geschoold worden	O.D.31, O.D.32
		Mensen in het veld moeten weten wat te doen en signaleren	G.V.12
6. Ideeën samenwerking	Duidelijke route	Duidelijke taakverdeling belangrijk in aanpak	B.A.16
		Taakverdeling belangrijk	B.A.22
		Investeren in de samenwerking in de wijk	O.D.5
		Contact wijkteam met sleutelfiguren	O.D.7
		Samenwerking met	O.D.8

		wijknetwerker	
		Contact opbouwen met sleutelfiguren	O.D.9
		Duidelijke route voor sleutelfiguren is samenwerking met professional	O.D.17
		Onduidelijk waar sleutelfiguren moeten melden	G.V.22
		Centraal punt verborgen vrouwen	G.N.18, G.N.27
		Niet fysiek	G.N.28
		Afspraken wat houdt punt in	G.N.29
	Aanbevelingen organisaties	Begeleiding niet alleen bij Dona Daria	G.V. 23
		Wijkteam, Dona Daria of huiselijk geweld. (veilig thuis)	G.V.24
		Geeft geen voorkeur aan Dock	G.V.25
		Participatiemakelaar van Dock als aanspreekpunt	O.D.18
		Laagdrempelig aanspreekpunt	O.D.25
		Partij in de wijk	G.N.21
		Wijkpastoraat	G.N.22
		Taak voor wijkteam	G.N.30
		Begeleiding opnemen in takenpakket	G.N.19, 42
		Ondersteuning door welzijnsorganisatie	G.N.41
		Aanbeveling Dock	G.N.46, G.N.47
		Intervisie en supervisie bij Dock	G.N.48
		Idee laagdrempelige theater en praatgroepen. Problematiek bespreekbaar maken	B.A.25
		Lokale partijen en sleutelfiguren	B.A.26
7. Betekenis organisatie	Gebiedsnetwerker	Sleutelfiguren ondersteunen	G.N.36

		Werkers en organisaties op de hoogte stellen	G.N.37
	Gezinscoach/wijkteam	Herkenbaar en benaderbaar in de wijk	O.D.2
		Openstaan voor mensen	O.D.3
		Wijkteam kan meedenken over uitvoering aanpak Verborgten Vrouwen	O.D.23
		Contact houden met mensen in de wijk	O.D.24
		Professionals onderdeel van de wijk	O.D.26, O.D.27
	Participatiemakelaar Dock	Dock heeft zelf ook sleutelfiguren	F.L.10
		Sleutelfiguren van Dock krijgen een training vroegsignalering.	F.L.11, F.L.12, F.L.15
		Signalering door de Buurt Bestuurt	F.L.13
		Participatiemakelaar kent haar eigen sleutelfiguren	F.L.22
		Sleutelfiguren geven signalen door aan participatiemakelaar	F.L.35
		Contact maken via wijkverpleegkundige	F.L.6
		Contact krijgen via school	F.L.25
8. Visie op verborgen vrouwen (problematiek)	Algemeen	Verschillende culturen	G.N.11
		In zichzelf gekeerd	G.N.12
		Moeilijk om bij ze te komen	G.N.13
		Gemeenschap is klein	G.N.15
		Ik kan niet bij mijn man weg	F.L.19
	Hulpverlening	Negatieve lading hulpverlening in de wijk	O.D.4
		Aanpak problematiek zorgvuldig	O.D.28
		Hulpverlening gewantrouwd	B.A.20

		Medewerking	G.V.19
		Meeste ingang via partner van de vrouw	F.L.7
		Contact vrijblijvend	F.L.8
		Mensen weten niet wanneer ze moeten melden	F.L.14
		Aanspreekpunt moet laagdrempelig zijn	F.L.17
		Laagdrempelig aansluiten bij verborgen vrouwen	F.L.20
		Voorzichtig werken	G.N.20
	Vermoedens problematiek in	In problematiek veel vermoedens	O.D.29
		Rekening houden met privacy	F.L.26
		Wat doen als het vermoedens zijn?	G.V.14
		Niemand kwam in actie	G.V.15
		Dringende gevallen komen er wel	G.V.16

Bijlage VIII Analyseschema

	Literatuur	Interviews sleutelfiguren	Interviews stakeholders
Voordelen	• L.V.1. Groot netwerk • L.V.2 Goed bekend staan in de wijk, vertrouwenspersoon in de wijk • L.V.3 Grote achterban • L.V.4 Toegang tot vrouwen die door anderen niet bereikt worden	• S.V.1 Openstaan voor alles • S.V.2 Goed kunnen luisteren • S.V.3 Vertrouwen hebben • S.V.4 Snel contact maken • S.V.5 Dichtbij de verborgen vrouwen staan • S.V.6 Goede band met de wijk en de mensen • S.V.7 Actief zijn in de wijk • S.V.8 Motivatie: zelfde situatie meegemaakt	• H.V.1 Laagdrempelig • H.V.2 Oren en ogen van de wijk • H.V.3 Goed zicht wie er in de wijk wonen • H.V.4 Op meerdere gebieden signaleren
Risico's, nadelen	• L.R.1 Vrijwilligers geven vaak te veel van zichzelf in de relatie met de cliënt. • L.R.2 Niet los kunnen laten • L.R.3 Overbelasting • L.R.4 Door opgebouwde vertrouwensrelatie moeilijk om signalen door te geven •	• S.R.1 Weinig ervaring • S.R.2 Niet professioneel • S.R.3 Krijgen problemen door fouten • S.R.4 Kan niet altijd op vrijwilligers rekenen • S.R.5 Analfabetisme • S.R.6 Beperkte expertise • S.R.7 Niet elke sleutelfiguur voelt zich verantwoordelijk • S.R.8 Te druk, te moe en niet meer jong genoeg • S.R.9 Sleutelfiguren met twee	• H.R.1 Stakeholders kennen sleutelfiguren niet • H.R.2 (Kennis)niveau van de sleutelfiguren gevarieerd • H.R.3 Positie van de sleutelfiguren is kwetsbaar • H.R.4 Twijfelen of ze voldoende bagage

		verschillende culturele afkomst • S.R.10 Taakopvatting onduidelijk	hebben om gevaar in te schatten • H.R.5 Voorzichtig in het doorgeven van informatie
Voorwaarden/eisen	• L.E.1 Beschikken over goede relationele vaardigheden en praktische handelingskennis • L.E.2 Vraagt veel kennis en vaardigheden om toegang te krijgen tot verborgen vrouwen • L.E.3 Vraagt veel kennis en vaardigheden om vertrouwen te winnen • L.E.4 Vraagt veel kennis en vaardigheden om de situatie in kaart te brengen • L.E.5 Moet een persoonlijk gesprek kunnen aanknopen • L.E.6 Trouw • L.E.7 Doorzettingsvermogen • L.E.8 Inlevingsvermogen • L.E.9 Beschikken over sociale vaardigheden • L.E.10 Voldoende		• H.E. 1 Sleutelfiguren begeleiden trainen • H.E.2 Sleutelfiguren moeten meer getraind worden • H.E.3 Sleutelfiguren moeten meer waardering krijgen • H.E.4 Beschermen tegen overspannenheid

	taalkennis • L.E.11 Bereid om een cursus te volgen • L.E.12 Minimaal acht uur per week inzetbaar tegen een kleine vrijwilligersvergoeding • L.E.13 Levenservaring • L.E.14 Sleutelfiguren moeten professioneel ondersteund worden		
Streven Dona Daria	• L.S.1 Diverse pool van sleutelfiguren (verschillende culturele afkomst) • L.S.2 Ze moeten beschikken over een groot netwerk • L.S.3 Ze moeten goed bekend staan in de gemeenschap • L.S.4 Bieden ondersteuning aan anderen • L.S.5 Rolmodellen binnen de gemeenschappen • L.S.6 Kunnen signaleren • L.S.7 Kunnen in actie komen door vermoedens te	• S.S.1 Sleutelfiguren met de volgende combinatie: opgeleid én makkelijk een vertrouwensband kunnen krijgen	

	delen met een professionals • L.S.8 Kunnen op huisbezoek gaan • L.S.9 Kunnen het thema op de agenda houden binnen organisatie of groep		
--	--	--	--

